

U N I V E R Z I T A K A R L O V A V P R A Z E

EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Sibylliny věštby I–II a VI–VIII
Otázky Bartolomějovy
Novozákonní apokryfy v českém překladu

Sibyllina Oracula I–II und VI–VIII
Bartholomäusfragen
Neutestamentliche Apokryphen in der tschechischen Übersetzung

Sibylline Oracles I–II and VI–VIII
Questions of Bartholomew
New Testament Apocrypha in Czech Translation

Disertační práce

Autor:	Mgr. Jan A. Dus
Katedra:	Katedra Nového zákona
Vedoucí práce:	Prof. ThDr. Petr Pokorný, DrSc., Dr. h. c.
Přidělovaný akademický titul:	Th.D.
Rok odevzdání:	2007

Bibliografický záznam

DUS, Jan A. *Sibyliny věštby I–II a VI–VIII. Otázky Bartolomějovy. Novozákonní apokryfy v českém překladu*. Praha, 2007, 172 s. Disertační práce (Th.D.). Univerzita Karlova v Praze. Evangelická teologická fakulta, katedra Nového zákona.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci s názvem „Sibyliny věštby I–II a VI–VIII. Otázky Bartolomějovy. Novozákonní apokryfy v českém překladu“ napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 20. 2. 2007

Jan A. Dus

Anotace

Práce je inspirována projektem Centra biblických studií: „Novozákonní apokryfy v českém překladu“ (přehled přeložených spisů: E.4). V terminologickém úvodu (A.1) se autor přimlouvá za zachování termínu „novozákonní apokryfy“ (Schneemelcher) a odmítá jeho nahrazování termínem „křesťanské apokryfy“ (Junod, Marksches). Po několika poznámkách o problematice překladu starověkého textu (A.2) přechází k šesti charakteristickým jevům apokryfní literatury a ilustruje je vždy na vybraném motivu některého apokryfu: textově-kritické problémy („svatý národ“ v první knize Sibylliných věštb: B.1); kompoziční problémy (pseudo-fókylidovské gnómy převzaté do druhé knihy Sibylliných věštb: B.2); hromadění biblických odkazů („Protivník“ v Otázkách Bartolomějových: B.3); souběh starozákonních a novozákonních motivů („pokání před smrtí“ ve Zjevení Šadrakově: B.4); biblické a liturgické souvislosti („eucharistie“ ve Skutcích Tomášových: B.5); teologické posuny za proměnami textu („přímluva za zemřelé hříšníky“ ve Zjevení Petrově: B.6). Část C obsahuje komentované překlady příslušných pasáží ze zmíněných apokryfů; ve dvou případech (Sibylliny věštby I–II a VI–VIII; Otázky Bartolomějovy) se jedná o první překlad do češtiny.

Klíčová slova

Sibylliny věštby, Otázky Bartolomějovy, Zjevení Šadrakovo, Skutky Tomášovy, Zjevení Petrovo, Pseudo-Fókylidés, novozákonní apokryfy, český překlad.

Annotation

Die Arbeit ist durch das Projekt des Zentrums für die biblischen Studien (Prag) „Neutestamentliche Apokryphen in der tschechischen Übersetzung“ inspiriert (Übersicht von den übersetzten Schriften: E.4). In der terminologischen Einleitung (A.1) plädiert der Autor für die Erhaltung der konservativen Bezeichnung „neutestamentliche Apokryphen“ (Schneemelcher) und gegen die Einführung von den „christlichen Apokryphen“ (Junod, Marksches). Nach einigen Anmerkungen über die Problematik der Übersetzung von den antiken Texten (A.2) werden sechs charakteristische Erscheinungen von den Apokryphen behandelt (B) und jeweils an einer apokryphen Schrift illustriert: Textgestaltung („der heilige Volk“ in den Oracula Sibyllina I: B1); Komposition (Pseudo-Phocylides in den Oracula Sibyllina II: B2); biblische Parallelen („der Gegner“ in den Fragen des Bartholomäus: B3); alt- und neutestamentliche Anschlüsse („Buße vor dem Tod“ in der Apokalypse des Sedrach: B4); biblische und liturgische Zusammenhänge („Eucharistie“ in den Thomasakten: B5); theologische Verschiebungen hinter den Textveränderungen („Fürbitte für die gestorbenen Sünder“ in der Apokalypse des Petrus: B6). In dem folgenden Teil (C) befinden sich die zu-ständigen Textstücke in der tschechischen Übersetzung und mit Kommentar; es handelt sich dabei in zwei Fällen (Oracula Sibyllina I–II und VI–VIII; Bartholomäusfragen) um die erste Übersetzung ins Tschechische.

Schlagwörter

Sibyllina Oracula, Bartholomäusfragen, Apokalypse des Sedrach, Thomasakten, Apokalypse des Petrus, Pseudo-Phocylides, die tschechische Übersetzung, die neutestamentlichen Apokryphen.

Poděkování

Děkuji prof. Petru Pokornému za uvedení do fascinujícího světa novozákonních apokryfů a také všem dalším účastníkům překladatelského projektu Centra biblických studií (vyjmenovaným v příloze E.4 na s. 148–157) za řadu cenných podnětů.

OBSAH

Úvod	13
A. O novozákonních apokryfech	15
1. „Novozákonní“ nebo „křesťanské“ apokryfy?	15
1.1 „Novozákonní“ apokryfy	16
1.1.1 Novozákonní apokryfy jako „heretické“ spisy	16
1.1.2 Novozákonní apokryfy jako „historické“ prameny	17
1.1.3 Novozákonní apokryfy vedle „starozákonních“	18
1.2 „Křesťanské“ apokryfy	18
1.2.1 Definice E. Junoda	18
1.2.2 Odpověď W. Schneemelchera	19
1.2.3 „Křesťanské“ apokryfy vedle „židovských“	19
1.3 Závěr	20
2. O překládání apokryfů	21
2.1. Setkání moderního čtenáře a starověkého textu	21
2.2. Text v dějinách	21
2.2.1 Vnitřní historie textu	21
2.2.2 Vnější historie textu	22
2.3. Biblické texty	22
2.4. Závěr	23
B. Vybrané aspekty apokryfních textů	24
1. Editorские zásahy do textu	24
1.1 Sibylliny věštby	24
1.2 „Svatý národ“ v první knize Sibylliných věštech	25
2. Původně samostatný text v nové apokryfní kompozici	28
2.1 Pseudo-Fókylidova naučení	28
2.2 Pseudo-Fókylidovy gnómy v druhé knize Sibylliných věštech	29
3. Hromadění biblických odkazů	32
3.1 Otázky Bartolomějovy	32

3.2 „Protivník“ v Otázkách Bartolomějových	33
4. Souhra starozákonních a novozákonních motivů	34
4.1 Ezdrášovský cyklus	34
4.2 „Pokání před smrtí“ ve Zjevení Šadrakově	34
5. Souvislost biblická nebo liturgická?	37
5.1 Skutky Tomášovy	37
5.2 „Eucharistie“ ve Skutcích Tomášových	38
6. Teologické posuny za proměnami textu	39
6.1 Zjevení Petrovo	39
6.2 „Přímluva za zemřelé hříšníky“ ve Zjevení Petrově	41
C. Apokryfní texty v českém překladu. Komentované ukázky	43
1. Sibylliny věštby	43
1.1 Překlad knih I–II (J. A. Dus)	44
1.2 Překlad knih VI–VIII (J. A. Dus)	67
2. Otázky Bartolomějovy	89
2.1 Překlad (J. A. Dus)	89
3. Zjevení Šadrakovo	113
3.1 Překlad kap. 9–16 (R. Dostálová)	113
4. Skutky Tomášovy	118
4.1 Překlad vybraných míst (J. Bartoň – J. A. Dus)	118
5. Zjevení Petrovo	124
5.1 Překlad etiopské verze, kap. 1 a 13–17 (R. Fialová)	124
5.2 Překlad Rainerova zlomku (R. Dostálová)	128
5.3 Překlad Achmímského zlomku, §§ 1–20 (přel. R. Dostálová)	128
D. Závěr	130
E. Bibliografie	132
1. Sbírký apokryfních spisů	132
2. Jednotlivé apokryfní spisy	134
2.1 Sibylliny věštby	134
2.2 Otázky Bartolomějovy	138
2.3 Zjevení Šadrakovo	140

2.4 Skutky Tomášovy	141
2.5 Zjevení Petrovo	144
3. Další literatura	147
4. České překlady apokryfních spisů ve sbírce <i>NZA I–III</i>	148
F. Rejstříky	158
1. Jmenný rejstřík	170
2. Rejstřík biblických míst	164
3. Rejstřík vybraných míst z apokryfních spisů	168
G. Seznam použitých zkratk	170
1. Zkratky apokryfních spisů	170
2. Zkratky periodik a knižních řad	171
3. Další zkratky	171

Úvod

Součástí českého ekumenického překladu bible (dále *ČEP*), na němž v 60. a 70. letech 20. století pracovala starozákonní a novozákonní překladatelská komise České biblické společnosti, byl i překlad tzv. deuterokanonických knih. Ten se stal podnětem pro studium dalších spisů, židovských pseudepigrafů. Jejich překlad nakonec vyšel v druhé polovině devadesátých let ve třech svazcích *Knih tajemství a moudrosti*.¹

V té době se také objevil záměr, zpřístupnit české veřejnosti podobným způsobem apokryfy novozákonní. Tento projekt – v jehož kontextu vznikla předkládaná práce – byl završen počátkem roku 2007, když Centrum biblických studií ve spolupráci s nakladatelstvím Vyšehrad vydalo třetí svazek *Novozákonních apokryfů*,² jenž je současně třetím svazkem *Knihovny rané křesťanské literatury*. Tímto uspořádáním chtějí pracovníci Centra biblických studií vyjádřit dvojí: za první, že biblistika se neomezuje jen na spisy biblického kánonu, ale že její teologická východiska a metody jsou vhodnými nástroji i ke zkoumání dalších křesťanských spisů, a za druhé, že apokryfy, stejně jako spisy biblické, mají v rané křesťanské literatuře své oprávněné místo, a to nejen z důvodů chronologických. Otázky, jež se odtud odvíjejí – pojmenování, klasifikace, hodnocení a překládání apokryfů – jsou předmětem první části naší práce (A).

Z reflexe větších i menších problémů, s nimiž jsme se během projektu potýkali – ať již ve fázi překladové, ediční či redakční – vplynuly poznatky, jež si zaslouží samostatné zpracování. Zabýváme se jimi v další části práce (B). Některé problémy mají apokryfní spisy společné s mnoha jinými starověkými texty: jak dalece má například editor „opravovat“ obtížně srozumitelný text a jak má na jeho úsilí reagovat překladatel (B.1)? Většinou se však jedná o aspekty, jež jsou charakteristické právě pro apokryfní texty: o jejich pestré kompozici (B.2), těsnou návaznost na biblické spisy (B.3, B.4, B.5) či svérázné teologické formulace (B.1, B.4, B.6). Každá ze šesti kapitol obsahuje nejprve pokus o obecnou formulaci problému, a dále jeho ilustraci na konkrétních mís-

¹ Z. Soušek (ed.), *Knihy tajemství a moudrosti. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy I–III*, Praha 1995–1999 (dále *KTM*). Přehled jednotlivých svazků:

KTM I (1995, 1998²): Aristéas, Henoch, Závěti dvanácti patriarchů, Sibylliny věštby III–V, Žalmy Šalomounovy.

KTM II (1998): Jubilea, Mučednictví a nanebevzetí Izajášovo, Třetí a Čtvrtý Ezdráš, Druhý Bárúk, Jáko-bova modlitba, Život Adama a Evy.

KTM III (1999): Třetí a Čtvrtá kniha Makabejská, Zjevení Abrahamovo, Závěť Abrahamova, Nanebevzetí Mojžíšovo, Modlitba Menašeho, Ódy Šalomounovy, pět syrských nekanonických žalmů, Josef a Asenat.

² *Novozákonní apokryfy I–III*, Praha 2001–2007 (dále *NZA*). Přehled viz v příloze E.4 na s. 148–157.

tech, vybraných z pěti apokryfních spisů: Sibylliných věštek, Otázek Bartolomějových, Zjevení Šadrakova, Skutků Tomášových a Zjevení Petrova.

Následující část (C) obsahuje ukázky českého překladu právě zmíněných apokryfních spisů: první dva uvádíme v celém znění – přičemž se jedná o první překlad těchto spisů do češtiny – , zatímco z dalších tří vybíráme jen úseky obsahující místa zmiňovaná v části B. Samotné překlady se neliší³ od příslušných pasáží přeložených pro sbírku *Novozákonních apokryfů*, úvodní pasáže a komentáře jsou však upraveny s ohledem na charakter předkládané práce.⁴ Základní údaje o pramenech a použitých edicích se nacházejí vždy na počátku samotného překladu (C.1 – C.5); další údaje pak v příslušném bibliografickém oddílu (E.2.1 – E.2.5).

V bibliografii (E) rozlišujeme údaje o edicích a sbírkách většího počtu apokryfů (E.1) a údaje o jednotlivých apokryfech probíraných v naší práci (E.2); ty jsou dále strukturovány do odstavců (rukopisy – edice – překlady – případně další⁵ literatura). Následující oddíl (E.3) je věnován další použité sekundární literatuře. V posledním bibliografickém oddílu (E.4) rekapitulujeme výše zmíněný projekt českého překladu apokryfních spisů ve třech svazcích *Novozákonních apokryfů*, a to tak, že všechny přeložené apokryfy řadíme podle standardní latinské nomenklatury.

Úplný abecední přehled citované literatury nahrazujeme rejstříkem jmen editorů, překladatelů a autorů (F.1), v němž je tučným písmem zvýrazněno číslo příslušné strany v bibliografickém oddílu (E.1 – E.3), kurzivou pak číslo strany v oddílu E.4. V dalších dvou rejstřících jsou shromážděna všechna v práci zmiňovaná místa z biblických (F.2) a vybraná místa z apokryfních (F.3) spisů.

³ Mlčky opravujeme několik drobných redakčních překlepů a chyb, které nemění smysl textu. Z hlediska věcného je významnější jen jediná oprava v Sibylliných věštbách (2,184).

⁴ Sibylliny věštby I–II a VI–VIII: *NZA III*, s. 363–417 (přel. J. A. Dus). Otázky Bartolomějovy: *NZA III*, s. 100–124 (přel. J. A. Dus). Zjevení Šadrakovo: *NZA III*, s. 172–180 (přel. R. Dostálová). Skutky Tomášovy: *NZA II*, s. 358–443 (přel. J. Bartoň – J. A. Dus). Zjevení Petrovo: *NZA III*, s. 333–348 (přel. R. Dostálová – R. Fialová). Úvodní pasáže a poznámky pod čarou připravili dílem překladatelé příslušných pasáží, dílem editor obou svazků *NZA* (J. A. Dus), který také odpovídá za jejich konečnou podobu.

⁵ Odstavce věnované sekundární literatuře obsahují – bez dalšího vnitřního rozlišení – (a) položky v naší práci citované, (b) velice omezený, a proto i místy subjektivní výběr prací (b1) novějších a (b2) pro naše chápání apokryfu významnějších. Někdy ovšem informace o těchto položkách zcela splývají s informacemi o edicích a překladech (jež jsou zpravidla také uvozeny samostatnými studii a provázeny poznámkami). V takových případech již zvláštní oddíl sekundární literatury nezavádíme.

A. O novozákonních apokryfech

1. „Novozákonní“ nebo „křesťanské“ apokryfy?⁶

Tradiční klasifikace „novozákonních apokryfů“ se zakládá na pořadí spisů Nového zákona: rozeznáváme tedy apokryfní evangelia, skutky, listy a apokalypsy. Takové rozvržení apokryfní látky zavedli již kolem roku 1700 němečtí badatelé T. Ittig⁷ a J. A. Fabricius⁸ a dodnes se ho užívá v německé⁹ a anglické¹⁰ jazykové oblasti. Podle stejného klíče je uspořádán i standardní přehled těchto spisů,¹¹ opírající se o normativní výsledky dlouholetých studií Bollandistické společnosti v Bruselu (1992).

Toto členění však v sobě přes nepopíratelné výhody praktického rázu skrývá i některá úskalí, na něž od 80. let znovu živě upozorňují frankofonní badatelé¹² v souvislosti s významným vydavatelským projektem *Corpus Christianorum – Series Apocrypha*.¹³ Nedávno se k nim připojil i německý badatel Ch. Marksches,¹⁴ jenž se přiklání k nové terminologii a jako přípravu k sedmému vydání německé sbírky předkládá koncept „antických křesťanských apokryfů“ (1998). Vedle změny názvu je tu nápadnou novinkou posun chronologický¹⁵ a rozšíření spektra apokryfních „žánrů“.¹⁶ Pro „křesťanské apokryfy“ namísto „novozákonních“ se ve stejné době vyslovuje i polský badatel M. Starowieyski, jenž zdůrazňuje, že apokryfy nevznikaly v konkurenci ke kánonu, ale každý

⁶ V oddílu A1 vycházíme z týchž údajů jako v *NZA II*, s. 17–22.

⁷ Ittig, *De pseudepigraphis Christi, Mariae et Apostolorum*.

⁸ Fabricius, *Codex Apocryphus Novi Testamenti I–II*. Obsahuje (I) evangelia dětství, Nikodémovo evangelium a další texty Pilátovského cyklu, (II) apokryfní skutky, epištoly, apokalypsy a další pseudo-apoštolské spisy.

⁹ E. Hennecke r. 1904 založil a postupně aktualizoval sbírku nz. apokryfů v německém překladu; od 50. let pokračuje v jejím vydávání W. Schneemelcher.

¹⁰ M. R. James r. 1924 vydal anglický překlad nz. apokryfů; revidované vydání připravil J. K. Elliott r. 1993. Kromě toho byla koncem 20. století do angličtiny přeložena poslední verze Schneemelcherovy sbírky.

¹¹ Geerard, *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti* (dále *Clavis ANT*).

¹² Viz např. Junod, „Apocryphes du NT ou Apocryphes chrétiens anciens?“. Týž, „Apocryphes du Nouveau Testament“. Une appellation erronée et une collection artificielle“. J.-D. Kaestli, „Les écrits apocryphes chrétiens“.

¹³ Ediční řada apokryfních textů s francouzským překladem a podrobnými komentáři vycházející od r. 1983 v nakladatelství Brepols.

¹⁴ Marksches, „Neutestamentliche Apokryphen“: Bemerkungen zu Geschichte und Zukunft einer von Edgar Hennecke im Jahr 1904 begründeten Quellensammlung“.

¹⁵ Zatímco Hennecke do své sbírky přijímal spisy vzniklé nejpozději v polovině 3. století, Marksches („Bemerkungen“, s. 128) v návaznosti na Geerarda rozšiřuje „apokryfní období“ až do pozdní antiky (do r. 754).

¹⁶ K apokryfním evangeliím, listům, skutkům a apokalypsám přidává Marksches („Bemerkungen“, s. 125) z Junodova podnětu ještě hymny (žalmy).

spis měl svou vlastní historii.¹⁷ V následujících odstavcích chceme upozornit jen na několik aspektů této otázky.

1.1 „Novozákonní“ apokryfy

Fabriciův termín „kodex“ navozuje mylný dojem, že skupinu těchto spisů lze přesně definovat; slovo „novozákonní“ pak napovídá, že apokryfy je třeba zkoumat, ale také hodnotit pouze z hlediska Nového zákona. Z historického hlediska je to pochopitelné, neboť o apokryfy se vždy zajímali především teologové a kazatelé, pro něž byl normou života a víry biblický kánon. To, co v apokryfech hledali a nacházeli (nebo se domnívali, že nacházejí), lze proto jen velmi obtížně oddělit od jejich věroučných, homiletických, apologetických či jiných, přiznaných i nepřiznaných záměrů. Může pak snadno docházet k dvojitmu nedorozumění: tradičně jsou apokryfy marginalizovány, především v moderní době však bývají i přeceňovány.

1.1.1 Novozákonní apokryfy jako „heretické“ spisy

Ti, kdo chápou vznik apokryfů jen jako dodatečný pokus o zpochybnění či doplnění novozákonního kánonu, dospívají – ať již na základě své církevní příslušnosti nebo prostě na základě předsudku, že „co je starší, to je lepší“ – k paušálnímu odsuzování těchto spisů i jejich autorů. Kromě toho má slovo „apokryf“ v církvi špatný zvuk¹⁸ od dob, kdy ho v kladném smyslu užívali gnostikové. To víme jednak z vnějších svědectví,¹⁹ ale především od nich samých. Některé gnostické spisy totiž operují s pojmem „tajemství“ přímo ve svém názvu (Tajná kniha Janova, Tajná kniha Jakubova, Tomášovo evangelium) a dále se tento pojem objevuje přinejmenším v logice názvu všech spisů, v nichž je „odhalení“ jakéhosi tajemství přislíbeno (Zjevení Pavlovo, První zjevení Jakubovo, Druhé zjevení Jakubovo, Zjevení Adamovo, Zjevení Petrovo). O některých z těchto spisů lze vzhledem k multiplicitě dochovaných pramenů²⁰ právem předpokládat, že v gnostických kruzích patřily k nejoblíbenějším.

¹⁷ Starowieyski, *Barwny świat apokryfów*, s. 14–15.

¹⁸ Jedním z nejstarších dokladů odmítání apokryfů v církvi je potrestání neznámého presbytera maloasijského sboru, jenž se přiznal, že sepsal falešné Skutky Pavlovy (Tertullianus, *De baptismo* 17, před r. 200).

¹⁹ Podle Klémenta Alexandrijského (*Stromata* I,69,6) se gnostikové chlubili svými „tajnými spisy“.

²⁰ Tajná kniha Janova dochována čtyřikrát (NHC II/1, III/1, IV/1; BG) a doložena též u Eirénaia (*Adversus haereses* I,29); Tomášovo evangelium dochováno v NHC (II/2) a doloženo i v řeckém překladu na papyrech (P. Oxy. 1, 654, 655).

Církevní otcové se při hodnocení apokryfů²¹ ocitají v bludném kruhu. Odmítají je proto, že prý jsou čteny nebo sepisovány heretiky,²² a heretikům zase vytýkají, že čtou, sepisují či šíří apokryfy;²³ přitom je z vágnosti jejich formulací zřejmé, že sami dotyčné spisy ani nečetli, a jen přebírají záporná hodnocení jiných. Čestnou výjimku z pravidla představuje teprve v 9. století Fótios, jenž prokazatelně četl apokryfní skutky, jak je zřejmé už z jeho nelichotivého rozboru jejich jazyka a stylistiky; i on k nim však přistupuje s předem hotovým názorem, přesvědčen o neblahém spojení apokryfních autorů s heretiky.²⁴

1.1.2 Novozákonní apokryfy jako „historické“ prameny

Na druhé straně dochází i k opačnému extrému, kdy jsou apokryfní spisy datovány do velmi rané doby, někdy i před vznik nejstarších kanonických spisů, a současně je jejich význam přeceňován. V dobách, kdy odmítavé stanovisko církve postupně ztrácí moc, objevují se vedle kritických badatelů lidé, kteří se v úsudku nechávají svést lákavou příchutí donedávna zakázaného ovoce. Jistě přitom hraje roli i optimistické renesanční heslo „zpět k pramenům“, sklouzávající do již zmíněného předsudku o mimořádné kvalitě a historické spolehlivosti všeho, co je dostatečně staré. Tak například francouzský humanista Jacques Lefèvre d'Étaples nepochybuje o autentičnosti korespondence Seneky a Pavla; je nadšen jejím přátelským, uvolněným stylem a čtenářům ji nabízí v přesvědčení, že se stane „zamilovanou četbou všech přátel Pavla a Krista“.²⁵

V moderní době se častěji než s iluzemi o rané církvi můžeme setkat s nedůvěrou k dnešním církvím, živnou půdou bizarních smyšlenek. Podle jedné z nich Ježíš před svým vystoupením v Palestině prošel buddhistickým školením v Indii; o tom vypráví spis „Neznámý život Ježíše Krista“, jenž sepsal ruský cestovatel N. Notovič a vydal roku 1894 v Paříži. Notovič se odvolával na rozhovor s tibetskými lámy v klášteře, který ve skutečnosti ani nenavštívil.²⁶ Za zmínku stojí i módní pověra, že svitky od Mrt-

²¹ V tomto odstavci se omezujeme na testimonia o apokryfních skutcích apoštolů.

²² Philastrius, *De haeresibus* 88,5–7 (*CCSL* 9, 1957, s. 255–256).

²³ Epiphanius, *De haeresibus* 45,4,1; 47,1; 61,1; 63,2,1. Theodoretus Cyrrhensis, *Haereticarum fabularum compendium* 2,4 (*PG* 83, 405).

²⁴ Analýzu Fótiova výkladu (Photius, *Bibliotheca*, codex 114) podává E. Junod, „Actes apocryphes et hérésie: le jugement de Photius“.

²⁵ Z předmluvy z r. 1512 k vydání korespondence Seneky a Pavla, citováno podle: Poupon, „Les Actes apocryphes des apôtres de Lefèvre à Fabricius“, s. 28. – Lefèvre (Jacobus Faber Stapulensis) vydával počátkem 16. stol. spisy apoštolských otců, ale i apokryfy (např. Pseudo-Klémentovy Rekognice). Spatřoval v nich, patrně pro své sympatie k hnutí *devotio moderna*, doklad svých představ o rané církvi; zájem o mystiku ho zase přivedl ke spisům jako Hermův Pastýř.

²⁶ Srv. Schneemelcher, in: *NTA I*, 1987⁵, s. 73–74. K dalším prokazatelným falzům viz Beskow, *Strange Tales about Jesus*.

vého moře jsou ukrývány kdesi ve vatikánských archivech, protože jejich obsah je prý v rozporu s oficiálním církevním učením.²⁷

1.1.3 Novozákonní apokryfy vedle „starozákonních“

Další nevýhodou pojmu „novozákonní apokryf“ je mylný dojem, že apokryfy lze rozlišit na „starozákonní“ a „novozákonní“; to je však pouze slovní symetrie, která se nezakládá na realitě. Termínem „starozákonní apokryfy“ se běžně označují dvě odlišné skupiny textů, přičemž ani jedna z nich není zrcadlovým protějškem „novozákonních“ apokryfů. V užším smyslu jsou to spisy, zvané též „deuterokanonické“ (tj. druhotné z hlediska kánonu). Nacházejí se v řeckém a latinském překladu Starého zákona,²⁸ nikoli však v hebrejském kánonu.²⁹ V širším smyslu lze jako „starozákonní apokryfy“ označit spisy, zvané též „židovské pseudepigrafy“³⁰ nebo „mimobiblické spisy“³¹ či „intertestamentární spisy“.

Ani v užším, ani v širším pojetí však „starozákonní apokryfy“ nejsou jakýmsi protipólem apokryfů „novozákonních“. Jinými slovy, ať už zkoumáme apokryfní spisy podle jakéhokoli kritéria, například z hlediska žánru, údajného autora, hlavní postavy, místa či doby vzniku, nikdy nedospějeme k přehledné dichotomii „starozákonních“ a „novozákonních“ apokryfů; dělící čáry jsou plynulé, sporných případů neubývá.

1.2 „Křesťanské“ apokryfy

1.2.1 Definice E. Junoda

Výhrady k Fabriciově a Schneemelcherově koncepci vedou některé badatele k prosazování pojmu „křesťanské apokryfy“. Junodova³² definice je ve srovnání se Schneemelcherovou nápadná tím, že (a) počítá se spisy křesťanského původu, jež mají

²⁷ Ve skutečnosti jsou svitky od Mrtvého moře k dispozici v kritických vydáních a překladech do světových jazyků; základní úvod do problematiky nabízí např. Charlesworth, *Jesus and the The Dead Sea Scrolls*.

²⁸ Tedy v Septuagintě a Vulgátě. Byly zařazeny i do ČEP (1991). V katolické tradici se těší větší úctě nežli v protestantské. M. Luther je považoval za spisy, jež se sice „nevyrovnají svatému Písmu, ale jejich četba je užitečná a dobrá“.

²⁹ Jedná se o spisy: Tóbijáš, Júdit, Přídavky k Ester, Kniha Moudrosti, Sírachovec, Bárúk, Přídavky k Danielovi, První a Druhá kniha Makabejská (názvy podle ČEP).

³⁰ Samotný termín „pseudepigraf“ lze doslovně přeložit jako „nepravý název“: mohli bychom tak tedy označit každý spis, připisovaný jinému nežli pravému autorovi. Tím by se ovšem do našeho zorného úhlu dostala velká část starověké literatury vůbec, včetně kanonické.

³¹ Srv. podtitul české sbírky těchto spisů: „Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy“ (*KTM I–III*).

³² Junod, „Apocryphes du NT“, s. 412.

určitý vztah nejen k novozákonním, ale i starozákonním postavám; (b) nepracuje s pojmem „kánón“; (c) neomezuje vznik apokryfů na první staletí církevních dějin.

1.2.2 Odpověď W. Schneemelchera

Schneemelcher³³ oproti tomu (a) upozorňuje na rozdíl mezi původní křesťanskou tvorbou a christianizací židovských spisů; (b) nadále vychází z kanonických žánrů a forem; (c) zdůrazňuje zasazení do historického kontextu (*Sitz im Leben*); trvá na časovém vymezení apokryfů vůči pozdější hagiografické literatuře, i když uznává, že se nejedná o náhlý zlom, ale plynulý proces, související s postupným rozšiřováním kultu svatých.

Je ovšem třeba připomenout, že Schneemelcher již ve starší verzi své definice³⁴ odmítal „strnulé“ uplatňování kanonického principu. Do své sbírky přijímal i spisy, jež si nárok na zařazení do kánonu nekladly, a také hagiografické spisy, v nichž starší apokryfní tradice výrazně přežívaly. O otevřenosti tohoto pojetí svědčí i to, že sbírka „novozákonních apokryfů“ byla již od 60. let minulého století postupně rozšiřována,³⁵ a to i o některé spisy z Nag Hammádí.³⁶ V poslední době Markschieš sice navrhuje vyloučení spisů z Nag Hammádí, avšak pouze z důvodů pragmatických: korpus těchto spisů je již k dispozici v anglickém překladu a německý překlad postupně vychází.³⁷

1.2.3 „Křesťanské“ apokryfy vedle „židovských“

Od pojmu „křesťanské apokryfy“ konečně nelze ani očekávat, že by přispěl k zřetelnému vymezení těchto spisů vůči apokryfům „židovským“. Souvisí to jednak se složitým procesem jejich vznikání – některé významné křesťanské apokryfy navazují na starozákonní látku (*Nanebevzetí Izajášovo*); řada apokryfů židovského původu byla zase ve větší či menší míře christianizována takovým způsobem, že o rázu a rozsahu jednotlivých pasáží nelze definitivně rozhodnout (*Sibylliny věštby*). Ale nejen to. Také z hlediska obsahu lze uvnitř apokryfů, o jejichž orientaci na postavu Ježíše není pochyb,

³³ Schneemelcher, in: *NTA I*, 1990⁶, s. 51.

³⁴ Schneemelcher, in: *NTA I*, 1959³, s. 6.

³⁵ Je to patrné především na dalších překladových sbírkách: M. Erbetta (1966: apokryfní skutky); L. Moraldi (1971); M. Starowieyski (1980: evangelia); W. Schneemelcher (1987⁵: evangelia; 1989⁵: listy, skutky, apokalypsy); srv. výše pozn. 15.

³⁶ Přehled spisů z Nag Hammádí ve Schneemelcherově sbírce:

NTA I (1987⁵): Tomášovo evangelium (NHC II/2), Filipovo evangelium (NHC II/3), Kniha Tomáše Atleta (NHC II/7), Tajná kniha Jakubova (NHC I/2), Rozhovor se Spasitelem (NHC III/5), První zjevení Jakubovo (NHC V/3), Druhé zjevení Jakubovo (NHC V/4), Petrův list Filipovi (NHC VIII/2).

NTA II (1989⁵): Skutky Petra a dvanácti apoštolů (NHC VI/1), Zjevení Pavlovo (NHC V/2), Zjevení Petrovo (NHC VII/3).

³⁷ Markschieš, „Bemerkungen“ s. 130–131.

pozorovat různou míru reflexe židovství – od přímého navazování (kladná role židovských kněží v celém Protoevangeliu Jakubovu; výzva k sociální solidaritě se syny Abrahamovými ve zlomku židokřesťanského evangelia;³⁸ obhajoba autority Mojžíšova zákona v úvodních pasážích Pseudo-Klémentových Homilií), přes polemiku (srv. diskuse o sobotě v Pseudo-Tomášově evangeliu dětství)³⁹ až po naprosté odmítání a primitivní antijudaismus (v mladších spisech pilátovského cyklu).⁴⁰ I v tomto případě symetrické hledisko selhává: v „židovských“ apokryfech sice také nalezneme protikřesťanskou polemiku,⁴¹ ale zdaleka ne v takovém rozsahu.

1.3 Závěr

Námítky vyslovené proti termínu „novozákonní apokryfy“ lze s malými obměnami použít i proti navrhovanému pojmu „křesťanské apokryfy“. Z hlediska praktického není dále bez významu, že při použití nové Junodovy definice dojdeme k podobnému výsledku jako při definici Schneemelcherově: výčet zahrnutých spisů nebude příliš odlišný.⁴² To je však argument spíše pro setrvání u zavedené terminologie, nežli pro její nahrazení.

³⁸ Evangelium Nazorejců, zlomek XXII (Origenes, Commentarii in Matthaicum XV,14).

³⁹ PsTm 2,3–4.

⁴⁰ Viz zejména spisy Potrestání Piláta (*Clavis ANT*: 66.II. Paradosis Pilati) a Pomsta Spasitele (*Clavis ANT*: 70. Vindicta Salvatoris).

⁴¹ Srv. Schlichting, *Ein jüdisches Leben Jesu*.

⁴² Spis Nanebevzetí Izajášovo (*Clavis ANT*: 315. Ascensio Isaiae) figuruje ve Schneemelcherově sbírce mezi „novozákonními“ apokryfy, protože předmětem Izajášova vidění je mj. zvěst o vtělení Ježíše Krista (srv. Müller, „Die Himmelfahrt des Jesaja“, in: *NTA II*, 1989⁵, s. 548–549). Naproti tomu Kaestli ho sice ze stejného důvodu považuje za apokryf „křesťanský“, ale odmítá označení „novozákonní“ – jednak proto, že jeho údajným autorem je postava starozákonní, jednak proto, že spis vznikl podle něj dříve než Matoušovo evangelium (Kaestli, „Les écrits apocryphes chrétiens“, s. 30). – V našem pojetí rozhoduje kritérium obsahu (spis obsahuje výraznou pasáž o Kristu), a spis tedy lze zařadit jak mezi starozákonní, tak i mezi novozákonní apokryfy.

2. O překládání apokryfů

Překladatel apokryfních textů musí při své práci reflektovat řadu předpokladů a problémů. Pokusíme se je formulovat s ohledem na podobnosti a rozdílnosti apokryfních textů ve srovnání se starověkými, zvláště pak biblickými texty.

2.1 Setkání moderního čtenáře a starověkého textu

Pro překládání všech starověkých textů je třeba nejprve konstatovat obrovskou *vzdálenost mezi starověkým a soudobým světem*. Problémy s tím spojené lze zjednodušeně vyjádřit jako dilema, má-li se překladatel pokusit o proměnu moderního čtenáře či naopak o proměnu starověké látky. V prvním případě soudobý čtenář přistupuje na pravidla hry, aby směl vstoupit do starého světa, což v extrémní podobě vyžaduje nápadnou změnu jeho vlastního vyjadřování (např. se po něm chce, aby užíval archaismy nebo rozuměl košatým řečnickým periodám). V druhém případě překladatel přizpůsobuje starověký svět modernímu způsobu vnímání, takže čtenář nemusí opouštět svůj způsob chápání a moderní (či módní) kategorie a hodnoty (v extrémní podobě je mu např. Bůh pomocí umělých jazykových prostředků předkládán jako nemaskulinní bytost, aby se vyhovělo požadavku na sexuálně korektní vyjadřování – bez ohledu na to, že příslušníci staré patriarchální společnosti takovou normu nesdíleli). Právě uvedené postoje jsou ovšem extrémní a překladatel, který by se jimi chtěl beze zbytku řídit, by velmi brzy dospěl k výsledku buď zřetelně nesrozumitelnému, nebo prostě směšnému. Mezi nimi existuje celá škála dalších řešení, z nichž je třeba vybírat.

2.2 Text v dějinách

Méně nápadnou, ale také závažnou okolností je *vztah mezi starověkým textem a jeho světem*. Nejedná se o vztah jednoduché, bodové identity, jak nám to sugeruje běžně užívaný obrat „vznik textu“.

2.2.1 Vnitřní historie textu

U moderních textů, jakými jsou denní tisk nebo dopis (email), je vznik textu téměř totožný s přítomností čtenáře a jsme o tom každodenně ujišťování téměř automaticky (např. datem novin na titulní stránce nebo zvukovým signálem počítače). Ovšem i o takových textech platí, že za nimi nemusí stát jediný autor a jediný názor. Mají svou *vnitřní historii*. I v případě denního tisku nebo dopisu to pozornější čtenář odhalí pros-

tým přečtením textu: například se v něm nalézají citované názory dalších osob nebo hodnocení starších událostí.

Ani starověké texty nejsou zakotveny v jediném bodě dějin a nejsou beze zbytku závislé na geografických, politických, kulturních a jiných poměrech jediného časoprostoru. Přitom právě s tímto předpokladem z nezbytnosti pracují badatelé, kteří se snaží text lokalizovat: extrahují z něj prvky, jež jsou z hlediska obsahu nebo formy alespoň přibližně datovatelné, a porovnávají je s příslušnými reáliemi z lidských dějin. – Příkladem takového postupu je stanovení termínu *post quem*: pakliže se například text zmiňuje o ukřižování Ježíše Krista, je nasnadě určit jeho dataci alespoň v jednom směru: nemohl vzniknout dříve nežli přibližně r. 30 po Kristu. Překladateli takový poznatek může pomoci vstoupit do autorova myšlenkového světa (například pochopit jeho názor na Kristovo ukřižování), a potom jej adekvátně tlumočit. – Uvedený postup ovšem počítá jen se zjednodušeným konstruktem, s textem v určité podobě závislým na určitém časovém bodě, a ponechává stranou jeho vnitřní vývoj, například možnost, že zmínka o ukřižování byla dodatečně připojena k textu staršímu. Přitom i takový vývoj lze za příznivých okolností odhalit, například díky gramatickým a stylistickým nesrovnalostem v textu. Překladatel, který počítá jen se stávající podobou textu, může podlehnout pokušení, takové nesrovnalosti při překladu „opravovat“.

2.2.2 Vnější historie textu

Stopy vnitřní historie, které se nalézají v samotném textu, mohou však být také zaváty nánosem pozdějších interpretací, které se během staletí na původní text navršily i poté, co byla jeho podoba fixována – tedy *historií vnější*. Dnešní čtenář jimi může být ovlivněn více než textem samotným. Kolikrát jsme již slyšeli o příslovečné „xantypě“, nepříjemné a nechápající ženě moudrého filosofa! Ale kolik je takových lidí – a to i mezi odborníky – kteří se dokážou staletého předsudku zbavit, pustit to slovo z hlavy a věrně tlumočit, co napsal Platón o Sókratově ženě Xantippě?

2.3 Biblické texty

Právě v tomto bodě našich úvah se ovšem z množiny starověkých textů vyčleňují *texty biblické* jako zvláštní skupina, a to v pohledu některých křesťanů, kteří zastávají radikální podobu učení o božské inspiraci biblických textů, a proto pro ně nárokují zvláštní zacházení. Takoví lidé nemají problém s poznatky literární vědy, že například homérské básně měly složitou prehistorii (ústní lidovou slovesnost, kratší epická díla

rapsódů), odmítají však pohlížet podobně na text biblický. Jsou přesvědčeni, že například svět byl stvořen v šesti dnech, Hospodin o tom nadiktoval zprávu přímo Mojžíšovi (zde se odmítá vnitřní historie textu) a „naše“ věřící komunita čerpá z příslušného biblického textu přímo a jediným možným, duchovním způsobem (zde se odmítá vnější historie textu, jeho tradice). Dokáže se překladatel od takovýchto nároků osvobodit a tlumočit text tak, aby v něm bez ohledu na nánosy pozdějších interpretací zůstaly stopy jeho vnitřní historie (podobně jako zůstaly v textu hebrejském či řeckém) – stopy, díky nimž zůstává bohatství textu nevyčerpatelné a nabízí se různým věřícím komunitám v různých dobách ve formě různých možných výkladů a překladů?

Avšak nejde jen o jednu skupinu možných recipientů, vůči níž si má překladatel zachovat svou svobodu. Překladatel musí klást otázky i sám sobě, neboť on sám – alespoň vyrostl-li v kontaktu s evropskou kulturou – nemůže nemít výrazný *osobní vztah k biblickému kánonu*. Reflexe tohoto vztahu se přitom nemůže omezovat jen na dvě polohy – vztah pozitivní či negativní. Do vztahu k bibli se promítají překladatelovy osobní postoje k důležitým veličinám lidské existence – jmenujme namátkou: bůh, svět, život, smrt, náboženství, církev... A právě církve a jejich liturgický, homiletický či katechetický provoz dodávají bibli mimořádně silný konzervativní náboj, projevující se u nábožensky založených jedinců neméně silným emotivním vztahem k biblickému textu. Jinak řečeno: čím častěji slyšíme v kostele známá a neměnná slova bible, tím pevnějším poutem jsme k nim vázáni a nejsme ochotni si připustit, že stejnou věc lze vyjádřit i jinými slovy, s ohledem na dobovou proměnu cílového jazyka.

2.4 Závěr

Vše řečené platí *mutatis mutandis* i o textech apokryfních. I ony jsou (ad 1) texty starověké, jež nesmíme ani překládat archaicky a dnešnímu čtenáři nesrozumitelně, ani přehnaně modernizovat dle (námi třeba mylně předpokládaného) vkusu našich čtenářů. Stejně tak je potřeba, aby byl překladatel obeznámen (ad 2) nejen s dobou, kdy vznikaly (přičemž musí vzít v úvahu poněkud širší období, neboť jejich datace je často nejistá), ale i s bohatou historií jak jejich vznikání (ad 2.1), tak i následného tradování (ad 2.2). A protože z množství biblických narážek i přímých citací je evidentní, že v této historii hrají nepřehlédnutelnou, a leckdy fundamentální roli právě spisy biblické, docházíme nevyhnutelně k požadavku, aby překladatel (ad 3) na základě reflexe svého osobního vztahu k biblickému kánonu (a církvi) reflektoval analogicky i svůj vztah k apokryfní literatuře jakožto literatuře nekanonické (a v tomto smyslu necírkevní).

B. Vybrané aspekty apokryfních textů

1. Editorské zásahy do textu

Dochovaný text apokryfních spisů je často z různých důvodů mezerovitý a neuspokojivý (fyzické poškození papýru; písařské chyby; autorovy neznalosti gramatických a stylistických pravidel aj.). Editoři ho proto doplňují a opravují (například opakující se chyby). Nejasnosti jsou však způsobeny nejen textovými mezerami. Vyskytují se paradoxně i tam, kde se dochovalo více pramenů téhož spisu, mezi nimiž pak editoři musí vybírat.

1.1 Sibylliny věštby

Značně komplikovaná je v tomto ohledu situace Sibylliných věštek. Jejich text se dochoval nejméně ve 14 rukopisech různé kvality ze 14.–16. století, soustředěných do tří výrazně odlišných skupin $\Phi\Psi\Omega$ (mnoho rozdílů je ovšem i mezi rukopisy uvnitř každé skupiny). V každé skupině se nachází poněkud jiná porce Sibylliných věštek a v jiném uspořádání. V dějinách bádání nad tímto spisem figuruje celá řada editorů a překladatelů, z nichž mnozí zacházeli s textem svévolně; především v renesančních dobách se tak dalo v nadšení nad znovuobjevením pohanské prorokyně a jejích křesťanských věštek. Ve srovnání s těmito počátky byla výrazným pokrokem kritická eklektická edice J. Geffckena (1902). Geffcken nejednou raději ponechává v editovaném textu obtížně srozumitelné znění rukopisné, zatímco různé nápady dosavadních editorů (a to i své vlastní) umisťuje do kritického aparátu. Současně se mu podařilo udržet aparát v rozumném a přehledném rozsahu (eviduje především čtení podle hlavních rukopisných skupin, nikoli všechny jednotlivé rukopisy),⁴³ takže jeho edice je dodnes právem považována za standardní a pozdější editoři⁴⁴ i překladatelé⁴⁵ cítí povinnost evidovat místa, na nichž se od ní odchylují.

Také v našem českém překladu knih 1–2 a 6–8 jsme usilovali o shodu s Geffckenuovou edicí. Odchylujeme se od ní jen tehdy, kdy se nám zdá, že rukopisné znění není beznadějně nesrozumitelné,⁴⁶ takže s editorskou změnou lze polemizovat.⁴⁷ Jedná se

⁴³ Srv. místy abundantní, i když jinak velice užitečný aparát v edici Rzachově (1891).

⁴⁴ Např. Kurfess, 1951 (knihy 1–8 a 11).

⁴⁵ Např. Kurfess, 1951 (něm. překlad knih 1–8 a 11) a Collins, 1983 (angl. překlad celé sbírky).

⁴⁶ Srv. Pokorný, *Sibylliny věštby*, s. 295: „Řecký originál [třetí knihy] jsem užíval ve vydání Nikiprowetzského, u čtvrté a páté knihy ve vydání Geffckenově; jen ojedinele jsem dal přednost čtením, která uvádějí pod čarou. Na rozdíl od Nikiprowetzského, Geffckena i Rzacha jsem se snažil pokud možno obejít bez

„ztratí (lidem) z očí“ (1,186)? Jak jsme ale už konstatovali výše, nejasností, jež je třeba přičíst nedomyšlenosti či neobratnosti autorova vyjadřování, je v Sibylliných věštbách celá řada.⁵⁶ Je lépe se s nimi smířit nežli je odstraňovat emendacemi; zvláště když ani po editorické úpravě nejasnosti nemizí či dokonce přibývají.⁵⁷

Výhodou našeho řešení je konečně i odkaz na další možnou souvislost. Slovem „dřevo“ se totiž ve staré křesťanské literatuře běžně označoval i Kristův „(dřevěný) kříž“, a to také přímo v Sibylliných⁵⁸ věštbách. Slova „svatý národ“⁵⁹ v první knize tak mohou mít i další význam: „lid zachráněný díky svatému dřevu archy“ je v křesťanské perspektivě předjímkou „nového“⁶⁰ Božího „lidu zachráněného díky svatému dřevu kříže“, tj. předjímkou křesťanské církve.⁶¹ – Nemůžeme samozřejmě tvrdit s naprostou jistotou, že právě takovýto řetěz symbolických a přenesených výrazů měl autor první knihy na mysli, když do svého textu zařadil úryvek z knihy třetí; stejně tak to však nemůžeme ani vyloučit. Respektujeme-li ovšem při překladu rukopisně doložený výraz „svatý národ“, necháváme možnost takového výkladu aspoň otevřenou.

⁵⁶ „Koneckonců, celý oddíl 1,174–198 je ubohá slátanina (*elendes Stümperwerk*).“ Geffcken, *Komposition und Entstehungszeit*, s. 48 (ve výkladu o kompozici knih I–II).

⁵⁷ Přijmeme-li Geffckenovo čtení „nečistý národ“, bude sice zřejmé, proč takový národ „zmizí z očí“, přibude však nová záhada, proč by autor první knihy převzal z třetí knihy i ony nelogicky optimistické atributy národa „věčného, hluboko zakořeněného“. Obvinít autora první knihy, že mechanicky převzal nelogičnost z knihy třetí, by také nebylo zcela spravedlivé: vždyť vzápětí provedl zdařilou logickou úpravu, když namísto zkázy jednoho města (Tróje) ohlásil zkázu „měst“ v čísle množném.

⁵⁸ Srv. verš „Blaze ti, dřevo, ó blaze, vždyť Bůh sám na tobě visel!“ (Sib 6,26, citován výslovně jako Sibyllino proroctví u Sózomena, h.e. II,1).

⁵⁹ Poznamenejme pro úplnost, že výraz □□□□□□□□□□□□□□□□ se v Sibylliných věštbách vyskytuje již jen jednou, a to v třetí knize (3,573), kde s největší pravděpodobností označuje národ židovský (jedná se o oslavu národa, jenž uctívá nesmrtelného Boha, přináší mu oběti v chrámu a neuznává pohanské modly).

⁶⁰ Srv. výrazy s významem „lid nový (tj. po potopě)“ (1,184.283).

⁶¹ Srv. ještě „dřevěný dům“ v křesťanských vrstvách Sibylliných věštek (1,133; 8,198).

2. Původně samostatný text v nové apokryfní kompozici

V apokryfních spisech lze často rozeznat jednotlivé složky – původně samostatné textové oddíly spojené⁶² teprve dodatečně. Skutečnost, že apokryf není od počátku homogenním celkem, lze odhalit pomocí signálů vnějších a vnitřních. Vnější signálem je například existence příslušné pasáže v rámci jiného spisu (nebo jako samostatného spisu), což se může projevit i hmatatelně na dochovaných pramenech (např. zvláštním nadpisem). Vnitřních signálů může být celá řada – například rozdíly v obsahu, slovní zásobě, morfologii či syntaxi; více či méně obratné (a tedy obtížně či snadno rozeznatelné) redakční spojovací texty. Editoři a překladatelé apokryfu se potom ocitají před otázkou, zda a jak tuto skutečnost zohlednit. Jedním extrémem je lpění na dochovaném textu jakožto jediném pramenu a ignorování známek svědčících o jeho vnitřním vývoji – druhým extrémem pak přehnané zdůrazňování jinakosti cizorodé pasáže či dokonce její vyškrtnutí z textu.

2.1 Pseudo-Fókylidova naučení⁶³

Lépe než kdekoli jinde lze tento jev ilustrovat na Pseudo-Fókylidových gnomách v druhé knize Sibylliných věštek (2,56–148). O tom, že tato série naučných veršů existovala původně samostatně, svědčí především skutečnost, že se vyskytuje jen v jedné ze tří rukopisných tradic Sibylliných věštek (Ψ). Dalším „vnějším“ signálem je jejich existence ve starším díle připisovaném „Fókylidovi“. Nejedná se ovšem o dílo íónského básníka toho jména, který žil v 6. století př. Kr. v Milétu.⁶⁴ Devadesát tři hexametřů v druhé knize Sibylliných věštek je z velké části převzato z „poučné básně“ (Ποιητικὴν ἔκδοξον), jež byla Fókylidovi připisována, a to zřejmě jen proto, že Fókylidés se jednou zmínil⁶⁵ o městě Ninive.

⁶² Teoreticky lze uvažovat i o opačném vývoji: původní celek se mohl rozpadnout na jednotlivé části. Obecně však platí, že apokryfní spisy mají spíše tendenci k vzájemnému spojování (dále lze rozeznat neorganické hromadění, redakčně promyšlenější slučování, a samozřejmě naprosto chaotické bobtnání – připojování menších a větších textových jednotek k základní konstrukci apokryfu). Srv. např. latinské Pseudo-Matoušovo evangelium, jehož první část je převzata z řeckého Protoevangelia Jakubova, a druhá část z Pseudo-Tomášova evangelia dětství; k tomu ještě přistupují jednotlivé epizody z Arabského evangelia dětství).

⁶³ V oddílech B.2.1 a B.2.2 vycházíme z týchž údajů jako v *NZA III*, s. 355–357, oddíl B.2.2 je však výrazně rozšířen.

⁶⁴ Z Fókylidova díla se dochovalo jen šestnáct krátkých fragmentů (ed. Diehl, *Anthologia Lyrica Graeca I*, 1954³, s. 57–60) osobního a místy satirického rázu, který je naší pasáží značně vzdálený.

⁶⁵ Srv. Van der Horst, „Pseudo-Phocylides revisited“, s. 15.

Židovská poučná báseň, za jejíž vhodný český název považujeme „Pseudo-Fókylidova naučení“ (dále PsF), byla složena nejdříve v 1. století př. Kr.⁶⁶ neznámým autorem. Obsahovala 230 řeckých hexametrů, inspirovaných jak antickými myšlenkami, tak Septuagintou, a to především mudroslovnými knihami a mojžišovskými⁶⁷ nařízeními. Jednalo se o mravoučnou příručku pro mládež; autor i uživatelé pocházeli z prostředí helénisticky smýšlejících Židů v Alexandrii, kteří se nechtěli nápadně lišit od svých sousedů; proto se v textu nepřipomínají specifické židovské svátky či zvyky.⁶⁸ Obdobné sbírky mravních naučení byly vytvářeny a z různých zdrojů bez rozpaků přebírány také mezi křesťany;⁶⁹ PsF se nápadně podobají Listu Jakubovu.⁷⁰ Do širšího povědomí se PsF dostala díky knihtisku v 16. století, kdy byla považována za hlas osvíceného pohana z šerého dávnověku před Kristem a stala se součástí školní četby; když ale roku 1606 Josephus Scaliger prokázal, že jde o falzum, upadla PsF znovu v zapomenutí.⁷¹

2.2 Pseudo-Fókylidovy gnómy v druhé knize Sibylliných věštb⁷²

Výjimečnost veršů Sib 2,56–148 samozřejmě potvrzují i signály „vnitřní“. Před pseudo-fókylidovským blokem i za ním se nacházejí verše s apokalyptickým obsahem, které na sebe snadno mohly přímo navazovat. Tomu odpovídá i posun v převládajících slovesných časech (z futura se přechází na imperativ a potom zpět na futurum) a chvilkové zeštíhlení sémanticky ucelených jednotek (zpravidla na rozsah jediného verše).

Není tedy sporu o tom, že redaktor Sib 2 vybral z počátku PsF asi osmdesát hexametrů a zařadil je – společně s řadou samostatně utvořených hexametrů, motivovaných převážně biblickými spisy⁷³ – do svého díla. Hodnocení této operace však již není jednoznačné. Většina editorů a překladatelů novozákonních⁷⁴ apokryfů spatřuje v celé pasáži cizorodý prvek a namnoze ji přímo vylučují z edic a překladů Sibylliných věštb.

⁶⁶ Pravděpodobně v Alexandrii v období 30 př. Kr. – 40 po Kr. Van der Horst, „Pseudo-Phocylides“, in: *OTP II*, s. 568.

⁶⁷ Na význam pasáží Ex 20–23, Lv 17–26 a Dt 27 upozorňuje Niebuhr, *Gesetz und Paränese*.

⁶⁸ Srv. Bernays, *Gesammelte Abhandlungen I*, s. 248; Walter, „Pseudo-Phocylides“, s. 183. Konsensus badatelů v této věci konstatuje i Van der Horst, „Pseudo-Phocylides revisited“, s. 15–16.

⁶⁹ Srv. např. Did; Herm mand 8,10; Barn 19,2.

⁷⁰ Srv. PsF 16–17 a Jk 5,12 (o přísaze); PsF 19 a Jk 5,4 (o výplatě mzdy); PsF 20 a Jk 1,19.26 (o rozvážnosti v mluvení); PsF 57n a Jk 1,19n (proti zbrklosti); PsF 96 a Jk 1,6 (moře jako obraz zmatku).

⁷¹ Van der Horst, „Pseudo-Phocylides“, in: *OTP II*, 1985, s. 572–573.

⁷² Viz ukázkou C.1.1, zejm. s. 57–60 (Sib 2,34–153).

⁷³ Srv. Sib 2,82 a Oz 6,6 (Bůh odmítá oběti); Sib 2,96 a Sk 15,20 (zákaz požívání krve a dotýkání obětovaného modlám).

⁷⁴ Pasáž pochopitelně nefiguruje ve sbírkách starozákonních apokryfů, jež se zpravidla omezují na knihy Sib 3–5 (Blass, 1900; Lanchester, 1913; Pokorný, 1995; Merkel, 1998).

3. Hromadění biblických odkazů

Již letmý náhled do kterékoli sbírky apokryfních textů prozrazuje jejich těsnou příbuznost s biblickými texty. Ve většině případů lze konstatovat, že myšlení apokryfních autorů je biblickými vzory přímo prostoupeno – ať už kanonický text přijímají a jen se pokoušejí doplnit mezery v ději,⁹⁰ nebo s ním polemizují.⁹¹

Do jaké míry však má k této skutečnosti přihlížet překladatel? Má si všimnout podobných slov či delších slovních obrátů – má k tomu vést i čtenáře a signalizovat je v poznámce pod čarou či dokonce graficky zvýrazňovat (např. kurzivou) – a hlavně: má je překládat s ohledem na domnělou či téměř jistou biblickou paralelu? Především tato poslední otázka má zvláštní význam pro výslednou podobu přeloženého textu. Nehrozí zde nebezpečí, že překladatel opustí kontext vlastní předlohy a nahradí jej kontextem (předpokládané) předlohy biblické?

Evidence biblických citací nebo narážek je jen prvním krokem k zodpovězení otázky, zda a jak autor apokryfního spisu pracuje s Písmem. Statistické výsledky mohou být zavádějící: při bližším pohledu často zjišťujeme, že autor cituje větší množství míst s jediným záměrem, aniž by respektoval význam toho kterého místa v původním kontextu; a naopak v apokryfu, v němž se známé biblické obraty na první pohled nevyskytují, se může skrývat pozoruhodné domyšlení biblického motivu.

3.1 Otázky Bartolomějovy

Řecký apokryf Otázky Bartolomějovy, jehož jádro se datuje do 3. století po Kristu, je typickým příkladem zvláštního způsobu, jak apokryfní spis navazuje na biblickou látku. Rozhovor, který učedníci vedou s Ježíšem po jeho zmrtvýchvstání a v němž má Bartoloměj hlavní slovo, začíná u záhadného zmizení Ježíšova těla z kříže a pokračuje vyprávěním o Kristově cestě do pekel a záchraně Adama;⁹² k tomu jsou připojeny spekulace o počtu a údělu lidských duší (kap. 1). Po rozloučení s Ježíšem se učedníci obracejí k Marii se všetečnou otázkou, jak mohla být matkou samotného Boha: jak mohla unést tak těžké a obrovské břímě. Maria po dlouhých rozpacích a modlitbách začne vyprávět o andělském zjevení, jehož se jí dostalo v chrámu;⁹³ náhle se však opět objeví Ježíš a zabrání jí tajemství dopovědět, „aby nenastal konec stvoření“ (kap. 2). V následující, po-

⁹⁰ Srv. tzv. evangelia dětství nebo pilátovský cyklus.

⁹¹ Srv. např. TmEv 13 (polemika s Mk 8,27–30 ohledně otázky, kdo je předním učedníkem).

⁹² Apokryf zde zjevně navazuje na motivy Nikodémova evangelia.

⁹³ Příběh Marie, vychovávané v chrámu, je tématem oblíbeného Protoevangelia Jakubova.

zoruhodně stručné kapitole Ježíš učedníkům na jejich prosbu ukazuje apokalyptickou propast; pohled do ní je však nesnesitelný (kap. 3). Opět do nové scény je zasazena čtvrtá a nejdelší kapitola: v rozhovoru se samotným ďáblem, jenž je spoután ohnivými řetězy a zkrocen Ježíšovou přítomností, získává Bartoloměj rozmanitá poučení: o stvoření andělů, o vzpouře prvního anděla proti Hospodinu,⁹⁴ o jeho nepřátelství k lidem a pekelných trestech,⁹⁵ jež čekají ty, kdo se jím nechají obelstít (4,1–60). Zbývající část spisu je převážně mladšího data – obsahuje dlouhé modlitby a invokace učedníků, jež jsou prokládány Ježíšovými slovy povzbuzení a napomínání, zejména s důrazem na církevní a manželskou kázeň (4,61–5,10). Do biblických kulís se autor vrací v závěru lukášovsky formulovanou scénou Ježíšova nanebevzetí (5,11).

Společným rysem všech případů, kdy apokryf navazuje na biblickou látku, je tedy motiv tajemství. Autor rozvíjí své představy právě na takových místech biblického příběhu, na nichž se bibliční svědkové (ať už z jakéhokoli důvodu) odmlčují. Opakované biblické citace autorovi slouží jako záruka, že je jeho vyprávění v souladu s Písmem.

To je ovšem – smíme-li odbočit k vlastnímu teologickému hodnocení – záruka dosti povrchní. Skutečný respekt k Písmu přikazuje ponechat tajemství tajemstvím. Paradox Ježíšovy smrti, v němž se spojuje porážka s triumfem, nebo Ježíšova narození, v němž se pojí obrovské božství s nicotným lidstvím, musí zůstat vposledku nevysvětlitelným, má-li si zachovat své vnitřní napětí, v němž lidská víra nalézá trvalou inspiraci.

3.2 „Protivník“ v Otázkách Bartolomějových⁹⁶

Třetí mysteriózní postavou – vedle Ježíše a Marie – je v Otázkách Bartolomějových Boží protivník (ať už se jmenuje ďábel, Satan, Beliar či Antikrist). Při líčení jeho vlastností a chování se autor opírá o židovské i křesťanské apokryfní tradice (Henochovo Zjevení, Život Adama a Evy: ďábel jako strůjce vzpoury andělů proti Bohu; Nikodémovo evangelium: ďábel spoutaný po Kristově sestupu do pekel), vedle toho tu však nalezneme i řadu odkazů biblických, hlavně starozákonních odkazů. Ty mají odhalit Protivníka jako pokušitele za rozmanitými biblickými situacemi a událostmi.

⁹⁴ Tyto apokryfní motivy jsou velmi starého data, objevují se již v henochovských spisech.

⁹⁵ Obrazy pekelných trestů pocházejí ze starších křesťanských apokalyps (Zjevení Petrovo, Zjevení Pavlovo).

⁹⁶ Viz ukázkou C.2.1, zejm. s. 103–105 (sumář OtB 4,45–51 podle textu dochovaného v rkp. C).

4. Souhra starozákonních a novozákonních motivů

O třídu výše je třeba hodnotit případy, kdy se různé biblické narážky ocitají ve službách autorova samostatného myšlenkového úsilí – reflexe významného biblického motivu. V tomto ohledu jsou zvláště významné apokryfy, ve kterých i po křesťanské redakci zůstává zřetelný židovský podklad. Tehdy se jeden motiv ocitá pod dvojnásobným zorným úhlem židovské i křesťanské tradice, což může být přínosné i pro teologické či religionistické úvahy v naší době.

4.1 Ezdrášovský cyklus

Prolínání židovských a křesťanských tradic je zvláště patrné ve skupině spisů,⁹⁷ jejichž společným jmenovatelem je postava „Ezdráše“. Zatímco na okrajích této skupiny defilují kněz, písmák a politik na straně jedné (Ezd, Neh), či třeba astrolog na straně druhé (ve středověkých textech), v jejím jádru se nalézají významné tradice apokalyptické a prorocké. Mezi nimi pak můžeme opět dále rozeznat spisy s převahou židovských prvků a kladoucí důraz na širší společenství či národ (4Ezd včetně 5Ezd a 6Ezd), a spisy více méně křesťanské a reflektující především osud jednotlivce po smrti (ezdrášovský cyklus: ZjEzd, ZjŠadr, VidEzd). Zde však již nejsou dělicí čáry tak zřetelné a ve všech třech spisech ezdrášovského cyklu zůstává pod křesťanským nátěrem zachována řada židovských motivů.

4.2 „Pokání před smrtí“ ve Zjevení Šadrakově⁹⁸

Jedním takovým motivem je vyjednávání proroka Šadraka⁹⁹ s Hospodinem o nejkratší nutné době pokání v perspektivě blížící se smrti (Zjevení Šadrakovo, kap. 12–16). Nejprve se ocitáme na půdě Starého zákona – Šadrakova licitace nápadně připomíná Abrahamovo smlouvání s Hospodinem ve prospěch sodomských a připomenut je i kající král David – ale větší prostor je poskytnut argumentaci novozákonní. Téma pokání je paralelně rozvedeno ve dvou směrech a je těžko říci, do jaké míry je to autorský záměr, nebo svědectví o nedokonalé redakční práci se dvěma původně samostatnými tradicemi.

⁹⁷ K problematice nomenklatury ezdrášovských spisů viz Kraft, „Ezra‘ Materials in Judaism and Christianity“.

⁹⁸ Viz ukázkou C.3.1 na s. 113–117 (ZjŠadr 9–16). V oddílu B.4.2 vycházíme z týchž údajů jako v *NZA III*, s. 154–155, ale v jeho závěru text rozšiřujeme.

⁹⁹ S největší pravděpodobností se nejedná o mládence z Danielova proroctví, ale o zkomoleninu jména Ezdráš; Zjevení Šadrakovo má řadu společných rysů se Zjevením Ezdrášovým a Viděním Ezdrášovým.

Za tradici „abrahamovskou“ bychom mohli považovat již zmíněné smlouvání s Bohem: Šadrak tak dlouho Boha přemlouvá, až ho přiměje k prohlášení, že hříšník má i po dlouhém životě plném hříchů naději na Boží slitování, jen stačí-li se před smrtí kát – a to nikoli tři roky (12,5), jeden rok (13,3), ani čtyřicet dnů (13,6), ale pouhých dvacet dnů (16,4).

Druhá tradice, kterou bychom mohli nazvat „ježíšovskou“, jako by pokračovala v minimalizaci potřebné doby do extrému: dostatečné je i pokání učiněné bezprostředně před smrtí, jak ukazuje příklad kajícího lupiče ukřižovaného spolu s Ježíšem (15,3). Z jiných míst však vyplývá, že se pozornost křesťanského autora (redaktora) přesunuje z předsmrtného pokání na pokání samotné. Účinnost pokání tedy již nezávisí na jeho délce, ale upřímnosti (14,4: slzy Davidovy) nebo přímém zásahu božské moci (14,6: „boží duch“), která dovede oslovit a přivést k okamžité změně smýšlení i národy bez Zákona (viz níže), hříšníky a nepřátele: lupiče na kříži, Šavla před Damaškem či celníka Leviho.¹⁰⁰

V „ježíšovské“ linii výkladu hraje přitom důležitou roli postřeh, že je to právě pokání, jež rozhoduje o spáse, a nikoli příslušnost ke skupině vyvolených. Vcelku není nic překvapivého na tom, že autor ve stopách apoštola Pavla relativizuje vyvolenost Židů (srv. 14,5 a 15,6 s odkazem na Ř 2,14 – o národech, které „jednají podle Zákona, ač Zákona neznají“). Pozoruhodnější jsou místa, na nichž autor zpochybňuje i sebejistotu křesťanů: i nepokřtění mohou mít šanci, zatímco někteří pokřtění se chovají jako zatvrzelí hříšníci, neposlouchají apoštoly ani slova evangelia, ale „mají mnoho řečí, které se nelíbí ani mně, ani mým andělům“ (14,6–12).

Souhrnně lze říci, že v závěrečných kapitolách Zjevení Šadrakova nalézáme závažná teologická témata, a to ve formulacích, jež se svou dialogičností, živostí a opravdovostí vymykají obvyklým ortodoxním formulacím, a mohou tak být i dnes v lecčems inspirační. V neposlední řadě k tomu přispívá i samotný dějový rámec těchto kapitol: rozhovor o uplývající životní lhůtě jako příležitosti k pokání je totiž veden na pozadí skutečnosti, že prorokovi samotnému ubíhají poslední chvíle života. Prorok s tím zdaleka není smířen: v rozporu s obvykle postulovanou křesťanskou odevzdaností pronáší žalozpěv nad ztrátou krásného lidského těla (kap. 11), a také celou následující polemiku (v kap. 12–16) vede se zjevným záměrem, aby svou smrt alespoň oddálil.

¹⁰⁰ Vztahujeme-li správně slova „apoštol a evangelista“ (15,4.7) na Pavla a Matouše (dříve Šavla a Leviho); viz níže pozn. 268 a 269 na s. 116.

Motiv proroka, který bojuje s Bohem o vlastní život a přitom se přimlouvá za celé lidstvo, je jedním z nejkrásnějších dokladů toho, že i v apokryfní tvorbě lze nalézt přinejmenším náběhy k teologicky odpovědnému a svobodnému zpracování závažných témat. Zde se jedná o pokračování biblické (abrahamovské, jóbovské, ježíšovské) tradice a její rozvinutí v duchu, který je biblickému myšlení vlastní – kladením provokativních otázek. Vidíme to i na dalším pozoruhodném úryvku z ezdrášovského cyklu:

(Ezdráš pravil:)

„Pane, bojím se smrti.“

Pán odpověděl:

„I já jsem zemřel,
byl jsem ukřižován,
vstal jsem z mrtvých
a sedím po pravici (Boží)
a smrti se nebojím.“

Ezdráš na to:

„Když ses nebál smrti, proč jsi řekl:
„Má duše je smutná až k smrti“?“

Pán mu odpověděl:

„Už se moc vylouváš!
Odevzdej svou duši, však nezemřeš!
Tělo půjde tam, odkud přišlo,
a duše se vrátí k Otci, který (ti) ji daroval.“¹⁰¹

¹⁰¹ Vidění Ezdrášovo (delší verze latinského apokryfu, dochovaná v kodexu Barberini lat. 2318, ed. Bogaert, 1984), §§ 110–112 (přel. Dus).

5. Souvislost biblická nebo liturgická?

Samostatnou otázkou představují rizika spojená s prostým převzetím některého biblického překladu a jeho včleněním do překladu apokryfu; hrozí tu především kontaminace překladatelských strategií. Zdaleka nestačí odpovědět na otázku, není-li překlad zastaralý; za každým překladem stojí řada třeba nenápadných rozhodnutí ohledně pravopisu, užívání velkých písmen, organizace slovesných časů, členění vět či delších textových pasáží atd., která by překladatel apokryfního textu musel beze zbytku a vědomě přijmout za svá, pakliže by chtěl v apokryfním textu zvolený biblický překlad doslovně citovat. –

Uvedená rizika lze ovšem do značné míry eliminovat, pokud překladatel sleduje citovaný či parafrázovaný biblický text v první řadě ne v jazyce českém, ale v jazyce původním, respektive v jazyce, v němž je sepsán apokryf. Prakticky to znamená sledovat Septuagintu nebo řecký Nový zákon při překladu apokryfu řeckého, a Vulgátu při překladu apokryfu latinského.¹⁰²

K problému přibývá další rovina, uvážíme-li, že z biblických textů vyrůstá tradice církevní (zejména hymnická, liturgická). Může se stát, že autor apokryfu použije slovní obrat, který je čtenáři z církevních kruhů dobře známý a připomene mu nejen určitou situaci z bible (např. Ježíšovu poslední večeři s učedníky), ale i její následnou fixaci v tradici liturgické (eucharistický obřad). Je-li jisté, že autor apokryfu měl při oněch slovech na mysli právě onu biblickou situaci, je zřejmě na místě čtenáře na to upozornit. Co když ale jeho autorský záměr nesahá tak daleko do minulosti, ale zastavuje se u odvozené situace liturgické?

5.1 Skutky Tomášovy

Je to právě liturgický rámec, na nějž je třeba pamatovat při překladu Skutků Tomášových. Skutky Tomášovy se od dalších čtyř starších zástupců tohoto žánru (Skutků Petrových, Pavlových, Ondřejových a Janových) liší svým zasazením do specifické církevní situace – vznikly totiž v prostředí rané syrské církve, jejíž liturgické zvláštnosti se v apokryfním textu projevují. Jedná se především o pojetí tří svátostných úkonů: pomazání olejem, křest vodou a eucharistii. Všechny tři úkony se v textu apokryfních skutků vyskytují vícekrát a ve vzájemné blízkosti, z čehož je zřejmé, že byly podstatným prvkem autorových misijních a propagačních záměrů. Eucharistický obřad provádí vždy

¹⁰² Při formulaci tohoto pravidla odhlížíme od existence dalších starověkých překladů bible, protože jejich detailní znalost nemusíme u autorů apokryfních textů předpokládat.

apoštol Tomáš, často po udělení křtu; do misijního kontextu lze zařadit i prostý obřad u příležitosti běžného jídla (posila na cestu zvěstování).

Pro pomazání olejem a křest vodou se v řecké verzi užívá také zvláštního výrazu „pečet“, který byl v dochované pozdější syrské verzi odstraněn; zpravidla byl nahrazen výrazem „křest“ nebo „kříž“ (v syrské verzi byly provedeny i další úpravy v ortodoxním duchu, např. ve věci trojiční nauky).

5.2 „Eucharistie“ ve Skutcích Tomášových¹⁰³

Editor a překladatel se musí vedle teologické reflexe těchto skutečností vyrovnat i s ryze praktickými otázkami: Je správné opatřit kurzivou a biblickými odkazy všechna místa ve Skutcích Tomášových, na nichž apoštol „láme chléb“? Zdůrazňuje autor na všech takových místech duchovní spřízněnost apoštola Tomáše se samotným Ježíšem, nebo chce pouze připomenout rituál, běžně provozovaný v komunitě jeho čtenářů?

Pro první možnost hovoří skutečnost, že autor čtenářům nejednou, a to i dalšími prostředky, naznačuje, že Tomáš má k Ježíši velice blízko (např. výrazem □□□□□□ „tesař/zedník/stavitel“ pro Tomášovu profesi). Naopak druhý výklad je nasnadě přinejmenším v kap. 121, kde Tomáš provádí obřad s chlebem a vodou, tedy po zvyku (části) rané syrské církve, která nahradila víno vodou;¹⁰⁴ těžko tedy mohlo jít v kap. 121 o nápodobu jednání samotného Ježíše (srv. Mk 14,25 par).

Rozbor všech výskytů ukazuje, že přímou souvislost s biblickým textem má pouze jeden¹⁰⁵ z nich (kap. 158) – jednak proto, že zde apoštol udílí eucharistii naposledy,¹⁰⁶ stejně jako Ježíš naposledy večeřel s učedníky; jednak proto, že eucharistie je provázena modlitbou, v níž apoštol oslovuje Ježíše, připomíná jednotlivé aspekty jeho oběti a utrpení a formuluje podle nich dílčí prosby za sebe i za právě pokřtěné věřící. – V ostatních případech eucharistie neodkazuje tolik k pašijím, jako spíše k misii: společně s dalšími svátostnými úkony (pomazání olejem, křest, „pečet“) pomáhá apoštolovi utvrdit nové žáky ve víře a ubezpečit je o jejich nové identitě.

¹⁰³ Viz ukázkou C.4.1 na s. 118–123 (vybraná místa ze SkTm).

¹⁰⁴ S výjimkou kap. 121 se zmínky o eucharistii ve SkTm omezují na chléb, a to i tehdy, když je řeč o Ježíšově „tělu a krvi“ (kap. 49); jen v jediném případě se hovoří o „chlebu a poháru“ (kap. 158). Na několika dalších místech, kde v řecké verzi figuruje „víno“ bez přímé eucharistické souvislosti, se v syrské verzi objevuje „voda (života)“.

¹⁰⁵ Z tohoto hlediska revidujeme svou redakční úpravu kap. 27 – zvýraznění slov „lámal chléb“ a biblický odkaz (*NZA II*, s. 373).

¹⁰⁶ Tj. před svým mučednictvím, jež je popsáno hned v následujícím oddílu „Martyrium“ (kap. 159–170).

6. Teologické posuny za proměnami textu

Na apokryfních textech, jež se dochovaly ve více než jednom prameni, můžeme pozorovat, jak autoři zacházeli s dílem svých předchůdců. Za příznivých podmínek – tj. (1) jsme-li schopni určit časovou posloupnost jednotlivých pramenů a (2) máme-li tolik srovnávacího materiálu, že můžeme vyloučit obměny náhodné, – můžeme se odvážit vyslovit opatrné závěry i ohledně teologické orientace jednotlivých tvůrců.

6.1 Zjevení Petrovo

V dalších odstavcích ukážeme, že během tradování Zjevení Petrova pravděpodobně došlo

- (a) k oslabení eschatologických prvků spisu,
- (b) ke zdůraznění prvků stmelujících mnišskou komunitu,
- (c) k posunu ve směru k antijudaismu, a
- (d) k odmítání představy, že se zemřelí spravedliví přimlouvají za zemřelé hříšníky.

Nejprve si připomeneme prameny Zjevení Petrova.¹⁰⁷ V původní řecké podobě se tento spis nedochoval, ale jeho obsahu patrně nejbližší odpovídá dochovaná etiopská verze (E).¹⁰⁸ Tento text totiž svým rozsahem odpovídá stichometrii, kterou uvádí pro původní řecký text byzantský autor Níkéforos (asi 300 řádků). O jeho autentičnosti svědčí také to, že se mezi kapitolami E 4–14 nacházejí všechna místa doložená řeckými antic-kými svědectvími.

Kromě etiopské verze se dochoval řecký zlomek (A) na listech pergamenového kodexu z 8./9. století po Kr., nalezeného francouzskými archeology roku 1887 v mnišském hrobu poblíž hornoegyptského Achmímu (Pánopolis). Od etiopské verze se liší rozsahem i strukturou. Řecký text je neúplný, odpovídá zhruba kapitolám E 7–10 a 15–16a. Ale také v dochovaných paralelních pasážích se vyskytují rozdíly. Etiopská verze popisuje obšírněji a podrobněji peklo, řecká verze zase zahradu blažených. Také jejich časový rozvrh je opačný: hrozné pekelné tresty jsou v etiopské verzi ztvárněny jako série

¹⁰⁷ V následujících třech odstavcích čerpáme z poznatků, jež shromáždily Dostálová/Fialová, „O zjevení Petrově“, in: *NZA III*, s. 321–332.

¹⁰⁸ Celý text se zachoval v rkp. P (15./16. stol.), obsahujícím sbírku pseudoklementinských spisů v etiopském překladu (ed. Grébaud, 1907, 1910); teprve další editor (James, „New Text“, 1911) jej správně identifikoval jako ZjPt). Později objevený rkp. T (18. stol.?) nabízí velmi podobný text. Oba rukopisy pocházejí z komunit na ostrovech etiopského jezera Táná. Srv. Buchholz, *Your Eyes*, s. 119–134.

předpovědí¹⁰⁹ o Posledním soudu, zatímco v řecké verzi jsou předmětem Petrova vidění v čase minulém.

V úvahách o vztazích etiopské a řecké verze hrají dále zvláštní roli dva řecké zlomky,¹¹⁰ které sice obsahují jen několik vět spisu, přesto však jejich znění – které je obsahově bližší etiopské verzi nežli řecké verzi z Achmímu – poskytuje pádný argument ve prospěch autenticity etiopské verze.¹¹¹

V jakém smyslu autor achmímského zlomku původní spis přepracoval?¹¹² D. D. Buchholz si všímá, že v řeckém zlomku chybí eschatologická látka. To lze vysvětlit tím, že se autor zajímal spíše o slávu zemřelých blažených nežli o konec světa či potrestání hříšníků;¹¹³ mohl to být mnich, jemuž zájem o posmrtný život splýval s potřebou povzbuzení celé komunity (Achmímský kodex byl nalezen v hrobě neznámého mnicha); dokonce odstranil i jména Mojžíše a Elijáše, jež pro něj nebyla tak důležitá, jako ujištění o „stejně slávě“ všech bratří a blaženosti „vašich velekněží“.¹¹⁴

P. van Minnen se zase soustředil na fyzickou analýzu Achmímského kodexu, a to především na dva petrovské texty v něm obsažené – Petrovo evangelium a Zjevení Petrovo – vykazující řadu shod ve stylu a slovní zásobě.¹¹⁵ Od otázky časového pořadí těchto dvou apokryfů Van Minnen přechází k domněnce, že autor či editor spisu dochovaného v Achmímském kodexu upravil původní petrovskou apokalypsu v antijudaistickém duchu, převzatém právě z Petrova evangelia: upozorňuje např. na úvodní slova verze A o „lžiprorocích“, která nemají paralelu v E, zato však korespondují s podobně abruptním úvodem PtEv o Židech jako nepřátelích Páně.

Distance autora A od původní židokřesťanské apokalypsy se dále projevila odstraněním „pečujícího“ anděla Témelúcha/Temlaka z oddílu o zavržených dětech;¹¹⁶ vzhledem k oblibě, kterou si tento motiv v křesťanské literatuře získal (objevuje se hned ve třech testimoniích jako charakteristický znak ZjPt), je toto vynechání jinak stěží vysvětlitelné.

¹⁰⁹ Také v testimoniu Klémenta Alexandrijského a v řeckém Oxfordském zlomku (viz násl. pozn.) se počítá s trestáním hříšníků v budoucím čase (argument pro větší stáří verze E).

¹¹⁰ Oxfordský zlomek (B) a Rainerův zlomek (R). Oba pocházejí z jediného kodexu z 2. pol. 5. století. Srv. James, „Rainer Fragment“; Kraus/Nicklas, *Das Petrus-evangelium und die Petrusapokalypse*, s. 121–123.

¹¹¹ Srv. překlad Rainerova zlomku na s. 126.

¹¹² V následujících dvou odstavcích vycházíme z týchž údajů jako v *NZA III*, s. 322–323.

¹¹³ Srv. odlišně formulované žádosti učedníků v Achmímském zlomku (A 5) a v etiopské verzi, jejíž úvod (E 1) připomíná synoptickou „malou apokalypsu“.

¹¹⁴ Srv. E 16 a A 6.13.19.20. K celému odstavci viz Buchholz, *Your Eyes*, s. 422–424.

¹¹⁵ Srv. např. shodný obrat „my, dvanáct učedníků“ v PtEv XIV/59 a ZjPt^A 5 (ve ZjPt^E chybí).

¹¹⁶ Srv. E 8 a A 26.

Podobně nápadné je i odstranění trestajícího anděla Ezraela.¹¹⁷ Autorovi zřejmě nevadila tolik existence andělů v textu (ponechal např. nebeské anděly v A 17.18 i pekelné trestající anděly v A 21.23), jako spíše jejich skutečně (Ezrael) či domněle (Temlakos) židovská jména. K antijudaistické transformaci textu mohlo dojít v Alexandrii, kde se v 2.–3. století po Kristu objevovaly silné protižidovské nálady.¹¹⁸

6.2 „Přímluva za zemřelé hříšníky“ ve Zjevení Petrově¹¹⁹

Štastnou náhodou dochovaný Rainerův fragment nám umožňuje zajímavé srovnání nejen dvou, ale tří pramenů Zjevení Petrova nad teologicky překerní otázkou: mohou zemřelí spravedliví svými modlitbami přispět k záchraně zemřelých hříšníků?

Etiopská verze se k této možnosti vůbec nevyjadřuje, což není ani překvapivé: textem přece jako červená nit prolíná tvrzení, že Boží soud je spravedlivý; oběti se zadostiučiněním přihlížejí trestům zločinců (E 7.8.13); každému se dostane podle jeho skutků (Ž 62,13); dvakrát to přiznávají sami odsouzení (E 7,11; 13,6); jediný a chabý Petrův pokus o zahájení jóbovského sporu s Bohem (E 3,4) Ježíš ostře odmítá (E 3,5–7), i když se nejdřív zdálo, že on sám se kvůli ubožákům trápí (E 3,3).

Ještě tvrdší se jeví řecká achmímská parafráze: podobně jako v E jen odsouzení litují sami sebe (A 24), zatímco oběti vrahů přihlížejí jejich trestu (A 25); téma soucitu (natožpak přímluvy) se zde vůbec nevyskytuje (a těžko doufat, že by tomu v nedochované části spisu bylo jinak).

A tak jediné šance se mohou nešťastníci nadít díky jedinému písmenku v řeckém Rainerovu zlomku. Zde Ježíš slibuje svým vyvoleným, že dostanou „kohokoli (řec. □□□, tedy maskulinum)¹²⁰ by si vyžádali z (místa) trápení“, jenže někteří nepřející editoři zde čtou: „cokoli (řec. □□, tedy neutrum)¹²¹ by si vyžádali“, anebo těžkopádně „(poskytnu jim) Boha (řec. □□, tedy zkrácené *nomen sacrum* v akusativu)¹²², budou-li mě žádat v trápení...“.

Nejpřesvědčivější se nám jeví Van Minnenův výklad, že v původním textu Ježíš sliboval věřícím prostě „to, o co požádají“ (srv. Mk 11,24; J 14,14 aj.). Teprve později kdosi tuto větu pozměnil tak, jak se nalézá ve zlomku R: neutrum změnil na maskuli-

¹¹⁷ Srv. E 7.9.10 a A 25.27.33.

¹¹⁸ K celému odstavci viz Van Minnen, „Greek Apocalypse of Peter“, s. 26–29.

¹¹⁹ Viz ukázky C.5 na s. 123–129 (ZjPt^E 1; 13–17; Rainerův zlomek; Achmímský zlomek). V oddílu B.6.2 vycházíme z týchž údajů jako v *NZA III*, s. 326–327.

¹²⁰ Tak čtou James (1911) a Van Minnen (2003).

¹²¹ Van Minnenova („Greek Apocalypse of Peter“, s. 32–34) rekonstrukce předpokládaného původního textu.

¹²² Wessely (1924); Prümm (1929).

num a přidal slova „z (místa) trápení“. Tento výklad působí velmi přesvědčivě; jedinou útěchou zatracených tak zůstává, že jeden neznámý písař se kdysi pokusil něco pro ně udělat...

Snad právě o myšlenku dochovanou v Rainerově zlomku se opíral autor oddílu Sib 2,330–338 (překlad viz níže na s. 65), kde již o záchraně hříšníků díky přímluvě spravedlivých není pochyb.

Órigenova spekulace¹²³ o obecné spáse souvisí s tématem našeho exkurzu jen nepřímo. Totéž platí o epizodě z křesťanského románu,¹²⁴ kde se (živá) Thekla modlí za duši zemřelé (nevinné) dívky.

¹²³ Jen náhodou doložená ve stejném pramenu jako etiopská verze ZjPt, tj. v rkp. P, ale v textu jiného apokryfního spisu.

¹²⁴ Skutky Pavla a Thekly, kap. 28–29.

C. Apokryfní texty v českém překladu. Komentované ukázky

1. Sibylliny věštby

Rukopisy

Φ (APBSD) obsahuje Prolog a knihy 1–8
 Ψ (FRLT) knihy 8 a 1–7 (včetně pseudo-fókylidovských gnóm v knize 2)
 Ω (MQVHZ) knihy 9–10 a 11–14

Edice

J. Geffcken, *Die Oracula Sibyllina*, GCS 8, Leipzig 1902 [reprint 1967].

Zkratky

Alex = Alexandre; Bu = Buresch; Cast = Castalio; Col = Collins 1983; Gau = Gauger; Ge = Geffckenovo čtení (podle editovaného textu); Gf = Geffckenův návrh (podle textového aparátu); Ku = Kurfess 1951; Mend = Mendelssohn; Ops = Opsopoeus; Pok = Pokorný; Rz = Rzach 1891; Treu = Treu; Volk = Volkmann; Wilam = Wilamowitz-Möllendorf.

Poznámky

Náš překlad je založen na edici J. Geffckena (1902), pokud není uvedeno jinak; totéž platí o editorských zásazích vyznačených v překladu hranatými závorkami. Různočení, emendace a názory badatelů uvádíme v poznámkách, chceme-li upozornit na různé výkladové možnosti.

Pro úsporu místa v poznámkovém aparátu k veršovanému textu zavádíme zkratky jmen badatelů (editorů, ale i překladatelů). Zkratka odkazuje na příslušný verš v badatelově edici (překladu, komentáři); přitom čerpáme buď přímo z dotyčných publikací nebo z údajů shromážděných v poznámkovém aparátu Geffckenovy, Rzachovy či Alexandrovy edice.

Podrobnější údaje o pramenech, edicích a překladech se nacházejí v bibliografickém oddílu E.2.1 na s. 134.

V poznámkách dále odkazujeme na podobná místa v Sibylliných věštbách nebo v biblických či dalších starověkých spisech. Vzhledem k tomu, že se jedná o metricky vázaný text, není účelné rozlišovat, jedná-li se paralely doslovné nebo volnější; proto jsme v odkazech paušálně upustili od užívání zkratky „srv.“ (která jinak upozorňuje na volnější souvislost). Z podobných důvodů neužíváme ani kurzivu (která jinak upozorňuje na velmi těsnou souvislost s biblickým textem).

V pasáži 2,56–148 pomocí marginálních odkazů „PsF...“ upozorňujeme, že příslušný verš je převzat (případně s jistými úpravami, jež komentujeme v poznámce) z pseudo-fókylidovské předlohy (viz oddíl B.2 na s. 28).

1.1 Překlad knih I–II (J. A. Dus)

SIBYLLINY VĚŠTBY

Z PRVNÍ KNIHY

[SIBYLLIN ÚKOL]

Začnu u prvního pokolení smrtelných lidí,
 abych až k posledním došla, a mohla tak prorockým hlasem
 postupně vyřknout všechno, co bylo, i to, co je nyní,
 a také co se má na světě stát pro bezbožnost lidí.

(0) „Sibylliny věštby“ – Nadpis celé sbírky podle Φ ; k nadpisu podle Ψ srv. 8,0; v Ω nadpis chybí. (0) Nadpis první knihy podle Φ ; totožný nadpis této knihy je v Ψ umístěn v závěru osmé knihy, viz 8,500b.

[STVOŘENÍ SVĚTA]

- 5 Nejprve na rozkaz Boží popíšu přesně, jak vznikl
 celičkový svět – ty, člověče smrtelný, zchytralé myslí,
 pozorně sleduj, co říkám, ať nikdy neztratíš z myslí
 krále, jenž v nebeských výšinách dlí: on celý svět stvořil,
 jen co děl „staň se“ – a stalo se: tak tedy založil zemi
 10 v Tartaru, v hlubině černé, a sladkým ji obdařil světlem,
 do výšin vyzdvihl nebe a modravé vyrovnal moře,
 nebesa ověňčil množstvím hvězd, co září jak oheň,
 rostlinami též ozdobil zemi a promísil moře,
 když do něj potoky vyslal – a stejně tak do vzduchu větry
 15 s oblaky plnými vláhy – a jiný rod založil ještě:
 do moře umístil ryby, a ptáky do vzdušných proudů,
 do lesů srstnatou zvěř, a [na zem] vše, co se plazí,
 draky i hady a všechno, co můžeš dnes na zemi spatřit.
 Slovem svým sám všechno stvořil, a rychle, bez jediné chyby
 20 všechno se stalo; vždyť ten, kdo na všechno dohlíží z nebe,
 ze sebe zrodil se sám; to pod ním dospěl svět k cíli.

(5–21) Gn 1,11–25 (19a) Ž 33,6

[ADAM A EVA]

- Potom však stvořil zas další dílo, jež obdařil duchem:
 muže, jenž věrným byl odrazem podoby jeho: byl mladý,
 krásný a božského vzhledu... pak v ráji mu přikázal bydlet,
 25 užívat nebeské krásy a o dobré věci se starat.
 On však byl docela sám v té kvetoucí zahradě rajské,
 a proto toužil, by našel se někdo, s kým by moh' mluvit,
 komu by do tváře hleděl – však aby měl podobu stejnou.
 Proto mu Bůh vyňal ze slabin kost, a stvořil z ní Evu,

- 30 nevěstu krásnou – tu do ráje vzal, by s mužem tím žila,
v manželském loži... ten užasl, jen co ji spatřil,
velmi se divil a radoval též z oné podoby věrné.
Promluvil na ni – a hned z jeho úst se rozumná slova
řinula od sebe sama – to Bůh to zařídil všechno.
- 35 Nehalila jim mysl nekázně rouška, ba ani
neznali studu: vždyť špatnost jim na hony vzdálená byla.
Chodili s údy odhalenými jak zvířata v lese.

(22–25) Gn 1,26n 2,8.15 (23) 8,402 Gn 1,26 Sír 17,3 (26–37) Gn 2,18–25 (29) Gn 2,21n

[PÁD]

- Nato je důrazně poučil Bůh a ukázal strom ten,
jehož se nesměli dotknout – však tehdy srdce jim zmátl
- 40 hrozný a lstivý had: ten svedl je na špatnou cestu:
poznali dobro a zlo, však smrtelný stihl je úděl.
Kdo zradil první? To žena, ta dala ...
Ta svedla k hříchu toho, jenž jednal v nevědomosti.
Přesvědčen slovy té ženy zapomněl na svého Tvůrce
- 45 nesmrtelného a nedbal na jeho pokyny jasné.
Pro tento čin se namísto dobrého dočkali zlého.
Na sladkém fíkovníku pak našli si listy, a z nich si
zrobili šaty a potom se navzájem oblékli do nich,
údy své skryli – to stud se zmocnil nad nimi vlády.
- 50 Nesmrtelný se rozzlobil na ně a z míst těch je vyhnal,
nesmrtelní kde dlí, neboť takto rozhodl o nich:
musí již zůstat na smrtelném místě – to proto, že příkaz
Nesmrtelného a velkého Boha neuposlechli,
i když ho slyšeli dobře... Ted' museli odejít kvapně.
- 55 Na ornou půdu vstoupili s pláčem – tu do jejich vzdechů
milejší zazněla slova z úst Boha nesmrtelného:
„Plodte a množte se, zručně se na zemi do díla dejte,
vždyť v potu tváře dá se z ní dostatek obživy dobýt.“
To řekl jim – však tomu, jenž příčinou byl jejich pádu,
přikázal k zemi se schýlit – a proto se po břicho musí
- 60 plazit ten had – a v hněvu ho vyhnal. A ještě v nich vzbudil
nenávist zlou: tak člověk i had se ohlížet musí:
jeden si chrání patu, druhý zas hlavu – vždyť smrt je
nablízku všude, kde srazí se člověk a jedový zloduch.

(38–48) Gn 3,1–6 (42) 1Tm 2,14 (42) mezera v textu v rozsahu 1–2 slov (57–58) 1,271–
274 Gn 1,28+3,19 (59–64) Gn 3,14n

[PRVNÍ POKOLENÍ]

- 65 A tak se množil ten rod, jak přikázal samotný vládce:
postupně, jeden za druhým, nesčetné národy rostly.
Začali budovat všeliké domy i hradby a města,
zručně a s rozmyslem, dobře si vedli – těm daroval Vládce

- 70 předlouhý den, aby žít mohli krásně a v rozkoši hojně.
 Neznali bolest a neznali trýzeň – jen líbezný spánek
 klesl jim na víčka v hodině smrti. Blaze jim bylo,
 smrtelným lidem velkého srdce; vždyť Bůh sám
 Nesmrtelný, ten spasitel, Král jim dal svoji lásku.
 Přesto však zhloupli – tu začali hřešit a neznali studu:
 75 pro otce měli jen posměch a k matkám neměli úctu.
 K příbuzným svým se nechtěli znát a dokonce vlastním
 bratrům nástrahy kladli a vedli špinavé války,
 lačnice po lidské krvi. Však nakonec z nebe je stihla
 pohroma zlá: tak zhynuli hrozně hrozní ti lidé:
 80 skončili tak, jak i žili, a spolkl je hltavý Hádés.
 Proč zrovna „Hádés“? To proto, že Adam, co ze země vyšel,
 první byl z těch, kdo poznali smrt a do Hádu vešli.
 Země ho skryla – tak všichni, kdo ze země povstali k žití,
 do země, do domu HÁDA, tak jako ADAM se vrací.
 85 Nicméně tihle – ač odešli k Hádu – svou důstojnost mají:
 vždyť byli prvním pokolením, co na zemi žilo.

(70–71) 1,300–301 (81–86) Slovní hříčka má více vrstev: (a) Hádés, říše mrtvých, dostává jméno po Adamovi, prvním zemřelém, neboť (b) hlásky obou jmen se částečně shodují a (c) Adam (hebr.) vychází ze „země“ a (d) „skrytý“ Hádés (řec.) ukryvá mrtvé.

[DRUHÉ POKOLENÍ]

- Tak tedy jedny spolykal (Hádés) – však z potomků jejich,
 z těch, co na právo dbali, druhé si vytvořil plémě
 obratné, zručné – ti všeliké dílo konali s láskou,
 90 s horlivou pílí a pokorou těž, co obdoby nemá.
 Tak byli moudří... i řemesla znali a v případech nouze
 rady si věděli hned a ve všem rozšafní byli.
 Jeden tak zjistil, že země se dá orat zahnutým pluhem,
 druhý se zabýval stavbou, a jiný se po moři plavil,
 95 další zas zkoumali hvězdy a věštili z ptačího letu,
 někdo byl lékařem, někdo zas mágem – tak hleděl si každý
 díla, jež bylo mu blízké a ve kterém dobře se vyznal.
 Byli tak čilí a snaživí k tomu, že získali jméno
 Bdělí – vždyť neznali spánku a duch jejich zůstával bystrý,
 100 vypadali jak obři a mohutnou postavu měli.
 Avšak i tihle zas museli pryč, do hrozného pekla,
 aby tam pykali v poutech, co rozlomit nelze, a v ohni,
 v Gehenně, v plamenech nehasnoucích a smrtícím žáru.

(87–103) 2Pt 2,4 Ju 6 1Hen 6–16 (87–88) Ve verších 87–88 není vyjádřen podnět ke slovesům □□□□□□□□□□ a □□□□□□□□ (dosl. „jeden přijal – druhé utkal“); podle Gf je jím „země“ (srv. Hésiodos), podle Col „on“ (tj. Bůh). Náš překlad vychází z v. 80, kde je užito stejné slovo (tj. □□□□□□□□□□) o Hádovi.

[TŘETÍ POKOLENÍ]

Třetí pak po těchto povstalo plémě – ti byli zas jiní:

105 pyšní a zpupní, a prchlivost jejich neznala mezí.
Navzájem hrozná si páchali zla a napořád vedli
bitky a šarvátky, bitvy a války – tak hynuli bídňě,
protože v srdci jen násilí měli a surové vraždy.

[ČTVRTÉ POKOLENÍ]

Po těchto věcech zas další pozdního údělu došli:
110 čtvrté již bylo to plémě – ti po zbraních sahalí rychle,
vraždili bezhlavě, mordýři hnusní, a potoky krve
prolili – Boha se nebáli, před lidmi neznali studu.
Však také na ně dopadl hněv: tu stali se terčem
šílené zloby a zuřivé pomsty bezbožných lidí.
115 Bitky a potyčky, bitvy a války – tak zhynuli jedni,
v podsvětí došli bídňého konce ti bezbožní muži;
druhé však potrestal samotný Bůh, co v nebesích sídlí:
Hrozným stihl je hněvem a sprovodil ze světa svého,
uvrhl v hluboké peklo, pod samotné základy země.

[PÁTÉ POKOLENÍ]

120 Nato pak jiné stvořil zas plémě, však bylo to ještě
daleko horší: pro ně nic dobrého věčný Bůh neměl,
protože páchali špatností mnoho a zla byli plní.
Zpupní a pyšní – ba mnohem víc než Giganti dávní,
křivého měli ducha a šířili pomluvy sprosté.

[NÓEMŮV ÚKOL]

125 Jediný ze všech byl spravedlivý a milovník pravdy:
Nóe, ten věrný, co konal jen dobro a na dobro myslel.
K němu se z nebe sklonil Bůh sám a promluvil takto:
„Seber se, Nóe, a statečný buď: ty všem lidem musíš
pokání kázat; jen tak mohou všichni záchrany dojít.
130 Pokud však lítost nevejde do jejich tvrdého srdce,
přívaly vodní na všechny sešlu – tak zničím to plémě.
Tobě však radím: postav si dům, jenž vydrží všechno,
z dřeva, co nebude schnout, když z hlubokých kořenů vzešlo.
Já k tomu chytrou hlavu ti dám a pořádný fortel,
135 nejlepší míry ti prozradím též – tak zařídím všechno,
abys byl zachráněn ty i všichni, kdo s tebou tu žijí.

(125–290) 3,823–829 (125) Gn 6,9 Sir 44,17 (129) Nóa jako kazatel spravedlnosti 2Pt 2,5
(132–136) Gn 6,14–16

[RÉBUS BOŽÍHO JMÉNA]

Jsem, který jsem – ty rozumem svým to zkoumej a poznej:
Nebesa mým jsou pláštěm, za oděv moře mi slouží,
na zemi rozkročen pevně nechám se ovívat vzduchem,
140 hvězdy pak, jedna jak druhá, vesele kolem mě tančí.
Devět mám písmen a slabiky čtyři – tak si mě najdi!
První tři slabiky mají po dvou písmenech vždycky,

v poslední je už jen zbytek; souhlásek pět je tam celkem.
 Celkový součet jména je dvakrát deset a osm,
 145 k tomu pak tři a třicet a sedm: kdopak jsem? Hádej!
 Všechno, co umím a vím, budeš pak vědět i ty!“

(137a) Ex 3,14 (138–140) 8,430–436 (138–139) Iz 66,1 (141–145) Gematrie (převádění hlásek na čísla) je v Sib běžnou metodou šifrování, především u jmen římských císařů; srv. 1,326–330 5,12–51 8,148–150 11–14 passim; srv. též Zj 13,18. Jedním z možných řešení hádanky je „jednorozený syn Boží“. (145b–146) Dosl. „Poznáš-li, kdo jsem, nebudeš nezasvěcen do mé moudrosti.“ Poslední verš, jak bylo u hádanek obvyklé, má pět stop.

[PRVNÍ VÝZVA K POKÁNÍ]

Domluvil Bůh, však Nóe se zděsil, když takové věci
 slyšel... Pak vykonal všechno, jak měl – tak bystře a hbitě –
 nato se obrátil k lidem a naléhal, žádal i prosil:
 150 „Ó muži zrádní, jak velcí jste bloudi! Vždyť před Bohem nelze
 zatajit nic – on zná vaše skutky a všechny je vidí,
 spasitel nesmrtelný! To na jeho příkaz vás musím
 varovat před smrtí zlou: vždyť ve svých zhynete bludech!
 Střízliví buďte a zanechte zlých i surových činů,
 155 vražednou záští se nedejte vést a přestaňte, prosím,
 navzájem prolévat krev, již zem celá zbrocena leží.
 Bojte se, smrtelní lidé, toho, jenž nedá se zviklat,
 velkého Boha a Tvůrce, co vysoko v nebesích sídlí.
 Snažně ho proste – je věčný i věrný – by zachoval život
 160 v obcích i v lesích, zvířatům, ptákům, i celému světu –
 snad ještě nad vámi všemi se smiluje dobrota jeho.
 Stane se totiž, že celičkový svět i bezpočet lidí
 zahyne s žalostným křikem, až hrozné ho zavalí vody.
 Stane se též, že vzduch kolem vás se rozbouří náhle,
 165 veliký Bůh se rozhněvá na vás a udeří z nebe.
 Stane se též, že na lidi sešle [záplavu smrti]
 spasitel nesmrtelný, když nesmíříte se s Bohem.
 Od této chvíle pokání čiňte a nikomu v ničem
 nebuďte na obtíž, nečiňte zlo a nic proti právu,
 170 naopak pečlivě dbejte na pravidla zbožného žití!“

(147–198) 1,129 2Pt 2,5 (156) 7,47 (166) Doplněno podle Gf, který ovšem předpokládá také lakunu mezi verši 166 a 167, a tedy větu neznámého obsahu se subjektem „spasitel“.

[DRUHÁ VÝZVA K POKÁNÍ]

Ti, jak to slyšeli, hned se mu začali smát, že je blázen;
 vždyť on je šílený, řekli si všichni, jeden jak druhý.
 Nóe však poznovu pozvedl hlas a promluvil takto:
 „Ó jak jste bídni, proradní v srdci a vrtkaví v duchu!
 175 Zahodili jste stud a toužíte po hanebnostech,
 tyrani loupeživí a surovci, kteří zlo páší,
 lháři a zrádcové, zločinci, ve kterých není zbla pravdy,
 smilníci hnusní, obratní v řeči a v pomluvách hbití!

180 Což ani z Boha již nemáte strach, jenž z nebe se hněvá,
a přitom odkládá trest a čeká na plemeno páté?
Nad sebou navzájem nechcete plakat, jen krutě se šklebit,
jenomže jednou přejde vás smích, a přijde ta hrůza:
přívaly vod, jak tvrdím, se pohrnou od Boha na vás.
185 Až svatý národ se obnoví ve vlnách seslaných na zem,
kvetoucí věčně a s kořeny v hloubce, co nevyschne nikdy,
tu jedné noci se ztratí a nikdo ho nespatri více:
města i s lidmi rozpraší Zeměřas v podzemí hřmící,
roztrhá hluboké úkryty v zemi a rozboří hradby.
190 A tak se stane, že celičký svět i bezpočet lidí
zahyne bídně: i já budu plakat a bědovat hořce
v dřevěném domě – jak trápit se budu a kolik slz přidám
do divých vln! Až na příkaz Boží ten příval se vzedme,
poplave země i vysoké horstvo, ba také éter,
všude jen voda, jen voda, a ve vodách zahyne všechno.
195 Potom však větry přestanou vát a začne věk druhý.
Frýgie! Ty jako první se vynoříš z hladiny vodní,
ty budeš první, kdo obživu dá těm lidem, co budou
v plemeni novém od začátku žít: ty nasytíš všechny.“

(171) ZjPa 50 (174–179) katalogy hříšníků 2,254–83 3,36–45 8,184–187 Mk 7,21n
Ř 1,29nn 13,13 1K 5,10n 6,9n Ga 5,19nn Zj 21,8 (176) „loupeživí“ – ΦΨ Alex. Wilam
Ge „vrtošiví“ podle 8,185 (183) 7,7 (184–188) Výpůjčka z 3,402–405.409, kde Erythrejská
Sibylla předvídá zkázu Zeměřasova města (tj. Poseidónovy Tróje). Překládáme podle ΦΨ,
zatímco Ge opravuje text podle třetí knihy. (184a) ΦΨ □□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□
□□□□□□. Ge podle 3,402 □□□□□□□□ □□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□ „až Rhein mrzký
národ“ (tj. Trójané? pohané?). Rz „Evin (mrzký národ)“ (193–195) 7,9–11 (196) 7,12

[NÓE NASTUPUJE DO ARCHY]

200 Marně však mluvil! To zločinné plémě nechtělo vůbec
dbát jeho slov. Tu zjevil se Bůh a zavolal znovu:
„Nóe, již nadešel čas! Teď postupně vypovím všechno,
co jsem ti slíbil v ten den a jak jsem oznámil předem:
že světu širému odplatím za vše, co spáchala zlého
všechna ta pokolení... Ten národ mou důvěru ztratil!
205 Teď ale rychle! Vem syny i snachy i manželku svoji,
nastupte dovnitř! A zavolej všechny, tak jak ti povím:
všechny, co po čtyřech chodí, létají nebo se plazí.
Poslušně půjdou – to zařídím já, když do nitra jejich
povolnost vložím: tak spasí se ti, jež k životu určím.“
210 Domluvil Bůh. Nóe šel a dal se do velkého křiku,
manželku zavolal hned, i syny a snachy, a potom
v dřevěný příbytek vešli, a po nich také ti všichni,
které chtěl zachránit Bůh: tak všichni tam postupně vešli.
215 Jakmile víko zaklaplo na stěně oblé a napříč
závora zapadla přesně a těsně dosedla na ně,
plnit se započal záměr Boha, jenž v nebesích sídlí.

(201) „vypovím“ – patrně ve smyslu „vykonám“ (205–207) Gn 6,18–21 7,1nn 1Pt 3,20

[POTOPA]

- Shromáždil mračna a zakryl zářící ohnivý kotouč,
s ním pak i hvězdy a měsíc a nebe až po obzor dálný:
všechno to zahalil tmou – a potom zahřměl tak mocně,
220 že lidi obešla hrůza, a blesky na zemi metal.
Vichrům a větrům zavelel všem, by společně vály,
odevšad volně se řinula voda – i z nejmenších žilek,
z nebeských propustí mohutný příval, i z podzemních hlubin.
Z propasti bezedné veliké vlny se válely všude,
225 široko daleko celičká zem se pokryla vodou.
Nad proudy ovšem se vznášel božský ten dům, ač smýkán
náhlými poryvy větrů a vlnami bičován krutě.
Prudce se hnala ta loď, až hrůza, a vepředu špicí
cestu si razila pěnou a vlnami burácivými.

(217–229) Gn 7,17–24

[HLEDÁNÍ ZEMĚ]

- 230 Když ale Bůh již celý svět zaplavil hustými dešti,
na mysl Nóemu přišlo zjistit, jaké jsou další
záměry Nesmrtelného, a pohlédnout na peklo mořské.
Pospíšil tedy a otevřel poklop, co na stěnu oblou
přiléhal přesně a pevně, vyroben obratnou rukou,
235 vyhlédl ven – a všude jen voda a ohromné vlny:
kamkoli pohlédl, viděl jen smrt a zmar a zkázu.
Hrozně se bál a na mysli klesal... Nato však vítr
trochu se zklidnil, unaven tím, jak bičoval deštěm
celý svět po mnoho dnů. Tu klidnější snesl se večer,
240 na nebi krvavě temném se objevil sluneční kotouč:
bledý a malátný byl, však Nóe se radoval z něho.
Vybral si jednu holubici a vypustil volně,
ze zádi lodní ji samotnou vyslal – tak chtěl Nóe zjistit,
zdali už někde je pevná zem vidět – však přilétla zpátky,
245 znavena cestou – vždyť nenašla nic, ač létala všude:
vysoko záplava stála a každičké plnila místo.
Posečkal tedy několik dní a jinou zas vyslal,
aby se dověděl, zdali už opadly ty vodní spousty.
Ona se prolétla sem a tam... a našla zemi!
250 Na vlhkou půdu si sedla a trochu si odpočinula,
nato se k Nóemu vrátila zas a přinesla s sebou
z olivy snítku – mocné to znamení radostné zvěsti:
kuráž i naději dodala všem, že zem brzy spatří.
Tu ještě jiného ptáka vzal Nóe – ten černá měl křídla –
255 jeho pak rychle vypustil též: on mocně se rozmách',
rozvážně, přímo si namířil k zemi, a tam také zůstal.
Tak Nóe poznal, že blízko je zem a kvapem se blíží.
Na vlnách burácivých se vznášel božský ten výtvar,
zdolával kousek po kousku a příbojem mořským se sunul,

260 až najel na skálu ostrou, a tam se zarazil pevně.

(230–260) Gn 8,1–14 (232) Dosl. „pohlédnout do Néreova Hádu“; Néreus a Hádés byli řečtí bohové moře a podsvětí. (260a) Volný překlad podle ΨΦ □□□□□□□□□□ (dosl. „až se rozlomil na malém okraji“). Alternativní překlad ve smyslu Ge □□□□□□□□□□: „až zastavil v malé zátoce“. Za konjekturou a překlady (Col) probleskuje přání, aby přistání proběhlo bez problémů.

[PŘISTÁNÍ VE FRÝGII]

Kdesi ve Frýgii černé, uvnitř té veliké země
mohutná hora se do výšky pne: toť Ararat slavný –
vždyť právě na něm ten zázrak se stal, že spasení došli
všichni, kdo v úzkosti velké prahli a toužili po něm.
265 Tam, na tom místě, kde pramení Marsyos, veliká řeka,
octla se archa – a jakmile opadla divoká voda,
stanula na strmých srázích... Tu z nebe znovu se ozval
velkého Boha velebný hlas, a hlasitě vzkřikl:
„Tebe jsem zachoval, Nóe, spravedlivý a věrný,
270 ty můžeš vystoupit směle, i žena a synové tvoji,
a ty tři snachy ať vystoupí taky... a naplňte zemi,
po celé zemi se množte a plod'te, však pozor si dejte:
jednejte spolu dle práva – plemena tato i další –
než bude soud, k němuž dostavit má se celý rod lidský.“
275 Tak pravil božský hlas. Tu Nóe vyskočil z lůžka,
osmělen v duchu na pevnou zem vkročil, i synové jeho,
manželka, snachy i tvorové všichni, co létají vzduchem,
po zemi lezou či po čtyřech chodí... i ostatní vyšli
z příbytku dřevěného a na jednom místě se sešli.
280 Tak tedy Nóe, jenž nad všechny vynikal spravedlivostí,
odešel, v pořadí osmý, když z úradku velkého Boha
jedenačtyřicet jiter strávil v divokých vlnách.

(261) Jedná se o černou, úrodnou půdu, srv. 1,196–198 Frýgie živelka. (262) Hebr. *Ararat* ovšem není jméno hory, ale krajiny ve východní Arménii, srv. Gn 8,4 vg *super montes Armeniae*. (264) nepřeložitelná lidově etymologická hříčka: *Ararat* – řec. □□□□□□□□ „toužím“ (269–272) Gn 1,28 8,15–17 9,1 (269) 7,8 (282) Gn 7,17

[ŠESTÉ POKOLENÍ]

Tedy se obnovil život ve zlatém plemeni prvním –
bylo sic šesté, však nejlepší z těch, co kdysi tu byla,
285 v dobách, kdy stvořen byl první člověk – a zváno pak bylo
„nebeské“ plémě, protože Bůh se o všechno staral.
Ach, rode první v plemeni šestém! Jaká to radost!
V tobě jsem směla mít podíl, když hrozná jsem unikla zkáze,
hrozně jsem trpěla v bouřlivých vlnách – jak smýkaly se mnou,
290 s manželem, švagry i s ženami jejich, i s tchánem a tchyní!
Nyní však zapějí oslavnou píseň: na fíkovém stromě
pestrý se ukáže květ a čas bude vpůli – tu začne
královská vláda, až králové tři, co na právo dbají,
navzdory osudu chopí se vlády. Ti mnoho let budou

295 nad lidmi kralovat moudře a soudit je jen podle práva:
 Ti budou příjemní, poctiví, pilní a pečliví v práci.
 Rozkvetete země a s radostí sama úrodu vydá:
 vrátí se doba, kdy těžký klas bude a sýpky zas plné!
 Po mnoho dní ti pečliví vládci nebudou stárnout,
 300 choroby zhoubné a nemoci zlé se jim zdaleka vyhnou,
 smrti až nadejde čas, jen spánek jim na víčka sedne.
 Do Hádu vejdou přes Acherón kalný – a přece i tam jim
 zůstane poctivé jméno: vždyť bylo to blažených plémě,
 Sabaóth sám jim žehnal a daroval šlechtnou mysl,
 305 dokonce radil se s nimi, kdykoli měl něco v plánu.
 Na ně již navěky blaho jen čeká – byť do Hádu vejdou –

(283–314) Hes. op. 90–92 108–139 (288–290) Sibylla jako Nóemova snacha 3,823–827
 (291) „nyní“ – ΦΨ □□□□□ (zatímco ve verších 288–290 si Sibylla stýskala, „nyní“ chce
 chválit). Ge □□□□□□ „vkusnou (zapějí píseň)“ (293) patrně tři Nóemovi synové, podle
 3,110–113 (tři Úranovi synové, z nichž jeden – Íapetos – má podobné jméno jako Nóemův syn
 Jefet) (294) „navzdory osudu“ – Ge □□□□□□ □□ □□ □□□□□□□□□□ (nejasné). Alex
 □□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□ „rozdělí si podíly“ (srv. 3,114–116 o podílech Úranových
 synů) (300–301) 1,70–71

[SEDMÉ POKOLENÍ: TÍTÁNI]

po nich se ale zas další plémě ze země zrodí:
 to bude jiné – kruté a zlé a násilí plné –
 budou to Títáni – navzájem všichni si podobní budou,
 310 vzhledem i postavou, hlasem i silou naprosto stejní:
 tak jako v plemeni prvním Bůh sám jim to do srdce vložil –
 – jenže i jim pýcha přivodí pád: tu přikvačí zkáza
 na srdce zpupná a násilí plná, když překročí míru,
 takže se drze do boje pustí i s hvězdnatým nebem.
 315 Tehdy se oceán rozzuří hrozně a obrovská vlna
 na ně se oboří... Tu se však rozhněvá Sabaóth velký:
 ten vodu sevře a zkrotí – vždyť přece dříve již slíbil,
 že lidi zlé již nebude podruhé potopou trestat.
 Když ale utiší hněv těch vod, co v obrovských vlnách
 320 sem i tam válet se budou, že nebude možno je sečíst,
 tehdy se rozhodne veliký Bůh, jenž burácí z výšky,
 hranice stanovit hlubinám mořským. Tu ověncí zemi
 zálivy, mysy a skalnatým břehem: tak omezí moře.

(309–316) 3,110–157 Hes. op. 618–885 (314) Da 8,10 Iz 14,13 Zj 12,4 (318) Gn 8,21
 9,11 Ž 65,8 Jb 38,8–11 Sír 44,18

[VTĚLENÍ PÁNĚ]

325 Tehdy se stane, že Syn Boha velkého sestoupí na zem,
 navštíví smrtelné lidi v těle a podobě jejich.
 Samohlásky má čtyři a jednu souhlásku dvakrát,
 nyní však vypočítám celkový součet těch písmen:
 má stejný počet jednotek, desítek a také stovek
 – pokaždé osm – toť číslo, v němž se zjevuje Jméno

- 330 lidem, co nechtějí věřit. Ty rozumem poznej Krista:
on je Syn nejvyššího a nesmrtelného Boha.
On Boží zákon naplní, nebude chtít ho rušit.
Bohu je věčně podoben a ve všem poučí lidi.
335 Zlato a myrhu a kadidlo k nohám mu přinesou kněží,
až k němu přijdou – vždyť právě on to učiní všechno.

(326–331) Číselná hodnota písmen jména □□□□□□ = 888. Ke gematrii srv. 1,141–145 atd.
(332) Mt 5,17 (334) Mt 2,11 (335) Alex „učinil (tj. zlato atd.)“

[JAN KŘTITEL]

- Avšak až jakýsi hlas se ozve v krajině pusté,
poselství přinese smrtelníkům a povolá všechny,
cesty ať vyrovnají a zlé věci ze srdce vyrvou,
ať přijmou světlo, co ve vodách září a dovede omýt
340 celou postavu lidskou, aby pak – zrozeni shůry –
nikdy a v ničem již nemohli uhnout ze správné cesty...
hlas onen umlčí divoký barbar, očarovaný
půvabem krásné tanečnice – toť odplata její.

(336–341) 8,313–317 (336–338) hlas Jana Křtitele na poušti Mk 1,3 par J 1,23 Iz 40,3
(338) „zlé věci“ – Ge pl. □□□□□□□. Ψ sg. □□□□□□□ „zlo/špatnost“ (339–340a) Ge □□□□□□
□□□□□□□□□□ □□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□, dosl. „ať se celá lidská postava nechá osvětit
vodami“. Náš překlad je rozvedený a vychází z podobných obrátů 8,247.271.315. Jedná se o
obraz křtu, obvyklý od 2. století; srv. Iust. apol. I,61,14. (340b) J 3,3.7 (342–343) smrt Jana
Křtitele Mk 6,22–28 par

[ZVĚSTOVÁNÍ PÁNĚ]

- 345 V tom lidé smrtelní dostanou znamení z egyptské země,
až krásný kámen se v bezpečí vrátí – jenomže o něj
klopýtne hebrejský lid. Však jiné národy světa
k němu se sběhnou a v učení jeho poznají Boha
panujícího v nebi a cestu ve společném světě.
On totiž ukáže vyvoleným, jak věčného dojít
350 života – zato bezbožným věčný připraví oheň.
Nemocné bude léčit i lidi postižené,
všechny, kdo uvěří jemu a naději svou v něj vloží.
Slepým se otevřou oči a chromí budou zas chodit,
hluchým se navrátí sluch a jazyk se rozváže němým.
355 Démony vyhánět bude a mrtvé vyvede z hrobů,
po vlnách mořských dovede kráčet a na místě pustém
dokáže nasytit pět tisíc lidí z jediné ryby
a z pěti chlebů – a tolik drobků ještě tam zbude,
že se z nich dvanáct naplní košů – pro svatou pannu.

(344) Mt 2,15 (345–346a) Iz 28,16 1Pt 2,4–8 ale srv. L 2,34 (351) 6,13 8,272.286 Mk
1,34 aj. (353–355) 8,205–207 Mt 11,5 par (355a) Mk 1,23–27 aj. (356a) 6,13 8,274 Mk
6,45–51 par (356b–359a) 6,15 8,275–278 Mk 6,30–44 par 8,1–10 par (359b) ΦΨ Alex
„pro svatou pannu“ – omylem převzato z 8,270. Rz Ge „pro naději lidí“ podle 8,278

[UTRPENÍ PÁNĚ]

- 360 Tehdy však Izrael v opilém spánku a ztěžklosti ducha
nepozná nic, a v hluchotě své nic neuslyší.
Však na ty Hebrejce dopadne zloba Nejvyššího,
hrozně se rozhněvá, věrnost jim vypoví, odejme víru,
za to, že Bohu v nebesích Syna rozsápali.
- 365 Budou ho políčkovat a plivat naň jedové sliny,
tváře mu zamažou blátem synové Izraele.
K jídlu mu dají žluč a k pití jen čirý ocet –
taková hanba! To zběsilost v srdci je dohnala k tomu,
zloba jim ovládla mysl a zacpala uši i oči.
- 370 Slepí jak slepýši slizcí, strašní jak plemeno dračí,
horší než jedové zmije, co těžkým jsou spoutány spánkem.
Avšak až rozpřáhne paže a celý svět jimi změří,
korunu z trní mu dají, aby ji na hlavě nesl,
oštěpy do boku bodnou – a proto v poledne pravé
- 375 náhle se setmí a černá noc po tři hodiny bude.

(360–400) Závěrečné verše první knihy mají v Ψ zvláštní nadpis: „K těmto výrokům dodává Erythrejská (Sibylla) následující slova o šílené a neodpustitelné troufalosti těch, kdo zabili Pána, a o tom, co všechno se kvůli tomu na celém světě stalo, a o oživení mrtvých“; srv. 2,0 pozn. **(360–386)** 8,287–323 **(360–361)** Iz 6,9n Mk 4,12 par J 12,40 Sk 28,26 **(363)** Rozšířeným překladem doslovného □□□□□□ □□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□□ upozorňujeme na víceznačnost slova □□□□□□□□ – klíčového pojmu vyjadřujícího vztah Boha a Izraele. **(365a)** 8,208 **(365b)** 8,209 PtEv III/9 **(367)** 6,24 8,303 Mt 27,34 par PtEv V/16 **(369)** 1,360–361 Iz 6,9n atd. **(372)** 8,302 **(373)** Mk 15,17 par **(374a)** J 19,34 **(375)** 8,306 Mk 15,33 par

[VZKŘÍŠENÍ A NOVÝ LID PÁNĚ]

- Tehdy se stane, že z chrámu Šalomounova vzejde
veliké znamení pro všechny lidi, až v příbytek Hádův,
k těm, co již zemřeli, sestoupí posel vzkříšení z mrtvých.
Až ale tři dny uplynou a on se na světlo vrátí,
380 až lidem smrtelným stane se vzorem a vzdělá je ve všem,
tehdy se v oblacích vznese a vydá se do domu nebes,
světu pak zanechá evangelium jak ozdobu vzácnou.
Ve jménu jeho pak výhonek nový z národů vzroste,
které se nechaly vésti zákonem Velikého.
- 385 Potom však zase z nich se moudří průvodci stanou,
takže v té chvíli skončí starých proroků řada.

(376) „z chrámu“ – Φ □□□□□. Ψ □□□□□ „z lidu“ **(377)** „znamení“ Mk 15,38 par **(378)** 8,310 1Pt 3,19 4,6. **(381)** L 24,51 Sk 1,9n **(382)** ΦΨ □□□□□□□□. Cast Alex □□□□□□□□ „(zanechá) řád/pravidlo (evangelia)“

[PROROCTVÍ O ROZPTÝLENÍ ŽIDŮ]

Úrodu zlou pak Hebrejci sklídí, až na ně přijde
Římanů král – ten veliké množství zlata a stříbra
násilím od nich si vezme – pak přijdou zas království jiná:

- 390 jak jedno zmizí, hned na jeho místo nastoupí další.
V bídě a útlaku budou žít lidé – však porážka velká
čeká ty vládce, co zpupně si vedou a po právu šlapou.
Tehdy však mužové barbarské řeči a se štíty z mědi
vstoupí na svatou půdu – tu z Šalomounova chrámu
395 zbudou jen trosky; Hebrejci ze země vyhnáni budou,
ve světě rozptýlení budou bloudit jak štvanci.
Plevelu mnoho se s obilím smísí. Hádky a spory
ovládnou všechny lidi. I města, jedno jak druhé,
budou se navzájem oplakávat, až do jejich středu
400 udeří hněv Boha velikého pro zločiny jejich.

(389–390) Mk 13,8 par. Války a střídání říší jsou v Sib častým motivem.

[DRUHÁ KNIHA]

O ŘECÍCH, O BOHU, O SVATÝCH, O SOUDU

[SIBYLLINA INSPIRACE]

Jen krátký oddych mi povolil Bůh v tom přemoudrém zpěvu
 – to že jsem prosila velmi – a hned mi zas do srdce vložil
 věštecká slova, jež vydávat musím líbezným hlasem.
 Mluvím, však celá se chvěji a nevím sama, co říkám:
 5 vždyť je to Bůh, kdo velí mi pronášet všechna ta slova:

(0) Nadpis podle Φ. Ψ „A také kárá ty, jež ovládla chorobná úcta k mnoha bohům, i zločince a hříšníky; radí, jak uctívat jednoho a jediného Boha; v příslovích pak promlouvá o zápolení svatých; nakonec hovoří o hrozném soudu našeho Spasitele, a praví...“ (slova „a také“ navazují na nadpis pasáže 1,360–400; „příslví“ jsou pseudo-fókylidovské gnómy 2,54–148).

[PROROCTVÍ O POHROMÁCH V DESÁTÉM POKOLENÍ]

Však až se zem bude třást a na nebi hrůza a hřmění,
 hromy a blesky [a vichry], a na zem sněť obilná přijde,
 zešílí vlci i šakali, mordovat, vraždit se bude,
 uhynou lidé, uhynie dobytek bučící teskně,
 10 čtvernohý skot i muly i další zvířata tažná,
 ovce i kozy... tu z úrodné role se suchopár stane,
 všude jen pustina, o kterou nikdo se nebude starat,
 úroda nikde – a svobodní lidé v otrockých poutech
 houfně se prodávat budou – a budou se drancovat chrámy.
 15 Desáté lidské plémě se ukáže po těchto věcech,
 až přijde zemětřás, jenž blesky vrhá, a rozbije modly,
 které jim byly tak drahé, a zatřese pahorky sedmi,
 otřese římským lidem a obrovské poklady jeho
 zničí a spálí ohnivým bleskem Héfaistovým.
 20 Tehdy se stane, že z nebe krvavé [krůpěje skanou].
 Po celém světě se potom nesčetné množství lidí
 pustí do vražedných bojů v šílené válečné vřavě.
 Bůh sešle na lidi hladomor, nemoci, hromy a blesky
 za to, že soudili křivě a pošlapávali právo.
 25 Na celé zemi zbude tak málo lidí, že každý,
 kdo lidskou stopu nalezne, bude se velice divit.
 Potom se stane, že veliký Bůh, jenž v éteru sídlí,
 zachrání zbožné lidi a vyprostí ze všeho zlého.
 Hluboký pokoj a mír a moudrost se rozhostí všude,
 30 zemi se navrátí plodnost, ba více se urodí ještě,
 až se z ní milníky ztratí a nebude nucena k službě.
 Zátoky, přístavy všechny volně se otevřou lidem,
 jak tomu bývalo dříve, a vymizí zpupnost a drzost.

(6) Zde pokračuje původní židovské orákulum o deseti pokoleních, jež bylo po výkladu o sedmém pokolení (Titáni 1,307–323) přerušeno křesťanskou interpolací (1,324–400). Výklad o osmém a devátém pokolení se ztratil. Ve verších 2,6–44 se nachází věštba o zániku Říma v desátém pokolení, přecházející plynule do eschatologické vize obecného válečného konfliktu,

po němž má nastat období míru. (15–19) 8,37–49 (15) desáté pokolení jako poslední 3,108 4,20.47.86 8,199 11,14 1Hen 91,15 (20) Doplnil Alex podle 3,804. (22) 1,389 Mk 13,8 par (23) ἄλλοτε ἄλλοτε ἄλλοτε ἄλλοτε, dosl. „hlad a mor“ je běžný výraz v Sib (2,23.156 3,332 8,175 11,46.240 12,114) i u starších autorů již od Hésioda, op. 243. (29–33) Vergilius (ecl. 4) se odvolával na Kýmskou Sibyllu, když vyhlížel konec „železného“ věku vnitřních rozporů římského státu. Přicházející „zlatý“ věk spojoval s narozením jistého dítěte (patrně syna Asinia Polliona, konzula a účastníka mírových jednání mezi Antoniem a Octavianem kolem roku 40 př. Kr.). Křesťané vztáhli Vergiliovu báseň k narození Krista a nakonec ji zapojili do oficiálního výkladu dějin: podle Eusebia (Vita Constantini 19–21) z ní císař Constantinus citoval v řeckém překladu před římským senátem. (29) mír 3,751–756 (30) hojnost 3,619–623 744–750 8,210 1Hen 10,18–19 2Bár 29,5–8

[NEBESKÝ ZÁVOD]

- Veliké znamení dá potom Bůh všem smrtelným lidem:
 35 tehdy se rozsvítí hvězda, podobná skvělému věnci,
 zazáří jasně, nade vše skvoucí, z jasného nebe,
 poté co uplyne nemálo dnů. Ta ukáže lidem
 věnec, co z nebe se snáší k těm, kdo závodí směle.
 Bude to velký závod...
 40 do města nebeského, společný pro všechny lidi,
 nehynoucí je sláva, o kterou zápolit mohou.
 Veškerý lid potom v závodech nesmrtelnosti
 poběží pro cenu skvostnou – nikdo si nemůže totiž
 věnec, co vítězi patří, koupit za peníze mrzké.
 45 Vždyť svatý Kristus sám jim přísným rozhodčím bude,
 vítěze ozdobí věncem; nesmrtelný pak úděl
 připadne svědkům, co vedli svůj zápas až na pokraj smrti,
 v panenské čistotě doběhli k cíli pro odměnu sladkou,
 a také těm, kteří o právo dbali, dá z pokladu svého,
 50 jakož i lidem všem či národům z dalekých končin,
 všem, kdo zbožně žijí a znají Jednoho Boha.
 Těm, kteří chovají manželství v úctě, a v lože cizí
 vkrádat se nechtějí, dá velké dary i naději věčnou.
 Vždyť každý člověk svou duši zadarmo od Boha dostal,
 55 proto ji nikdo nesmí všelijak trápit a špinit.

(34–48 + 149–153) metafora zápasu 1K 9,24 Žd 12,1 2Tm 4,7n Ga 5,7 Fp 2,16 4Mak 17,11–14 zápas sedmi mučedníků a jejich matky (34–38) znamení hvězdy 5,155 Mt 2,2.9n (35) Nejedná se o podobnost tvaru, ale o blízkost dvou obrazů jediného Krista: hvězda (narození) – věnec (vítězství). (39) Smysl porušeného místa podle Gf: Bůh zjeví lidem věnec a pravidla zápasu. (40) Žd 12,22 (45) 2Tm 4,8 (47) Zj 2,10 (52–53) zákaz cizoložství PsF 3 (54) PsF 106 „Obrazem Božím je duch a darem k potřebě lidí.“ PsF 97–108 v naději na brzké vzkříšení z mrtvých odmítá konání pitev (v Alexandrii) (55) PsF 4 „...krví ruku svou nešpiň“

[PSEUDO-FÓKYLIDÉS – O SPRAVEDLNOSTI]

- Nehledej bohatství v křivdě, a žij jen z poctivých peněz. PsF 5
 Spokoj se s tím, co máš, a na cizí nesahej věci. PsF 6
 Neříkej lži, a dbej, ať říkáš vždycky jen pravdu. PsF 7
 Neklaň se marným modlám, cti jenom Nesmrtelného.
 60 Prvního ze všech cti Boha, po něm pak rodiče svoje. PsF 8
 Vše podle práva rozděl, a nesud' v rozporu s právem. (PsF 9)

- Nesmíš chudáka odbýt či podle osoby soudit. (PsF 10)
 Budeš-li soudit zle, Bůh později odsoudí tebe. PsF 11
 Lživým svědkům se vyhni, usiluj o spravedlnost. PsF 12
 65 Opatruj panenský stav, a ve všem zachovej lásku. (PsF 13)
 Odměřuj správně všem – však raději víc ještě naměř. PsF 14
 Na váhy netlač a neklepej, poctivě závaží rovnej. PsF 15
 Nesmíš přísahat křivě, at' víš o tom, anebo nevíš. PsF 16
 Křivopřísežník je odporný Bohu, byť slibuje všechno. (PsF 17)
 70 Nikdy se nedotkni daru, který má neřádný původ.
 Semena loupit nesmíš, proklet je, kdo se jich zmocní,
 i jeho děti a potomci jejich, až do konce žití. PsF 18
 Nesmíš se pohlavně stýkat s muži, udávat, vraždit.
 Tomu, kdo pracoval, mzdu jeho dej, a chudáka netlač. PsF 19
 75 Na jazyk pozor! Jen v srdci ulož důvěrné slovo. PsF 20
 Poskytni vše, co je třeba, sirotkům, vdovám a nuzným.
 Bezpráví nechtěj sám konat, ani to nedovol druhým. PsF 21

(56–148) Souvislá pseudo-fókylidovská pasáž, dochovaná pouze v Ψ . Autor Sib 2 nepřebírá PsF mechanicky: dodržuje sice pořadí, z marginálních odkazů je však zřejmé, které gnómy vynechává, přidává (nebo pozměňuje). (56) 1Hen 97,8 (61) PsF 9 „a bratra před soudem neznej“ – dosl. „nezavlékej do svého rozhodování nějakou náklonnost“ (□□□□□□). Srv. PsF 9–41 s příkazy obsaženými v Desateru (Ex 20,1–17) a Lv 19. (62) PsF 10 „tísniť“ (65) „panenský stav“ – Ψ Alex Rz PsF 13 □□□□□□□□□□. Ge □□□□□□□□□□ „(opatruj) svěřenou věc“ podle konjektury PsF (Bernays, srv. Ex 22,6–12) (65) „lásku“ – Ψ Alex Rz Ge □□□□□□□□. PsF 13 čte ve dvou rkp. □□□□□□□□ „(ve všem zachovej) věrnost“ (Walter: „Redlichkeit“). (69) PsF 17 přidává: „nesmrtelnému (Bohu)“. (71) „semena“ – Ψ Ge □□□□□□□□□□. Tři výklady PsF 18: Kurfess, „Mahngedicht“, s. 172–175: „unášet děti“. – Walter: „nenechat chudákům ani hrst obilí pro příští setbu“. – Bernays (emenduje podle Dt 27,17): „přenášet mezníky (□□□□□□□□)“.

[PSEUDO-FÓKYLIDÉS – O MILOSRDENSTVÍ]

- Chudým dej hned, a ne abys říkal: „Přijďte až zítra!“ PsF 22
 Zpocenou rukou obilí naber a nuznému dávej. (PsF 23)
 80 Kdokoli almužnu dává, ví, že půjčuje Bohu.
 Až přijde soud, pak milosrdenství tě před smrtí spasí.
 Milosrdenství chce Bůh, ne oběti; nestojí o ně.
 Nahého oblékni, o chleby své se s hladovým rozděl.
 Toho, kdo přístřeší nemá, přijmi, a slepci dej ruku. PsF 24
 85 Nad trosečníky se smiluj, vždyť plavba nejistá bývá. PsF 25
 Padlého pozvedni a tomu pomoz, kdo samotný stojí. PsF 26
 Stejně je trápení všech, běh žití, štěstěna vratká. PsF 27
 Do rukou naber, když bohatý jsi, a chudákům pomoz. PsF 28
 Z toho, co tobě nadělil Bůh, ty nuznému dávej. PsF 29
 90 V životě stejně to se všemi chodí, však končívá různě. (PsF 30)
 Vždycky se vyvaruj nejnepřátelných žertů, když chudáka spatříš,
 na muže, který tu zahanben stojí, neútoč hrubě.
 Ve smrti pozná se, jaký byl život; zdali jsi jednal
 dobře či zle, to rozhodne soud, až předstoupíš před něj.

(78) Publilius Syrus, sent. 274 *inopi beneficium bis dat qui dat celeriter* (79) „zpocenou“ – opakovaným a rychlým nabíráním? Srv. Did 1,6, kde se jedná o peníze, mačkané v dlani (patrně aby o daru nevěděl nikdo jiný). Srv. PsF 23 „Ruku svou almužnou naplň a nuznému

ochotně dávej.“ (82) odmítání obětí 7,77 8,113.334.390 402–408 487–495 Iz 1,11–17 58,7 Oz 6,6 Mt 9,13 12,7 (87) Filón, Vita Mosis I,31,41 (89) Tób 4,7–11 (90) PsF 30 „Ať život stejně ubíhá všem (?), a svornost buď ve všem.“

[PSEUDO-FÓKYLIDÉS – O UMÍRNĚNOSTI]

- 95 Nenech si zmást hlavu vínem a v pití nepřekroč míru. [PsF 31]
 Vyhni se krvi a všemu, co padlo za oběť modlám. PsF 32
 Meč svůj vytašit smíš jen k obraně, ale ne k vraždě; PsF 33
 kéž bys ho neužil tak ani tak, ať křivě či právem: PsF 34
 byť to byl nepřítel, přece tě poskvrní zabití jeho! PsF 34
 100 Ne abys šlapal na pole souseda, dávej si pozor! PsF 35
 Mezníky buďtež ti svaté, prokletý ten, kdo jich nedbá. PsF 36
 Z poctivé práce dobrý je zisk, však z krádeže bída. PsF 37
 Ne abys poškodil úrodu, když ještě na poli roste! PsF 38
 Příchozím v obci stejná jak občanům náleží úcta, PsF 39
 105 však všichni v cizině zkusí, lopota jaká je čeká: (PsF 40)
 u cizích cizí budou i oni; a přece nikdo
 nebude cizí: vy všichni jste smrtelní, jedné jste krve!
 Na zemi lidé nikde nenajdou stálého místa. PsF 41

(95) Tób 4,15 (96) Sk 15,20 aj. V PsF se tento verš vyskytuje jen v jednom méně významném rkp. a Walter ho považuje za interpolaci. (97) JosAs 29,3 Kratés (Diog. Laert. VI,85) (101) Dt 19,14 (105) PsF 40 „však všichni zkusíme v nouzi, zmítání jaké nás čeká“ (107) Stoická myšlenka, srv. 3,247: Bůh dal zemi všem lidem,

[PSEUDO-FÓKYLIDÉS – O PENĚZÍCH]

- 110 Boháčem stát se nechtěj, to raději v duchu se modli:
 Kéž by mi stačilo k životu málo, jen co mi patří!
 Matkou a počátkem špatnosti každé je k penězům láska. PsF 42
 Za zlatem nehoň se ani za stříbrem – vždyť se v nich skrývá
 meč, který po obou stranách je ostrý a zabíjí ducha.
 Zlato a stříbro lidem věčné úklady strojí. PsF 43
 115 Ó zlato zlé, tys života zmar a trápení zřídlo, PsF 44
 kéž by se lidé nechtěli do zkázy za tebou vrhat! PsF 45
 Vždyť jenom kvůli tobě se válčí, drancuje, vraždí, PsF 46
 děti na rodiče sočí, bratři si do vlasů vjedou. PsF 47

(109–118) lakota 3,640–642 8,17–27 1Tm 6,10 (109) 7,89 Theognis 1155 (118) L 12,53 Jub 23,19 1Hen 100,2

[PSEUDO-FÓKYLIDÉS – O DŮSTOJNOSTI A UMÍRNĚNOSTI]

- 120 Nejednej lstivě a nechystej v mysli s přítelem válku.
 Neskrývej v srdci myšlenku jednu, když druhou máš v ústech: PsF 48
 nebuď jak polyp, co mění svůj vzhled, když s kamením roste. PsF 49
 Se všemi jednej rovně a říkej jen to, co si myslíš. PsF 50
 Špatný je ten, kdo schválně zlo činí; když ale musí... PsF 51
 nevím, jak doříct... pohnutku svou si zodpoví každý. PsF 52
 125 Nechlub se tím, že jsi moudrý, udatný anebo boháč: PsF 53

překlad otištěný v *NZA III*, s. 384.)

[PŘÍCHOD ELIJÁŠE A DALŠÍ ZNAMENÍ]

- Tehdy i Tišbejec dorazí z nebe na nebeském voze,
 sestoupí na zem a před celým světem tři vykoná divy,
 aby tak ukázal všem, že života zánik je blízko.
 190 Běda, ach běda těm ženám, co v den ten těhotné budou,
 hodina zlá je zastihne, až budou rodit či kojit
 své malé děti, či po mořských vlnách budou se plavit.
 Běda, ach běda všem těm, co v den ten otevrou oči,
 až zemi zavalí bez konce noc a mrákota chmurná
 195 pokryje východ i západ, jižní i severní stranu.
- (187–189) „Tišbejec“ – přízvisko proroka Elijáše 1Kr 17,1 aj. (190) Mk 13,17 par

[OHNIVÁ ZKÁZA]

- Tu z nebe vyrazí ohnivý proud a plameny žhavé
 snesou se k zemi a dočista spálí každičké místo:
 zemi i oceán širý i modravé dálavy mořské,
 potoky, prameny, tůně, a dokonce i kruté peklo,
 200 nebeskou klenbu též – tu velká nebeská světla
 zhroutí se v jedno, v jedinou spoušť a beztvárovou masu.
 I všechny hvězdy se zřítí z nebe na hladinu mořskou
 a všechny lidské duše čeká skřípění zubů,
 až budou v plamenech hynout, v ohni a síře se škvařit
 205 na pláni hrůzy a děsu, kde popelem pokryto všechno.
 Tehdy se ze světa ztratí veškeré jeho prvky:
 země, vzduch, moře, světlo i nebe, dnové i noci.
 Povětřím přestanou létat ptáci v nesčetných hejnech,
 tvorové vodní se nebudou prohánět v krajinách mořských,
 210 ztratí se lodě, co po mořských vlnách náklady vozí,
 na rolích nenajdeš býky, co rovnou radlicí ořou,
 stromy už ve vánku nešumí... (Bůh) totiž dočista všechno
 shrne a sesype, protříbí, prozkoumá každičké smítko.
- (196–213) 8,337–350 (196–199) 8,225–226 (196) ohnivá řeka 2,252.286 3,54.72.83 7,121
 8,243.338 ZjPt^E 5–6 ZjPa 31 (198) spálené moře 5,159 7,119 8,226 (201) 8,340 2Pt 3,12
 (202) pád hvězd 8,190.232.341 Mk 13,25 par (203) „skřípění zubů“ 2,305 8,86.105.231
 Mt 8,12 aj. (212) „stromy“ – Cast Ge □□□□□□□□. ΦΨ □□□□□□□□ „muži (už ve vánku
 nehlesnou“ (212) „všechno“ – Φ „všechny“ (213) 3,87 8,412

[SOUD]

- Potom hned přijdou andělé Boha nesmrtelného:
 215 Barakiel i Ramiel, Uriel, Samiel a též
 Azael – všichni jsou věční a vědí, co spáchal kdo zlého.
 Ti lidské duše vyvedou z černých podsvětích mrákot,
 aby je všechny předvedli k soudu, před stolicí Boha
 nesmrtelného a velkého, který je jediný věčný.

budou procházet všichni; však jen ti, kdo žili dle práva,
 vyvážnou všichni, zatímco bezbožné záhuba čeká.
 255 Navěky zahynou všichni, kdo předtím zlé páchali činy:
 ať již vraždili sami, nebo jen věděli o tom,
 vyžírkové a cizoložníci, co šířili klepy,
 lháři a lupiči lstiví, co násilím do domů vnikli,
 260 zločinci, modláři, zpupníci hrozní, co neznají zákon,
 a také všichni, kdo nesmrtelným a velikým Bohem
 pohrdli rouhavou řečí, ukrutně trápili zbožné,
 hubili věrné a spravedlivým zlý chystali konec,
 a také všichni obojetníci, přetvářky plní,
 265 diakoni a starší, co všichni mají je v úctě,
 [hledí na majetek, některé] ctí, a jiným zas křivdí,
 falešným svědkům věří ...
 horší než vlci a pardáli ...
 anebo všichni chvastouni, nebo lichváři bídí,
 kteří si po domech chodí a z úroku shrabují úrok,
 270 žebráky dělají ze všech vdov i sirotek nuzných,
 ovšem i všichni, kdo vdovám a sirotkům dávají dary
 z peněz, co nemají poctivý původ; ovšem i tací,
 z nákladů vlastních co dávají, přitom však urážky chrlí.
 A také všichni, kdo samotné nechali rodiče v stáří,
 275 nezdární! Nic jim nedali oplátkou za to, co sami
 dostali k obživě od nich, a odmlouvali jim hrubě.
 A také všichni, co zrušili slovo, a zpronevěřilci,
 sluhové všichni, co postavili se proti svým pánům,
 všichni, kdo z bujnosti těla mrzkému podlehli chtíči,
 280 a také všichni, kdo panenství zrušili souloží tajnou,
 i všechny ženy, jež potratí plody života svého,
 zločinci též, co novorozené pohodí děti.

(252) 2,196 atd. (255–283) 1,174 atd. (263–267) ZjPa 34–36 (265–267) verše zkomolené,
 lakuna před 265 doplněna podle Gf (273) Sir 20,15 Barn 19,11 Did 4 Herm sim 9,24,2
 (282) 3,765 PsF 184–185 Did 2 ZjPt^E 8 ZjPa 40

[POTRESTÁNÍ ZLÝCH]

Stejně jak tyto, i muže a ženy, co míchají jedy,
 postihne hněv Boha nesmrtelného, jenž v nebesích vládne:
 285 na pranýř budou přikováni a kolem nich všude
 poteče nezdolný ohnivý proud – tam budou je trestat
 andělé Boha nesmrtelného a dlícího věčně.
 Plameny shůry je bičovat budou a pevně je svážou
 pouty, co roztrhnout nelze, řetězy rozžhavenými,
 290 rdousit a trápiti je budou... potom, za soumraku smrti,
 svrhnou je v Gehennu zlou a předhodí divoké smečce
 pekelných zvířat, do děsivé tmy, co nezměří nikdo.
 Avšak až přemnoha hroznými tresty ztrestají všechny,
 kdo mají srdce zlé, tu ještě k tomu se přidá
 295 ohnivě kolo z veliké řeky a krutě je sevře
 za to, že – nadutci pyšní! – jen pro své rozmary žili.

Tu budou naříkat blízko i daleko, jedni i druzí:
 otcové s malými dětmi nad hrozným údělem pláčou,
 slzy se řinou z očí matek i kojenců jejich.
 300 Nebude konce těch slz, však široko daleko vůkol
 nebude nikoho, kdo by ten zoufalý vyslyšel nárek,
 vždyť budou zdaleka volat, z hlubin pod Tartarem temným.
 Tam, na těch ponurých proklatých místech zaplatí draze:
 za vše, co spáchali zlého, budou trojnásob pykat
 305 v plamenech dravého ohně. Tam bude skřípění zubů,
 až budou všichni usychat žízni a hrozně se trápit,
 takže by zemřít chtěli, to jim však nebude přáno –
 vždyť ani smrt, ani noc jim nedá spočinout v klidu.
 Tu budou prosit Boha, jenž vysoko na nebi sídlí,
 310 snažně, však marně – on tvář rozhodně odvrátí od nich.
 Vždyť měli sedm dnů věků, kdy mohli pokání činit,
 tolik jim, bláhovým, povolil Bůh – to pro svatou pannu.

(285a) 2,240 pozn. (286a) 2,196 atd. (295) ZjPt^E 12 (307–308) 8,353–354 Jb 3,20nn
 Zj 9,6 (309–312) 8,355–358 (312a) 4Ezd 7,75–101

[ODMĚNA DOBRÝCH]

Ostatní však, co dbali na řád a konání dobra,
 zbožně si vedli a vždycky jen právo na mysli měli,
 315 takové andělé zvednou a ohnivým pronesou proudem,
 dovedou k světlu a k životu, ve kterém trápení není.
 Tam vede stezka nesmrtelného a velkého Boha,
 víno a med a mléko tam ze tří pramenů prýští.
 Na zemi nebudou ploty a ohrady: všem bude patřit
 320 rovným a stejným dílem, a větší úrodu vydá.
 Jmění i života společně všichni užívat budou.
 Není tam chudák, není tam pán a není tam tyran,
 není tam otrok, není tam nikdo velký či malý,
 není tam král či vojvoda, všichni tam vespolek budou.
 325 Potom už neřekne nikdo, že „přišla noc“ anebo „zítra“
 nebo že „včera se stalo“ – dny ho již nebudou tížit,
 přestane doléhat jaro či léto, zima či podzim,
 nebudou svatby či smrt, či nákupy, prodeje, trhy,
 nebude západ ni východ – On učiní jeden den dlouhý.
 330 Bůh, který věčně nade vším vládne, však pro zbožné ještě
 další má dar, když věčného Boha prositi budou:
 záchranu daruje lidem, co trpí v zuřícím ohni,
 trápí se tam, kde věčné je slyšet skřípění zubů.
 Z plamene nehasnoucího je vybere zpátky a vsadí
 335 na místo jiné – tak národu svému učiní kvůli –
 pošle je tam, kde znovu a věčně, s nesmrtelnými
 budou žít na pláni Élysijské, kam veliké vlny
 valí se z hlubin věčného jezera Acherúského.

(318–321) 3,622–623 5,282 8,208–212 (322–324) 8,110–111.121 (325–329) 8,424–427
 Zj 21,25 (335) Dosl. □□□□ □□□□ □□□□□□□□ „skrze svůj lid“. (337–338) Élysijská pláň a
 Acherúské jezero se objevují spolu také ve ZjPt, a to jako scéna křtu, jehož se dostává vyvole-

ným (ZjPt^E 14), nebo těm hříšníkům, za které se vyvolení přimluví (Rainerův zlomek ZjPt; výklad tohoto textu je však nejistý, viz zde s. 41 a 126).

[SIBYLLINO POKÁNÍ]

340 Běda mi, až ten den přijde, co já si nebohá počnu?
 Jak si to odpykám, že jsem se starala o všechno možné?
 Co já jsem blázen tropila, na vdavky nemyslela,
 na rady nedbala! Já jsem u boháče v komnatách žila,
 a přitom chudáky od prahu hnala... a kolik zlého
 schválně jsem páchala předtím! Ted' bijí mě jak fenu bídnu!
 345 Zachraň mě před nimi, spasiteli, byť v hanbě jsem žila!
 A ted' mi, prosím, oddechu dopřej, ať nemusím věštit,
 přesvatý dárce many a velkého království králi!

(339–345) 7,151–158

[PÍSAŘOVA NÁMITKA]

Jak zjevná lež! Ten oheň nikdy nezhasne,
 co trestá lidi, kteří soudu propadli.
 Kéž bylo by to naopak! Sám byl bych rád,
 vždyť svědomí mé také mnohý tíží hřích
 a mnohokráte budu volat o milost!
 Však Órigenés plácá jenom nesmysly,
 že dočkáme se konce trestů pekelných.

(347a–g) Sedmiřádkový iambický přípisek je patrně pozdějším dílem některého písaře. Dochoval se jen v Ψ. Je to polemická reakce na verše 330–338, v nichž je vyjádřena naděje ve spásu trpících hříšníků na přimluvu spravedlivých. Představu, že trest hříšníků by nemusel být definitivní, autor přípisu rozhodně odmítá, podobně jako je odmítnuta v 4Ezd 7,102–104.

1.2 Překlad knih VI–VIII (J. A. Dus)

ŠESTÁ KNIHA

[HYMNUS O JEŽÍŠI KRISTU]

Slavného slavně chci slavit a ze srdce čistého zpívat
 velkému synovi Nesmrtelného: Nejvyšší otec
 dal mu svůj trůn dřív, nežli se zrodil; on potom v těle
 podruhé povstal, když nabrav si z vln, co Jordánem plynou,
 5 umyl se v proudu té řeky, co modravou stopou se nese.
 Vyvázne z ohně a první uvidí milého Boha,
 na bílých křídlech holubice, jak v Duchu se snáší.
 Rozkvete čistý květ a vytrysknou prameny čiré.
 On lidem ukáže cesty, ukáže nebeské stezky,
 10 moudrými slovy poučí všechny, a pak přijde k soudu,
 přesvědčí nevěrný lid, když vychválí vznešený národ,
 ten, který náleží Otci, co vysoko v nebesích sídlí.
 Po vlnách kráčetí bude a uzdraví nemocné lidi,
 mrtvým přikáže vstát a zažene bolest i nářek.
 15 Z jediné mošny s chlebem nasytí hladové davy,
 až krásně rozkvete Davidův dům; v ruce pak jeho
 octne se celičkový svět – i země i nebe i moře.
 Zazáří na zemi ten, jenž nejprve dvěma se zjevil,
 kteří se zrodili navzájem z boků: ti první ho zhlédli.
 20 Stane se tak, až nadějí z chlapce se potěší země.
 Tebe však, sodomská země, jedinou zlý osud čeká,
 za to, žes, bláhová, vlastního Boha nechtěla poznat,
 když přišel před zraky smrtelných lidí. Tys mu však dala
 na hlavu korunu z trní, a směsku ohavné žluči
 25 dalas mu, ó duše zpupná – zlý úděl stihne tě za to!
 Blaze ti, dřevo, ó blaze, vždyť Bůh sám na tobě visel!
 Ty v hlíně neskončíš, ty spatříš nebe a příbytky jeho,
 až oko tvé, Bože, na zemi shlédne v záblesku ohně.

(3) preexistence Kristova 8,264 Ko 1,15nn (4–5) 7,67 Mk 1,9–11 par (6) světelný záblesk při křtu 7,84 Epiph. haer. 30,13 (z tzv. Evangelia Ebionitů) Iust. dial. 88 (8a) Cituje Lactantius (div. inst. IV,13,21) jako doklad, že Ježíš je potomkem krále Davida; srv. Iz 11,1. (11) Překlad podle Ge kombinuje Ω „přijde“ a ΦΨ „přesvědčí“. První slovo však ΦΨ čtou „přivede (tj. nevěrný lid k soudu, a tam ho přesvědčí tím, že vychválí národ /křesťanů/)“. Naopak druhé slovo v Ω zní „zřejmě zkomoleno místo „bude tísnit (tj. potrestá nevěrný lid, zatímco / tím, že vychválí národ /křesťanů/)“. Všechny tři výklady jsou textově i věcně problematické; nicméně, vzhledem k následujícímu výpadu proti těm, kdo „nepoznali svého Boha“ (verše 21–25), se čtení Ω jeví pravděpodobnější, než čtení ΦΨ. Jinými slovy, autor hymnu se spíše domníval, že židovský národ bude při posledním soudu triumfem křesťanů „stísněn/potrestán“, nežli že bude „přesvědčen“. (13a) 1,356 atd. (13b) 8,272 Mk 1,34 aj. (15) 1,356–359 atd. (16) 7,31 Iz 11,1 (18) Mt 24,27 par (21) „sodomská země“ Zj 11,8 (24) žluč 1,367 atd. (25) „duše“ – volný překlad nejasného místa (ΦΨΩ „(dalas mu) pít, (ó

zpupná“ (26) 5,557 (27) PtEv X/39

ZE SEDMÉ KNIHY

[ZKÁZA RŮZNÝCH MÍST]

- Ubohý Rhode, tys první, nad kým naříkat budu!
 První vynikneš z měst a první zanikneš zase,
 budeš jak vdova, bez mužů, živáčka nenajdou v tobě.
 Ty, Déle, popluješ volně a nikde se nezastavíš,
 5 tebe však, Kypře, zahubí milostné moře svou vlnou,
 a tebe, sicilská země, spálí vnitřní tvůj oheň.
- (1–3) 3,444–448 (4) 3,363 4,92 8,165 (5) 4,129.143 5,450 (6) 4,80

[POTOPA]

- Toto, jak pravím, hrozná je spoušť a potopa Boží.
 Jediný ze všech lidí vyvázl jakýsi Nóe.
 Poplave země, poplavou hory i nebeský éter.
 10 Ve vodu všechno se změní a ve vodách zahyne všechno
 Tehdy se utiší větry a světa věk nastane druhý.
 Frýgie, ty jako první se vynoříš z hladiny vodní,
 první však budeš i z těch, kdo z pověry zřeknou se Boha.
 Ubohá! Vždyť ony modly, před nimiž klanět se budeš,
 15 nakonec, po mnoha letech, jednou tě docela zničí.
- (7) 1,183 (8) 1,126 (9–11) 1,193–195 (12) 1,196

[DALŠÍ VĚŠTBY O ZKÁZE RŮZNÝCH MÍST]

- Nešťastní Aithiopové, útrapy zlé na ně kvačí,
 padnou pod ranami meče, co do kůže bude je sekat.
 Ztučnělý Egypt – ten pořád se stará, má-li dost klasů
 ze žirné země, co sedmkrát nilské napájí vlny –
 20 zahyne v pŕtkách a rozbrojích vnitřních – tu zoufalí lidé
 Ápida vyženou sami – již nebude býk jejich bohem.
 Běda ti, Laodikeio, lhářko: ty troufale zapřeš,
 žes kdy viděla boha, a zahyneš ve vlnách Lyku.
 On pak, zplozený Bůh, ten veliký, mnoho hvězd stvoří,
 25 éterem protáhne osu a pověsí uprostřed světa.
 Lidem tak nažene veliký strach, až do výšky vzhlednou,
 kde vztyčí mohutný sloup plný ohně – jiskry z něj srší
 k záhubě lidských pokolení, jež páchala špatnost.
- (16) 5,206 (18) 3,316 (22) 3,471

[O DAVIDOVSKÉM KRÁLI]

- Jednou však, jedinkrát nastane chvíle, kdy lidé budou
 30 o milost žadonit Boha – však neskončí trápení marné.
 Teprve skrze dům Davidův dospěje vše k svému cíli.

Vždyť mu dal trůn sám Bůh, jen jemu dal záruku platnou.
 Samotní andělé k spánku se uloží u jeho nohou:
 ti, kteří velí ohňům, i ti, kteří velí vodám,
 35 ti, kteří hájí města, i ti, kteří nad vichry vládnou.
 Těžko pak bude se žít a mnohých se trápení dotkne,
 do duší lidských vnikne a promění smýšlení jejich.
 Avšak až z kořene výhonek révy ...
 ... všem kdysi rozdal přehojný pokrm.

(31) 6,16 (33) Žd 1,4–14 (34) Zj 16,5 Herm vis 3,4,1 1Hen 60,12–22 Jub 2,2

[VĚŠTBY PROTI RŮZNÝM NÁRODŮM]

40 Toto se později splní. Však jen co se dostanou k vládě
 další – bojovní Peršané – hrozné se začnou dít věci,
 podivné svatby a svazky, co mravům i řádům se přičí:
 matčíným manželem stane se syn – a syn zas
 vlastní matku svou zprzní. Dcera pak v otcově klíně
 45 po zvyku barbarů usne. Později římský Arés
 před zraky jejich se blýskne na hrotech tisíců kopí.
 Po širém poli se rozlejí potoky lidské krve.
 Italský vůdce v tu chvíli před smělým oštěpem couvne.
 Na zemi zůstane ležet zlatý a ryzí výkvět
 50 těch, kdo vždycky jsou vpředu a znamení osudu nosí.
 Pohřební hořkosti pohár – namísto svatebního –
 vypije v onen zlý den Trójanka přenešťastná;
 nárek a pláč ty nevěsty čeká, které se k Bohu
 neznaly – pořád jen bubnovaly a tleskaly nahlas.
 55 Věšti si, Kolofóne, i k tobě požár se blíží.
 Nešťastná Thessálie! Ty ze země docela zmizíš,
 ba i tvůj popel, až z pevniny prchneš a popluješ sama,
 ubohá, budeš jak trosky, vyvržené zlou válkou,
 vydána na pospas meči a psům a divokým proudům.
 60 Běda ti, nešťastný Korinte, sveřepý Arés tě sevře,
 ve válce kruté navzájem zhubíte jedni druhé.
 Kolik let samoty poznáš, ó Týře! Až muži zbožní
 z tebe se ztratí, blázni a hlupáci budou mít navrch.

(43) 5,390–391 (47) 1,156 (48) snad porážka Římanů u Karrh (53 př. Kr.) (56) 5,134 (57)
 Nemíní se samotná Thessálie, ale její exulanti (Alex). (58) Začátek veršů 58–59 je zkomo-
 lený, původně snad obsahoval jméno další nešťastné lokality, např. Argos (Wilam). (60)
 5,214 (62) 5,455 14,87

[KŘEST JEŽÍŠŮV]

65 Ach, Koilé Sýrie, poslední místo Foiničanů
 – bejrútský příboj vzednutou doráží na tebe vlnou –
 nebohá, nepoznala jsi svého Boha, jenž třikrát
 v Jordánu kdysi se omyl a v podobě holubice
 sestoupil na něho duch. Již dávno mocným byl Slovem,
 před zemí, nebem i hvězdami, s Otcem i se svatým Duchem.

- 70 Když tělo oblékl, vylétl rychle do Otcova domu,
a tam mu veliké Nebe postavilo tři věže.
Šlechetné matky Boží nyní v nich přebývají:
Naděje, Zbožnost a Svatost, po které každý touží.
Ze zlata, stříbra se neradují, zato ze zbožných činů,
75 z obětí, jež jsou přinášeny se záměrem pravým.
- (64) 3,492 (66–68) 6,4–7 (68–69) J 1,1 (71) Herm vis 3,3,3

[RITUÁLNÍ PŘEDPISY]

- Vždyť Bohu, který je vznešený, velký a nesmrtelný,
netřeba kadidlo pálit, ani zabíjet nožem
berana s rounem hustým – stačí, když společně s těmi,
kteří jsou stejného rodu, polního ptáka vezmeš,
80 pomodlíš se a pak jej pustíš, do nebe vzhlédnuv.
Pokropíš vodou plameny čisté a promluvíš takto:
„Tak jako Otec tě zplodil co Slovo, já také jsem, otče,
vypustil ptáka – to Slovo, jež rychlým poslem je slov – a teď
svatými vodami skráním tvůj křest, v němž zjevil ses z ohně.“
85 Cizího člověka neodbyvej, když přijde tě prosit,
abys mu ulevil v bídě a pomohl od hladu zlého:
otevři dveře, vezmi ho za hlavu, pokrop ho vodou,
tříkrát se pomodli ke svému Bohu těmito slovy:
„Bohatství nechci; sám prosebník prosebníka jsem přijal:
90 Otče, ty obdaruj oba, dopřej nám, správce, sluchu!“
Popros ho, a on ti dá, a muž ten odejde potom.
Netrap mě, ó Bože hrozný, posvátný, spravedlivý,
svatý a nepokořený, obstál jsi v pekelném [ohni].
Nebohé srdce mé povzbuď, k tobě jen, Otče, vzhlížím,
95 k tobě, jenž poskvrný nemáš a nejsi výrobkem rukou.

(77) 2,82 atd. (84) 6,6 (89a) 2,109 (90–91) dva nejasné verše. Alex: „Otče [nás obou], dopřej (nám), správce, sluchu!“ / Až se tak pomodlíš, dej mu, a muž ten odejde potom.“ – Ku: „na prahu pak (řekni): ‚Otče, dopřej (nám), správce, sluchu! / Tomu, kdo prosí, ty dáš,‘ a muž ten odejde potom.“

[VĚŠTBY PROTI RŮZNÝM NÁRODŮM]

- Dnes ještě mocná jsi, Sardinie, však změníš se v popel,
nebudeš ostrovem již, až desátá nadejde doba!
Na moři budou tě lodníci hledat, ale ty nikde.
Ledňácci truchlivým hlasem nad tebou naříkat budou.
100 Majáku mořský, Mygdonie strmá a srázná,
budeš se vypínat po jeden věk – a věčně pak hynout
v bolestech, ve větru žhavém, až z toho zešílíš celá.
Galie, hornatá země, pod Alpami neschůdnými,
celou tě zasype hluboký písek. Už nebudeš platit
105 z klasu či jiné rostliny daň – až nadobro lidé
odejdou všichni z tebe, tu v ledových krystalech zmrzlá
pykati budeš, hříšná, toho ses nenadála!

Statečné srdce římské! Po válce s Makedonií
 na Olymp vyrazíš bleskem, však bůh tě přivede vniveč:
 110 nevzdechne po tobě nikdo, i když si třeba myslíš,
 že mnohem pevněji stojíš – tehdy ti oznámím toto:
 v hodině zkázy vzkřikneš jasným [a jiskřivým hlasem].
 Však já ti, Říme, zazpívám ještě, a potom znova!
 Nyní však, Sýrie bědná, tebe chci oplakávat...
 115 Ach, Théby pošetilé! To k vám se zlověstně blíží
 vřeštivých píšťal kvil a z pozounů proti vám duní
 ozvěna hrozná a zlá: jen hled'te, jak celá zem hyne!

(96) 3,447 (97) patrně desáté pokolení 2,15 atd. (108) posloupnost říší 3,161.175 (109) věštba proti Římu 3,350–364 aj. (114) Žalozpěv nad Sýrií však nepokračuje zde, ale v 13,119–130, kde je uvozen týmiž slovy.

[ZNIČENÍ SVĚTA]

Běda ti, nebohé moře, běda ti, špatná myslí!
 Celé tě spálí oheň a v příboji zahubiš lidi.
 120 Neboť tak veliký požár na zemi bude běsnit,
 že bude ohně jak vody a v proudech celou zem zničí.
 Sežehne hory a potoky spálí, až prameny vyschnou.
 Přestane skvít se skvělý svět, až naleznou lidé
 hroznou v plamenech smrt – a vzhlédnou-li, chudáci, vzhůru,
 125 spatří jen nebe, v němž nebude hvězd – jen žár bude pánem.
 Nebudou umírat rychle – však poté co zahynou těla,
 ve věčném ohni trápit bude se duch – tak aspoň
 poznají, že není možné pokoušet Boží zákon
 nebo mu odmlouvat. Země pak spatří – a nelze jinak –
 130 jak ze všech bohů, jimž troufla si prolhané oltáře zřítit,
 zbývá jen obláček kouře, co malátně éterem stoupá.

(119) 2,198 atd. (121) 2,196 atd. (122) 4,176 8,16 (125) Hvězdy svržené z nebe zapálí zemi 5,531.

[FALEŠNÍ PROROCI]

Nemálo starostí budou mít ti, kdo z touhy po zisku
 hanebně budou věštit a prodlužovat zlou dobu.
 Beránčím rouchem oděni lživě se vydávat budou
 135 za Židy – těmi však nejsou, nemají takový původ.
 Budou jen řečnit a na lidské bídě vydělávat,
 nedovedou však přesvědčit ty, kdo žijí dle práva:
 ti totiž věří jen Bohu a jeho si usmířit chtějí.

(133) Tj. budou slibovat odklad konce světa a sedmidenní (sedmiletou) lhůtu k pokání, jako v 2,312 a 8,357 (Alex). (135) Židokřesťané se tu distancují od helénizujících křesťanů, srv. 137 pozn. (Alex). (137) Ge Ku Col Treu □□□ □□□□□ □□□□□□□□□□ „nezmění (svůj) život (a nepřesvědčí spravedlivé)“. ΦΨ Alex □□□ □□□□□ □□□□□□□□□□ „ti, kteří změni život (lidí /tj. odvedou je od židovských zvyklostí/, ale nepřesvědčí spravedlivé)“

[OBNOVENÍ SVĚTA]

- 140 Ve třetím oddílu plynoucích let a v osmici první
jiný se zase objeví svět a noc bude všude
[...] neúprosná a dlouhá.
Ohavný sirný zápach kolkolem všude pak bude
zvěstí o vraždění zlém, až ve tmě a zmoření hladem
zhynou ti lidé – on potom v lidech smýšlení čisté
145 vzbudí – a obnoví též své plémě, jak bývalo dříve:
Nikdo již nebude hloubit brázdu zahnutým pluhem,
nebudou býci nořit do země radlici rovnou.
Nebude štěpů a nebude klasů – všichni jen budou
bílými zuby žvýkat manu, co padá jak rosa.

(139) Třetí □□□□□□ (století) egyptské éry, jež se počítá od r. 30 př. Kr., začíná r. 170 po Kr.; prvním rokem druhé sedmice je tedy podle Alex r. 178 po Kr. (145) 4,182 (146–147) Verg. ecl. 4,40–45 (148) „štěpy“ Ge □□□□□□□□. ΦΨ □□□□□□□□ „(nebude) majetek“

[SIBYLLINO POKÁNÍ]

- 150 S nimi pak přebývat bude i Bůh, jenž poučí tebe,
tak jako, smutnou, i mne – vždyť tolik jsem spáchala zlého!
Často jsem hřešila schválně, a často jen z nedbalosti,
milenců tisíce měla, však vdávat se nechtěla nikdy.
Přísahy svaté – ač nevěrná sama – jsem žádala od všech.
155 Tvrdě jsem odbyla prosebníky a kráčela s davem
po cestě vyšlapané a nedbala Božího slova.
A tak jsem propadla ohni, který mě celičkou pozře,
takže nebudu žít a zlá mě zahubí doba.
Hrob můj připraví lidé, co přes moře ke mně přijdou.
160 Budou mě kamenovat, že se svým jsem mluvila otcem,
– milého syna mu dala – jen hod'te si kamenem po mně!
162 Hod'te si všichni – já budu žít a k nebesům hledět.
162a Konec Sibylliných věštek

(151–158) 2,339–345 (153) Ovid. metam. 14,142 (160–161) různé výklady nejasné pasáže 160b–161a: Ops Alex Rz „ležela jsem s vlastním otcem...“. Gf „...měla jsem účast na božských zjeveních“. Ku „těhotná s vlastním otcem, milého syna jsem pohodila“. Col „když jsem mluvila s Otcem, daroval mi milého syna“ (162) „žít“ – Ku „pykat“ (162a) Přípisek jen v Ψ, kde knihy 11–14 nejsou a kniha 8 je řazena jako první.

OSMÁ KNIHA

[PROROCTVÍ O KRÁLOVSTVÍCH SVĚTA]

Protože prudký propuká hněv proti vzpurnému světu,
 promlouvat budu do poslední chvíle prorockou řečí:
 lidem i městům všem tak vyjevím, jak se Bůh hněvá.
 Od oné doby, co spadla věž a jazyky lidské
 5 do mnoha nářečí smrtelníků se rozdělily,
 nejprve vládl Egypt, Peršané, Médové potom,
 Aithiopové a po nich Babylón, Asýrie,
 Makedonie pak chlubná, která se chvástala velmi.
 Slavná a nemravná Italů vláda pak jakožto pátá
 10 nakonec pohromy velké způsobí smrtelným lidem,
 obere všechny, kdo těžce pracují po celé zemi.
 Královský výkvět národů na západ odvlékat bude,
 všechno si podřídí, zákony určí každému lidu.
 Že Boží mlýny pomalu melou? Zato však jistě
 15 jemnou semelou mouku a jemný popel jen zbude,
 až oheň spálí všeliké tělo i hor hroty pyšné.

(0) Nadpis podle Φ. Ψ řadí knihu 8 jako první, proto rkp. R „S pomocí Boží se počíná kniha Sibyllina“. (1) „hněv“ 8,3 1Te 1,10 Mt 3,7 par (3) ἡ ἔρημος ἡ ἀκαθάρτων ἡ ἀκαθάρτων lze chápat i jako „...proč se Bůh hněvá“. Srv. Homér, Ilias I,1 ἡ ἔρημος ἡ ἀκαθάρτων ἡ ἀκαθάρτων „O hněvu zpívej, bohyně!“ (4–5) 3,105–106 Gn 11,1–9 (6–9) 3,159–161 4,49–104 (16) 7,122

[VAROVÁNÍ PŘED LAKOTOU]

Z lakoty hloupé zrodí se zloba i zločiny lidské,
 když se všech zmocní touha po šalebném zlatu a stříbru.
 Ničeho více si přece neváží smrtelní lidé,
 20 sluneční září pohrdají i nebem i mořem
 i širou zemskou plání, ze které všechno roste,
 dokonce i samým Bohem, dárcem a počátkem všeho –
 ničemu z toho nevěří, k ničemu nemají úctu.
 Bezbožnost vychází z ní, a nekázeň za ní se táhne,
 25 lakota osnuje války, ten zavilý nepřítel míru:
 rodiče štve proti dětem a proti rodičům děti,
 manželství bez zlata vůbec nikdo si nehodlá vážít.
 Po zemi milníky budou i na moři hlídači všude,
 a ti, kdo peníze mají, všechno si rozdělí chytře.
 30 Jako by na věky chtěli pobývat na zemi žírné,
 chudáky vyplení, aby tak pro sebe ještě víc půdy
 mohli si zabrat – chvastouni – všechno si podrobit chtějí!
 A kdyby ze země širé se na hvězdy dosáhnout dalo,
 jistě by nemohli všichni pod jasnými nebesy chodit,
 35 světlo by bylo jen na prodej, jenom pro bohaté lidi,
 chudým pak milý Bůh snad musel by jiný svět stvořit!

(17–27) 2,111–118 PsF 42–47

[VĚŠTBA PROTI ŘÍMU]

Však jednou na tebe beztak dojde, nadutý Říme!
 Rána, co z nebe tě stihne, ti poprvé hřebínek srazí,
 jediný kámen na kameni nezbude tam, kde jsi stával,
 40 vyhoříš do základů, i s bohatstvím propadneš zkáze,
 v sutinách tvých jen lišky a vlci naleznou úkryt,
 pusto a prázdno všude, jako bys nepovstal nikdy.
 Kampak se poděje palladium a jeho sláva?
 Kterýpak bůh tě spasí – ze zlata, z kamene, z bronzu?
 45 Kdepak je senátu konec i s jeho usneseními?
 Kdepak jsou ti, kdo povstali z Rhei a Krona a Dia,
 všichni, které jsi ctil – přeludy, démoni mrtví?
 Slepí a hluchí v honosných hrobkách na Krétě leží,
 vždyť tam ti ubožáci trůny mrtvolám staví!

(37–49) 2,15–19 (37) 3,50 (41) Iz 34,11–15 (42) 3,310 2Bár 31,5 (47–49) 3,547.554
 8,393 Theophil. ad Autol. I,9

[CÍSAŘ HADRIANUS]

50 Třikrátě králů pět ti, marnivče, vládnout bude,
 a ti si podrobí svět od východu slunce po západ.
 Tehdy král šedovlasý, jenž moři se podobá jménem,
 bude si obhlížet svět a cestou vybírat dary –
 otrapa! – zlata si nakrade spoustu a taky stříbra,
 55 odpůrce všechny ožebračí a docela zničí.
 Ve všem se zúčastní mystérií a magie tajné,
 z mládence udělá boha a všechny obřady zruší,
 a tak všem odhalí tajemství toho starého bludu.
 Truchlivá bude to doba, [Truchlivý sám] až zemře.

(50–59) Patnáctým římským císařem od Caesara (včetně Galby, Othona a Vitellia) byl Hadrianus (117–138). – Rozmanité hodnocení Hadrianovy vlády v různých Sibylliných věštbách vyvolává dojem naprosté zmatenosti. Překvapující je hned nejstarší, a to pozitivní hodnocení v páté knize (5,46–50), která je jinak laděna protiřímsky. V osmé knize bychom zase čekali kritiku Hadrianova tvrdého postupu při likvidaci Bar Kochbova povstání (v letech 132–135), zde však autor útočí pouze na císařovu zálibu ve vybírání daní a v mystérijních kultech. V téže knize (8,131–138) je přítom Hadrianus zase chválen, stejně jako v pozdější dvanácté knize (12,164–175), jejíž autor dokonce obrátil naši pasáž 8,50–59 naruby, např.: „bude si obhlížet svět a cestou rozdávat dary / na vlastní náklady; zlata a elektra spoustu dá mnohým“ (srv. 12,167–168 Col, srv. 8,53–54). (52) slovní hříčka *Hadrianus – mare Adriaticum* (Jaderské moře) (53) Hadrianus nechal na památku svých návštěv provincií i měst razit mince s nápisem *ADVENTVS AVGVSTI*. To mohlo budit nelibost křesťanů, kteří čekali příchod (*adventus*) jiného vladaře – Krista (srv. Kreitzer, „Adventus coinage of Hadrian“). (57) Hadrianus nechal zbožštit svého oblíbence Antinoa, který se r. 130 po Kr. utopil v Nilu; srv. Iust. apol. I,29 (58) Bu Gf □□□□□□□□ □□ □□□□□□. Ge Col Treu □□□□ □□□□□□ □□ □□□□□□ „(tak všem) hned z počátku (tj. Hadrianovy vlády?) (otevře tajnosti bludu)“. – „Starým bludem“ je podle apologetů kult pohanských bohů, ve skutečnosti králů, kteří se kdysi proslavili. Když Hadrianus prohlásil Antinoa za boha, odhalil všem tajemství, jak se mohou lidé stát bohy; srv. verše 47–49 (Alex). (59) Alex Ge □□□□□□ □□□□□□ (přízvisko Hadriana?). ΦΨ □□□□ □□□□□□ □□□□□□ „až tenká ho (zahubí) šňůra“. Obě řešení jsou

pochybná; není zřejmé, proč by měl Hadrianus přízvisko „Truchlivý“; na druhé straně není známo, že by zahynul za podezřelých okolností.

[VĚŠTBA PROTI ŘÍMU]

- 60 Uvidí lidé, jak je den zkázy blízko, a řeknou:
Mocné jsi bývalo, město, teď už je po všem veta.
Otcové i děti malé svorně propuknou v nárek,
až krutý úděl spatří, co rychle k tobě se blíží;
na březích Tiberu hořce naříkat budou a truchlit.
- 65 V poslední den pak po něm kralovat budou tři muži,
kteří naplní jméno Boha, co v nebesích sídlí,
a jehož vláda trvá jak dnes, tak na věky věků.

(64) Srv. v. 64 / Ž 137,1: „na březích“ a v. 62 / Ž 137,9: „malé děti (nepřátel)“; společně s líčením zkázy Babylóna-Říma (Zj 18) tak před námi vystupují tři působivé obrazy, jimiž židokřesťanská tradice vyjadřuje otevřenou nenávisť k utlačovatelům. (65) Antoninus Pius (138–161), Marcus Aurelius (161–180), Lucius Verus (161–169); 5,51 12,176

[NERONŮV NÁVRAT ZA VLÁDY MARKA AURELIA]

- 70 Z nich pak jeden, ten starý, u žezla zůstane déle –
nešťastný král – on poklady ze světa celého bude
v paláci pod zámekem střežit – aby pak, až se vrátí
uprchlík, žhář a matkovrah z dalekých končin země,
rozdal to všem a bohatství velké do Asie vložil.

(68) Alex: Antoninus. Col Gau: Marcus Aurelius (71) Míni se „uprchlík a žhář Říma (tj. Nero)“ nebo „uprchlík planoucí (touhou po pomstě)“. (71) Pověst o Neronově návratu (Nero redivivus, někdy ztotožňován s Beliarem) je častým motivem Sib: 3,63–74 4,119–124 138–139 5,28–34 138–153 215–224 363–370.

[VĚŠTBY PROTI ŘÍMU]

- 75 Oddáš se smutku a žalu, odevzdáš vladařské znaky,
odložíš zářivý purpur, oblékneš smuteční roucho.
Ó pyšná královno, potomku Říma latinského!
Čímpak se budeš pyšnit, až tvoje pomine sláva?
Nikdy už nevyjdeš z neštěstí zpříma – do prachu klesneš,
jako tvé legie slavné i s orly vznešenými.
Kampak se ztratí tvá síla? Kdepak si spojence najdeš?
- 80 Kteroupak zem si zotročíš, neprávem, v záměrech planých?
Po celé zemi se smrtelní lidé ve zmatku octnou,
až přijde vládce všehomíra a zasedne k soudu
nad všemi dušemi živých i mrtvých a nad celým světem.
Děti se rodičům protivit budou i rodiče dětem
- 85 pro svůj bezbožný život, v tísní, z níž úniku není.
Však budeš skřípat zuby, až rozhánět, lapat tě budou,
města se zhrouť a rozevírat se bude země.
Až k tobě po mořských vlnách dorazí drak barvy rudé
i se svou divokou hordou, kterou si v útrokách nese,

- 90 tvé děti nakrmí hladem a bratrovražednou válkou,
poznáš, že blízko je poslední den a s ním konec světa,
věčného Boha též soud nad věrnými povolányi.
Nejprve Římány stihne hněv, jež odvrátit nelze;
krvežíznivá doba a bídný nastane život.
- 95 Běda ti, italská země, barbarů národe velký,
neznáš svůj původ a nevíš, odkud jsi beze cti, nahá
vyšla na světlo světa, aby ses na totéž místo
nahá zas vrátila – a abys k soudu nakonec přišla
za to, že křivě jsi soudila sama [...]
- 100 Samotná po celém světě jsi vztáhla své obrovské ruce.
Ty, která přišla jsi z výšky, pod zemí přebývat budeš.
V naftě a asfaltu zmizíš, zničí tě síra a požár,
zůstane z tebe jen popel a prach, co navěky doutná.
Kdokoli přijde a pohlédne tam, ten uslyší z Hádu
- 105 skřípění zubů a nářek a pláč a úpění hrozné,
až dvěma rukama budeš se tlouci do bezbožné hrudi.

(73–106) 5,162–178 (84) Mi 7,2 1Hen 56,7 99,5 100,2 (88 ΦΨ) „drak nesoucí oheň“ srv. Zj 12,3 13,1 (92) Ge □□□□□□□□ □□□□□□□□. Gf □□□□□□□□ □□□□□□□□ „nad povolányi ke zkoušce“ (96–98) 8,108 Jb 1,21 Kaz 5,14 Zj 17,16 (100–101 Col Ku) „Jedinou z celého světa uchopí Giganti tebe, takže se zřítíš z výšky a pod zemí přebývat budeš.“ (102) „síra“ Zj 19,20 20,10 21,8

[ROVNOST MEZI LIDMI POSLEDNÍCH DNÍ]

- Jediná noc čeká všechny, bohaté stejně jak chudé:
tak jako ze země nazí, nazí zas do země půjdou,
až se jim naplní života čas a v nicotu vejde.
- 110 Otrokem nikdo tam není, nikdo tam není pánem,
marně bys hledal tyrany, krále, vojvody pyšné,
nejsou tam výřeční advokáti ani úplatní soudci.
Na oltářích tam nikdo krev obětní prolévat nechce,
nezní tam bubínek, cimbál [anebo chřestivý nástroj],
- 115 z otvorů flétny se nelinou zvuky, co drásají duši,
nehraje píšťala zdobená záhyby hadího těla,
trubka, co zvěstuje válku, nevřeští barbarským hlasem.
Nejsou tam lidé opilí nemravným tancem a rejem,
nezvučí kytara. – Nečíhá zlo a záměry lstivé,
- 120 ustanou hádky a spory; meč i všelikou zlobu
121 odloží zesnulí lidé – společný věk všechny čeká.
121a [... a potom přivleče všechny]
122 z velkého žaláře klíčník před Boží soudný stolec.

(107) PsF 112–113 (108) 8,96–98 atd. (110–111) 2,322–324 (113) 2,82 atd. (115) Zj 18,22 (117) „trubka“ 5,253 (121a–122a) Alex Ge vyplňují po vzoru 3,52. (122) 2,227–230

[ZKÁZA ŘÍMA]

- 122a [Jen ještě města zakládejte, jen si je zdobte]
123 sochami ze zlata, stříbra, modlami kamennými,

- 125 abyste v onen zlý den, ó Římané, nezameškali
první svůj trest – jen pojd'te a vizte budoucí muka.
Pod jařmo tvé již nikdo z národů neskloní šíji –
Řek ani Syřan či barbar již nebudou otroky tvými.
Všechno, cos udělal, propadne zkáze a zmaru – ty budeš
hrůzou skučet a platit tak dlouho, až zaplatíš všechno.
130 Však také tebe zostudí v triumfu před celým světem.

[OSLAVA CÍSAŘE HADRIANA]

- Latinských králů pokolení tak zahyne šesté,
poslední chvíle je čeká, žezlo jim vypadne z ruky.
Tehdy však ujme se vlády jiný král stejného rodu:
ten celé země se zmocní a pevně ji ovládat bude,
135 bez jiných, sám bude kralovat z úradku velkého Boha,
nikdy se nezviklá trůn jeho synů a potomků jejich.
Tak tomu bude, až uplyne čas dle výroků věštby,
až bude třikrát pět králů v Egyptě postupně vládnout.

(131) Pokolení římských císařů počítá Alex takto: 1. Caesarové, 2. Galba, 3. Otho, 4. Vitellius, 5. Flaviové, 6. Nerva a adoptivní císaři, 7. Antoninus; viz 8,133, srv. 8,138 pozn. (138) Podle Alex je ve verších 131–138 veleben Antoninus Pius, šestnáctý římský císař od Caesara. Ge a další sem však dosazují patnáctého Hadriana. Srv. výše 8,50 pozn.

[NERONŮV NÁVRAT]

- 140 Tehdy, po pěti stech letech, až Fénix se vrátí, tu přijde [věk? ...]
Nastoupí lid, jenž zničí nesčetné pohanů kmeny.
Bude to národ Židů – zpusťoší Area Arés –
hrozivou převahu římských zbraní obrátí vniveč.
Skončila římská vláda, co daleko sahala kdysi,
145 královna prastará nad městy, která v sousedství byla.
Na římské pláni se nebude vítězství bujaře slavit,
až vladař z Asie přijde, jenž Area přivede s sebou.
Až všechno vykoná, vstoupí do města podmaněného.
Třikrátě tři sta let, k tomu čtyřicet a ještě osm
naplnit ještě máš, než hrozná tě dostihne sudba,
150 osud, co udeří krutě a tak tvé naplní jméno.

(139) Text je poškozen. Ge počítá s lakunou, v níž byla věta o Neronovi. Z Tacitovy zmínky (Ann. 6,28: za Tiberiovy vlády přiletěl do Egypta po čtvrté bájný pták Fénix) Alex vyvozuje smysl: Až se pták Fénix popáté zjeví a ukáže lidem. (141) Ez 39,10 (146) „Area“ – tj. vojsko (148–150) Součet číselných hodnot písmen RÓMĚ = 948. Rok 948 od založení Říma = 195 po Kr; před tímto datem musela tedy být sepsána tato část osmé knihy (Alex). Srv. níže 8,357 pozn.

[DALŠÍ VĚŠTBA O NERONOVĚ NÁVRATU]

- Běda mi, nešťastné, třikrátě běda, kdypak jen uzřím
hrozný tvůj den, ó Říme, hrozný pro Latiny všechny?
Oslavuj, chceš-li, Istivého muže úkladů tajných,
jenž přišel z asijské země a usedne na voze trójském,
155 ohnivé srdce – však jakmile prokope isthmickou šíji,

po mořských vlnách bude se plavit a přepadat všechny,
bdělý a ve střehu vždycky – přesto krev černá a kalná
divokou dostihne šelmu: lva, který pastýře hubil,
doženou psi – ti zbaví ho vlády a do Hádu pošlou.

(151) 3,55 (154) „na voze trójském“ – tj. na římském trůnu

[VĚŠTBY PROTI RŮZNÝM NÁRODŮM]

- 160 Na Rhodské přijde zlo poslední, zato však největší ze všech,
a také Thébané záhy padnou do zajetí zlého.
Zahyne Egypt a s ním i vůdci, co špatně ho vedli.
[Tak jako smrtelní lidé, co hrozné pak unikli zkáze...
Trojiho daru se dočkal a čtverého požehnání...]
- 165 Jen jedna ulice přímá zůstane z celého Říma.
Ze Samu písek sám zbude (a Délu již nebude déle).
Potom zas na muže perské udeří pohroma hrozná
pro jejich nezměrnou pýchu – tak všeliká svévole končí.

(160) 4,101 (161) 4,89 (162) 5,17 (163–164) Dva nejasné verše mimo kontext, Ge vyčleňuje. (165) 3,364 Pok (166) doplněno podle 3,363 Pok (slovní hříčka) (168) Závěrečná věta patrně shrnuje nejen osud Peršanů, ale i celou pasáž 160–168.

[KATASTROFY POSLEDNÍCH DNÍ]

- 170 Nad celou zemí pak zmocní se vlády panovník svatý,
na věky věků ten, který vzkřísil zesnulé lidi.
Tři muže do Říma přivede Nejvyšší k údělu zlému.
Tu všichni lidé ve vlastních příbytcích umírat budou,
přesto však nezačnou poslouchat – což by jim prospělo nejvíc –
nýbrž, jak nastane onen zlý den a hladové ráno,
- 175 bitevní ryk a morové rány na všechny padnou.
Tehdy se objeví znovu ten bývalý troufalý vladař,
shromáždí senát a začne se radit, jak zahubit toho...
V květinách najdeš pichlavé trní, co vzroste již suché,
na pusté hoře se strhne nebeské dopuštění,
- 180 liják a blesky – vichřice mocná po celé zemi
roznese spousty semen, z nichž jedové býlí vzroste.
A přece dál budou zpupní, dál budou hanebně jednat,
Boha se nebudou bát, ani lidí a jejich hněvu.
Zahodí stud a zatouží po všem nestoudném, mrzkém,
- 185 tyrani vrtošiví a surovci, kteří zlo páší,
lháři a zrádci, zločinci, ve kterých není zbla pravdy,
věrolomníci, obratní v řeči a v pomluvách hbití.
Peněz se nenají nikdy a nikdy se nebudou stydět!
pořád jen hrabou a hrabou – pod vládou tyranů zajdou.
- 190 Tehdy se všechny hvězdy střemhlav do moře zřítí
jak suché listí fíkovníku; lidé pak jednu
určí si hvězdu: kometu s ohonem, znamení hrozné
útrap, které se blíží: plenění, bitev a válek.
Kéž bych nebyla živa, až bude vládnout ta špína!

- 195 Nýbrž v těch dobách, kdy nebeská milost vlády se chopí,
svatý hoch učiní přítrž pletichám zlovolných lidí;
otevře pekelné brány a vězně vyvede z kobky,
tehdy dům dřevěný náhle obklopí smrtelné lidi.
Avšak až desáté pokolení do Hádu vejde,
200 veliké moci dosáhne žena – a velké jí přidá
trápení Bůh, až bude ověnčena a získá
královský titul; celý rok potrvá líbezný aión.
Slunce se zachmuří, ve dne i v noci putovat bude,
hvězdy se vytráčí z nebe – On velkou rozpoutá bouři,
205 vichřice zpusťší zemi a mrtví povstanou z hrobů,
chromí se rozběhnou tryskem, hluchým zas sluch se vrátí,
slepým se otevřou oči, jazyk se rozváže němým.
Jména i života pospolu všichni užívat budou,
na zemi nebudou ploty a ohrady: všem bude patřit
210 rovným a stejným dílem, a větší úrodu vydá.
Prameny sladkého vína, bílého mléka a medu
ze země vyrazí...
a soud Boha nesmrtelného...
avšak až Bůh časy změní...
215 ze zimy učiní léto, tu výroky [všechny se splní].
216 Avšak až zahyne svět...

(169) podle Ge Elijáš (srv. Comm. apol. 839, 850); podle Col Bůh (171) Ge □□□□□□
□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□. Kdo jsou „tři“ (muži) – triumvirát (Bu,
podle 3,52)? Nero a jeho dva spoluvladaři, tzv. *caesares* (Ge, podle Comm. apol. 871)? „Tři“
by ovšem také mohli být někteří známí křesťanští mučedníci (Pavel, Petr, Ignatios?). „Tři“
jsou také znamení proroka Elijáše podle 2,188. – Spekulace jsou lákavé, ale smysl dává i
rukopisné (byť „neobratné“ Alex) čtení ΦΨ Alex □□□□□ □□□□
□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□
„Římanům (Nejvyšší přivodí) zlý úděl“,
příp. drobná konjektura Rz (podle 14,303) □□□□□□ „třikráte (na Řím přivodí)“. (176–177)
„vladař“ – Nero, srv. Comm. carm. apol. 910. Na konci verše je lakuna. (183–187) 1,174–
179 atd. (191) Iz 34,4 (194) 8,200 (196) Zj 12,5. Podle Alex zde však není míněn Mesiáš,
ale anděl, který spoutá satana na tisíc let, Zj 20,2n. (198) Míni se církev jako dům založený
na dřevu kříže, budovaný ve všech národech? Ku pozměňuje „smrtelné“ na „zbožné“. (200)
Řím jako nevěstka Zj 17 (202) Gf „zvrácený“ (203) 2,185–186 (205–207) 1,353–355 Mt
11,5 par (208–212) 2,318–320 (210) hojnost 2,30 atd. (211) tři řeky 3,622 5,282–283
ZjPa 25–27 (212–216) verše dochované útržkovitě (214) 2,157

216a JEŽÍŠ KRISTUS BOŽÍ SYN SPASITEL KŘÍŽ

(216a) Nadpis podle ΦΨ upozorňuje na akrostich: počáteční písmena veršů 217–250 tvoří
slova: □□□□□□□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□, tj. „Ježíš Kristus Boží Syn
Spasitel Kříž“. V našem metrickém překladu jsme se nepokusili tuto hříčku napodobit. – La-
tinskou verzi akrostichu, zkrácenou o slovo „kříž“, zařadil Augustinus do spisu *O Boží obci*
(18,23,1). Augustinus znal překlady dva; nejprve četl jakýsi latinský překlad, ale později zjis-
til, že je to překlad špatný. Teprve s druhým překladem, který pořídil „kdosi“ blíže neurčený,
byl spokojen a zařadil ho do svého díla (česky: Nováková, *O Boží obci II*, s. 307–308;
akrostich zachován). Autorem druhého, „správného“ latinského překladu byl možná právě
Augustinus (Dus, „Sibyllino proroctví“, s. 17). – Nezkřácenou řeckou verzi ze Sib 8 převzal
Eusebios a vložil ji do řeči císaře Constantina před senátem (Vita Constantini 19).

- 217 Nastane znamení soudu, až potom se pokryje země
a z nebe přijde král, jenž navěky vládnout bude.

- 220 Nad světem vynese soud a nad vším, co pochází z těla.
Věřící lidé i ti, kdo nevěří, uzří pak Boha
na samém předělu věků – tam svatí ho provázet budou.
Duše všech smrtelných lidí stanou před soudným stolcem.
Ze světa zbude jen souš, co úplně zaroste trním,
lidé se zbaví model i všeho jmění se zřeknou.
- 225 Oheň, co pronikne všude, sežehne zemi i nebe,
dokonce spálí i moře a roztaví pekelnou bránu:
Všichni zemřelí svatí pak vejdou i se svým tělem
do světla svobody – zlých však věčný oheň se zmocní.
Prozradí na sebe každý všechno, co potají dělal,
- 230 Bůh totiž temná srdce otevře paprsky svými.
Odevšad slyšet bude jen pláč a skřípění zubů,
pohasne sluneční zář a zaniknou tančící hvězdy,
i měsíc přestane svítit, až Hospodin nebesa svine,
vyrovná prolákliny a sníží vrcholky kopců.
- 235 Chmurné výšiny hor se nebudou nad lidmi vzpínat,
hory se srovnají v pláně a na celém širém moři
nebude jediná loď. I zurčící potoky zmizí
a všechny prameny vyschnou a ztratí se z vyprahlé země.
Polnice zazní z nebe a mocně naříkat bude,
- 240 lkát nad trápením světa a žalovat na zlobu lidí.
V zejícím chřtánu země zjeví se Tartaru chaos,
všichni králové půjdou a stanou před Božím soudem.
Z nebe se vyvalí ohnivé proudy a potoky síry.
Znamení jasné zjeví se všem – a pečeti zjevnou
- 245 stane se věřícím dřevo i roh, po němž toužili dlouho:
světu je kamenem úrazu, zbožným však přináší život.
Z dvanácti pramenů tryská světlo na vyvolené.
Železná hůl, co nad stádem bdí, pak zmocní se vlády.
To je náš Bůh – tak předem to stojí ve verších psáno –
- 250 Spasitel, král, ten nesmrtelný, jenž za lidi trpěl.

(218–428) Verše 218–428 jsou dochovány také v Ω, ale bez zvláštního nadpisu, s velkým počtem odchylek, a také v jiném pořadí než v ΦΨ. (222) 2,218 8,82 (224a) 3,606 Iz 2,18 (226a) 2,198 atd. (225–226) 2,196–199 (227) „zemřelí svatí“ – Ω Ge. ΦΨ „smrtelní svatí“ (232) 2,202 atd. (233b) 3,82 Iz 34,4 Zj 6,12nn (234) Iz 40,4 (236–237) „zmizí loď“ 5,447 8,348 (239) 1Te 4,16 Mt 24,31 1K 15,52 (242) „všichni králové půjdou“ – ΦΨΩ Augustinus □□□□□□□□. Lactantius Ge □□□□□□□□ „všichni půjdou (a stanou před soudem Boha) krále“ (243) 2,196 atd. (245) „dřevo“ – Kristův kříž (245) „roh“ – symbol Boží přízně Ž 89,18.25 L 1,69 (246) Iz 8,14 Ř 9,33 1K 1,24n 1Pt 2,6nn (247) křest ve spojitosti se světlem 6,5–6 pozn. 8,271 Iust. apol. 1,61 (248) Ž 2,9 Zj 2,27 12,25 19,15

[VTĚLENÍ SYNA]

- Mojžíš mu předobraz dal, když rozpráhl svaté své ruce,
zvítězil vírou nad Amálekem, aby lid poznal,
koho si vyvolil Otec Bůh a kdo je mu vzácný:
že je to Davidův prut a kámen, na nějž si stoupl,
- 255 a že kdo uvěří v něho, věčný obdrží život.
Nevejde do světa v slávě, jen jako smrtelný člověk,
chudý a bez tvaru, beze cti, aby dal naději chudým,

260 tvar tělu pomíjivému a víru těm, kterým chybí:
víru, jež pochází z nebes. On podobu člověku přijme,
jehož Bůh svatýma rukama stvořil v počátku všeho
a jehož přelstil zákeřný had, aby tak došel
údělu smrti a dovedl rozeznat dobré od zlého,
aby tak opustil Boha a otročil tomu, co zhyne.
265 On to byl, koho si vševládnoucí k poradě přizval,
když už na počátku pravil: „Učiňme, dítě, spolu
smrtné plémě tak, že bude odrazem obou:
Nejprve rukama já, ty později moudrým slovem,
podobu svou mu vtisknem – tak společný bude to výtvor.“
270 On pak, pamětliv úradku onoho, do světa vejde,
věrnou podobu vzoru vnese do svaté panny.

(251–252) Ex 17,8–13 Barn 12,2 (255) J 3,36 aj. (256) „do světa“ – Ge □□□□□□ „do stvoření“. Ω □□□□□□ „k soudu“, srv. 8,269 pozn. (257) trpící služebník Iz 53,2n viz též 8,290 (256–260) Verše 256–260 jsou ve ΦΨ zkomoleny (chybí vždy polovina verše) a Ge je rekonstruuje s pomocí Ω a Lactantiova svědectví. (261–262) 1,40 Gn 3,1–13 (264–268) 8,439–445 Herm sim 9,12,2 (264) 6,3 (265) „učíňme“ – 8,442 Gn 1,26 (268) „společný“ – Ω „nový“ (269) „do světa“ – Ge □□□□□□ „do stvoření“. ΦΨΩ □□□□□□ „k soudu“, srv. dále 8,256 pozn.

[ZVĚSTOVÁNÍ PÁNĚ]

Světlo křtu vylévat bude rukama starších bratrů,
Všechno vykoná slovem, každou vyléčí nemoc,
slovem utiší větry, uklidní běsnící moře,
s důvěrou, pokojným krokem bude se procházet po něm.
275 Dovede také nasytit pět tisíc hladových mužů
v pustině, z jediné ryby a pěti chlebových placek –
nato pak vezme všechno, co zbylo, a z těch drobků
naplní dvanáct košů – tak lidem dá naději novou.
Zavolá blažených duše, zamiluje si nuzné,
280 ty, kteří dobrem splácejí zlo a snášejí posměch,
bičování i rány, a vroucně po chudobě touží.
Rozumem, zrakem i sluchem vše obsáhne, všeho se zmocní,
obnaží lidské nitro, prozkoumá myšlenky tajné.
Vždyť on sám rozumem jest, i zrakem a sluchem všech věcí,
285 slovem, co zakládá tvary a všechno ho poslouchat musí.
Vyléčí všelikou nemoc, dokonce zachrání mrtvé.

(271) „světlo křtu vylévat“ – dosl. „osvěcovat vodou“, běžný výraz pro křest u církevních autorů od pol. 2. stol. (Iust. apol. 1,61 aj.) (271) „rukama starších bratrů“ – nejasný výraz umožňuje více výkladů: (a) „rukama apoštolů“, srv. J 4,2 (Ježíš nekřtil sám, ale rukama učedníků), a dále srv. Mt 28,19 (pověření učedníků ke křtu); (b) „staršíma rukama“, tj. rukama Otce, srv. verše 8,267 (dělba práce) a 273.274 (opětovný důraz na Synovo slovo); (c) Ježíš je osvícen vodou „rukama staršího“, tj. obdrží křest z rukou svého předchůdce Jana Křtitele. (272b) 1,351 atd. (273–274) 6,13 Mk 6,45–51 par (275–278) 1,356–359 atd.

[UTRPENÍ PÁNĚ]

Pak ale upadne do rukou hříšných a nevěřících –

- ti budou Boha políčkovat nečistou rukou,
jedové sliny naň plivat ústy, jež neznají studu.
290 On ale záda svatá těm ranám nastaví klidně.
[Vždyť je to on, kdo světu svatou pannu sám předá.]
I když ho ztýrají, bude jen mlčet, by nepoznal nikdo,
kdo je a čím, a odkud přišel promluvit k mrtvým.
Korunu z trní mu nasadí též – neboť z těch trnů,
295 z vyvolených a svatých bude mít věčný věnec.
Rákosem boky mu probodnou podle Zákona svého,
vždyť skrze rákosí jiné, které se zachvívá v duchu,
k soudu se obrací duše a odmítá zlobu i změnu.
Až ale všechny ty věci se skonají, tak jak jsem řekla,
300 veškerý Zákon zruší se v něm, co zpočátku lidem
příkazem přísným byl dán, když národ poslouchat nechtěl.
On pak rozpráhne paže a celičkový svět jimi změří.
„Do jídla přidali žluč a k pití mu nabídli ocet“ –
hle, jakou tabulí dovedou hosta počastovat!
305 Opona chrámu se roztrhne vejpůl a v poledne pravé
nastane černá noc a potrvá do tří hodin –
neboť už nebude třeba tajnému zákonu sloužit,
krčit se v chrámu či v ústraní přeludům světa se kořit,
poté co sestoupí na zem Svrchovaný a Věčný.

(287–314) Z tohoto oddílu bohatě čerpá Lactantius (div. inst. IV,18–19) ve výkladu o utrpení Páně, a po něm Augustinus (civ. 18,23,2). (288–289) 1,365–366 (290) trpící služebník Iz 50,6 (291) zřejmě omylem opakovaný verš 8,270 nebo jeho část (294b–295) ΦΨ Gf, srv. Lact. div. inst. IV,26,21: „trnovou korunou naznačil, že si shromáždí lid Boží z hříšníků; těmi trny jsme my, kteří jsme před poznáním Boha žili v nepravosti“. Ω Bu Ge „vždyť vyvolení / navěky budou se trnovým věncem zdobit a chlubit“ (296) Nejbližší paralelou jsou apokryfní verze pašijního příběhu: „Další ... ho bodali rákosem“ (PtEv III/9). „Davy mě ... probodávají kopím a rákosem“ (SkJ 97). Slova „podle Zákona svého“ se netýkají přímo rákosu, ale vycházejí z janovské verze, podle níž jeden voják probodl Ježíšovi bok v souvislosti s požadavkem Židů, aby těla s křížů byla odstraněna před nadcházejícím svátkem (srv. J 19,31–34). V podání synoptických evangelií se motiv probodení nevyskytuje; rákos je sice zmiňován, ale v jiných souvislostech. (297–298) Text veršů 297–298 je poškozen a jejich smysl zůstává i po různých konjunkturách nejasný. Vzhledem k tomu, že následující verše 299–300 jsou uvozeny odporovací spojkou „ale“, a že se v nich stejně jako ve v. 296 opět hovoří o „Zákonu“, se zdá, že verše 297–298 jsou v hlavním myšlenkovém sledu pouhou odbočkou. Autor se patrně nechal zlákat motivem rákosu, aby do pašijního příběhu náznakem vtělil postavu Jana Křtitele, jehož působení Ježíš chválil v protikladu k rákosu, jímž kývá vítr, srv. Mt 11,7. (302) 1,372 (303) 1,367 atd. Lact. div. inst. IV,18,19 „a na žízeň dali mu ocet“ (podle Ž 68,22 LXX) (305) „roztržená opona“ Mk 15,38 par (306) 1,375 atd.

[VZKŘÍŠENÍ A NOVÝ LID PÁNĚ]

- 310 Vždyť až do Hádu vkročí, aby tam všechněm svatým
zvěstoval naději, poslední den a skonání věků,
se smrtí krutou skoncuje sám, když na tři dny usne.
Potom zas opustí mrtvé a vystoupí na denní světlo:
těm, jež si zvolil, tak závdavek vzkříšení dá jako první,
315 aby se omyli vodou z pramene nesmrtelného
a starých hříchů se zbavili – tehdy se narodí znovu
a zvykům světa, co mravům se přičí, přestanou sloužit.

320 Nejdřív se Pán však zjeví zrakům svých učedníků
tak, jako býval, ve vlastním těle – a na vlastních údech,
na rukách, nohách jim ukáže stopy, jež po ranách zbyly:
na čtyřech místech – východ a západ a jih a sever –
čtyři jsou totiž království světa, co dovrší míru
zlých a hanebných skutků – tak dá nám názorný příklad.

(310–312) 1,378 atd. (313–317) 1,336–341 (314) „těm, jež si zvolil“ – ΦΨ □□□□□□□□. Ω B □□□□□□□□ „smrtelníkům“. SP □□□□□□□□ „těm (kteří uvízli) v hmotě/látce“ (314) „závdavek“ 1K 15,20 (315–317) překlad podle Φ. Ge „Z pramene nesmrtelného nabere vody a smyje / hříchy, co staly se předtím, aby tak – zrozeni shůry – / přestali podléhat světu a zvykům, co mravům se přiči.“ (315) „aby se omyli“ – podle Φ □□□□□□□□□□□□□□ a Alex [□□□□] □□□□□□□□□□. Ge □□□□□□□□□□□□□□ „(tj. on) smyje“. Za různocněními veršů 314–317 se skrývá různé chápání rozsahu lidské účasti na díle Boží milosti. (316) „narodí se znovu“ – ΦΨ □□□□□□□□□□□□□□. Ω Ge □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ „zrozeni znovu/shůry“ podle 1,340 J 3,3.7 (320) J 20,27

[CHVALOZPĚV]

325 Raduj se, svatá síónská dcero! Tys trpěla mnoho,
nyní však hled: sám král tvůj přijíždí na oslátku,
tichý a mírný před zraky všech – on na sebe vezme
otrocké jho, co k zemi nás tlačí a unést se nedá.
Bezbožné řády zruší a krutá rozváže pouta.
Seznej, že on je Bůh tvůj a že je též Božím synem:
330 Oslav ho chvalozpěvem a ve svém srdci ho chovej,
z duše ho miluj a nes jeho jméno (kamkoli půjdeš).
Předchozí bohy odlož a od jeho krve se umyj,
vždyť on nepřeje sluchu vzdechům a modlitbám dlouhým,
obětí nedbá pomíjivých, když sám je věčný,
335 vyslyší jedině hymnus, jenž prosloví rozumná ústa.
Poznej, kdo je to on, a tehdy uzříš i Otce.

(324–326) 3,785 Za 9,9 Mt 21,5 J 12,15 (324a Ω) „Raduj se, svatá dcero a pomni!“ (výzva tu není adresována Židům) (326–327) Mt 11,29 (331) Sk 9,15 (334) 2,82 atd. (335) 8,498 Ef 5,19 Ko 3,16 překlad nejasného verše podle Gf

[NEPOKOJE POSLEDNÍCH DNÍ]

340 Tehdy se ze světa ztratí veškeré jeho živly:
země i vzduch i moře i žhavé plameny ohně,
nebeská klenba i samotná noc a s ní dny všechny
zhrouť se v jedno, v jedinou spoušť a beztvarou masu.
Vždyť i zářivé hvězdy všechny zřítí se z nebe,
povětrím přestanou létat ptáci s krásnými křídly.
Ze země šlápěje zmizí – všechna zvířata pojdou –
utichnou ptáci i zvěř, umlknou lidské hlasy
345 Ze světa rozvráceného vymizí poctivé zvuky,
jen z moře hloubi se ozve hrozivá ozvěna hromu.
Zahyne všechno živé, co plove a třepe se v moři,
ztratí se lodě, co po jeho vlnách náklady vozí.
Zem bude sténat, nasáklá krví ze spousty válek.

- 350 Na všechny lidské duše čeká skřípění zubů.
[Bezbožné duše budou skučet a skřehotat strachem.]
Nemoci, války, žízeň a hlad z nich učiní trosky,
takže by zemřít chtěli, to jim však nebude přáno,
vždyť ani smrt, ani noc jim nedá spočinout v klidu.
- 355 Tu budou prosit Boha, jenž vysoko na nebi sídlí,
snažně, však marně – on tvář svou rozhodně odvrátí od nich.
Vždyť měli sedm dnů věků, kdy mohli pokání činit,
tolik jim, bláhovým, povolil Bůh – to pro svatou pannu.

(337–350) 2,196–213 (337) 2,206 (338) 2,196 atd. (340) 2,201 (341) 2,202 atd. (342) 4Ezd 5,6 (348) 8,237 (351) Rz Ge vyčleňují verš 351 jako interpolovaný, protože se nena-
chází na příslušném místě v převzatých pasážích v druhé knize, srv. 2,203n a 2,305n (353–
356) 2,307–310 (357–358) dosl. „dal skrze ruce svaté panny“. Představa lhůty k pokání se
opakuje v 2,311–312, odmítnuta je v 7,132–133 (357) „sedm dnů věků“ – překlad podle ΦΨ
□□□□□□□□□□ □□□□□□□□. Alex vykládá jako sedm „let“ a v kombinaci s veršem 148
datuje vznik této části osmé knihy přibližně do roku 187 (tj. sedm let před údajný konec
Říma). Ω čte □□□□□□□□□□„(sedm) znamení (věků)“.

[BOŽÍ ŘEČ PROTI MODLÁŘSTVÍ]

- 360 Byl to sám Bůh, kdo všechny ty věci mi předložil v mysli,
všechno, co ústa má vyřkla, dovede ke svému cíli.
Já umím zrnka písku spočítat i změřit moře,
já znám hlubiny země i Tartaru mrákoty chmurné,
já umím sečíst i hvězdy i stromy a všeliké rody
zvířat, co po čtyřech chodí, plavou či létají vzduchem,
365 a také lidí – všech živých i mrtvých i těch, kteří přijdou.
Vždyť já sám jsem ztvárnil podoby lidské i mysl,
dal jsem jim pravý rozum, znalosti jsem jim vštípil,
vyrobil oči i uši, já, který vidím i slyším,
já, který každou myšlenku znám a vím o všech věcech,
370 hluboko uvnitř mlčím a později žalobu vznesu.
[Odplatím pozemským lidem za vše, co činili v skrytu,
přijdu a promluvím k smrtelníkům z Božího trůnu.]
Rozumím hluchým i němým, i toho, jenž nemluví, slyším.
Vím, jak je daleko ze země k nebi, jaká to výška.
375 Počátek znám i konec, vždyť nebe i zemi jsem stvořil.
[Všechno přec pochází z něj, on zná konec toho, co začlo.]
Jediný Bůh jsem já a není jiného boha.
Oni jen obraz můj ctí, co udělali si z hmoty:
vlastníma rukama tupou a němou si zrobili modlu,
380 aby ji přemnoha slovy rouhavě uctívali.
Tvůrce zavrhlí svého a rozmarům začali sloužit.
[Přestože ve mně vše mají,] dávají dary těm nickám!
V domnění, že tím vším mi správně vzdávají poctu,
obětní hostinu v ohni a dýmu mi předkládají,
385 tak jako vlastním mrtvým. – Spalují maso a kosti
na oltář v plameni kladou, krev démonům ulévají.
Pochodně přede mnou pálí – před tím, kdo světlo jim dává!
Vína mi popřejí – smrtelní Bohu – jako bych žíznil!
U model nicotných pro nic a za nic se opíjejí.

- 390 Od vás mi netřeba nic, jen nechte si oběti, dary,
krví a kouřem odporně čpíte, i s oltáři svými!
Vždyť jen na památku králů a tyranů jednají takto,
klaní se démonům mrtvým, mají je za nebešťany,
obřady bezbožné ke vlastní zhoubě jim vystrojují.
395 Bezbožně o bozích mluví, kde jsou jen obrazy jejich,
Tvůrce zavrhlí svého a myslí, že všechno, i život
dají jim modly, v něž doufají, i když jsou hluché a němé.
Na špatné spoléhají a dobrý konec je mine.

(370) Ω □□□□□□□□□□□□□□□□. ΦΨ □□□□□□□□□□□□ □□□□□□ „on je tím, kdo mlčí“
(ΦΨ mají celou pasáž 366–428 ve 3.sg.). Rz Ge □□□□□□□□□□□□ □□□□□□ „já jsem tím, kdo
je uvnitř a mlčí“ (377) 3,11 aj. Iz 44,6 (378–389) Iz 44,9–20 (382) Oz 2,10 (385) Mdr
14,15 (389) „u model“ – ΦΨ „u bohů“ (390–391) 2,82 atd. (393) 8,47

[DVĚ CESTY]

- Život či smrt – dvě cesty já sám jsem předložil lidem,
400 předem jim vnukl, že dobrému životu mají dát přednost.
Oni však dali se cestou smrti a věčného ohně.
Člověk – toť obraz můj, který má pravý rozum:
čistý připrav mu stůl a krví neposkvrněný,
naplň jej dobrými věcmi a hladovému dej chleba,
405 tomu, kdo žízní, dej pít a nahému k oděvu pomoz,
šlechetnou rukou mu přispěj a nelituj nákladů vlastních.
Zastaň se člověka v tísní a podepři toho, kdo klesá,
živému živou tak připravíš oběť – mně, svému Bohu!
Do vody rozsévej nyní, abych ti já zase jednou
410 nesmrtelné dal plody; tak budeš mít věčné světlo,
život, co nezhasne nikdy, až ohněm protřím všechny.

(399) Původní židovský spis o dvou cestách se stal součástí křesťanské literatury; viz též Did
1,1 a Barn 18. (402) 1,23 Gn 1,26 (403–407) 2,83–86 (403) „krví neposkvrněný“
Lv 17,10 (408) Ř 12,1 (411) 2,252

[POSLEDNÍ SOUD]

- Každické obrátím smítko, dočista všechno si zjistím,
nebesa svinu a odkryji tajné hlubiny zemské,
dokonce vzkřísím i mrtvé a prokletí jejich zruším,
415 zlomím i žihadlo smrti a nakonec přistoupím k soudu,
rozsoudím zbožné i bezbožné lidi dle života jejich.
Jednoho berana k druhému postavím, hned vedle sebe,
pastýře k pastýři, k býčkoví býčka, abych je soudil.
Před soudem nemohou obstát ti, kdo se vyvyšovali,
420 nutili všechny polykat prach – a závisti plní
otroky dělali z těch, kdo jednali svatě a zbožně.
Nakazovali jim mlčet a touhou po zisku štvání...
tak mohou získat vážnost v mých očích, a odejdou všichni.
Potom už nebudeš říkat, že trápí tě, co „bude zítra“,
425 nebo co „včera se stalo“ – dny tě již nebudou tížit,

428 přestane doléhat jaro či zima, léto či podzim,
západ či východ slunce – vždyť nastolím jediný dlouhý
den plný věčného světla, jak [dávno již všichni] si přáli.

(412) 2,213 (414) 2,238 pozn. atd. (415a) 1K 15,55 (416) 2,244 (417) Mt 25,32n (423) Logický rozpor mezi verši 422 a 423 řeší Ge (Treu) předpokladem lakuny po v. 422, v níž měla být ukončena pasáž o bezbožných, a zahájena pasáž o zbožných, kteří před Bohem ob-
stojí (423 Ω □□□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□). Stejným směrem ukazují i ΦΨ □□□□
□□□□□□□□ □□□□□□□□ „a osvědčeným věrným“, kde je však problematický dat. pl. Jinak
Rz (Ku Col) □□□ □□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□ „(touhou po zisku štvání) přede mnou
neobstojí“ (424–427) 2,325–329

JEŽÍŠ KRISTUS NAVĚKY...

[HYMNUS O BOHU STVOŘITELI]

429 On, který zplodil sám sebe, bez konce, čistý a věčný,
430 nebesy mocně vládne i ohnivě větry změní,
hromy i hrozivé blesky zadrží mávnutím žezla,
utiší těžký hřmot a rachot dunících bouřek,
zatřese zemí a zarazí ječící [mořské vlny].
Zastaví klikaté blesky, co ohněm bičují zemi,
435 přívaly ledových krup i deště, co nemají konce,
srážky i nápory bouře, všechno má ve své moci.
Oni se totiž pak v mysli stanou svědky všech věcí,
jež se ti vykonat zdá a sám je přikážeš činit.
Přede vším stvořením stejně jak synovi tvému srdce ti tluče,
440 stejné jste myslí, stvořitel lidí, života soudce.
Vždyť on byl první, koho jsi oslovil lahodným hlasem:
„Pohleď, učiňme muže, jenž věrným obrazem bude
podoby naší, a nadto mu dejme živého ducha.
Ač bude smrtelný, na světě všechno bude mu sloužit,
445 ač bude z hlíny stvořen, podřídíme mu všechno.“
Takto jsi pravil k Slovu – vše stalo se podle tvé vůle.
Poslušně na tvůj rozkaz se výtvoru smrtelnému
stvoření věčné podřídilo i všechny živly:
450 nebe i vzduch, i oheň a zem, i pevnina s mořem,
slunce a měsíc, i tančící hvězdy a [veliké] hory,
den i klid noční, bdění i spánek, duch i vůle,
duše i rozum, dovedná zručnost, jazyk i kuráž,
divocí živočichové, co létají, plovou či chodí,
obojživelní či ti, co v podobě dvojí se plazí.
455 Všechno ti podřídil on, vše podřídil velení tvému.

(428a) zvláštní nadpis poslední pasáže 8. knihy (v. 429–500) podle ΦΨ. Ω tuto pasáž nemá.(429) F 1,16–17 „zplodil sám sebe“ – Ψ □□□□□□□□□□□□□□ (Ops Ge □□□□□□□□□□□□). Φ □□□□□□□□□□□□ „on, který nebyl zplozen“ – podle Alex druhotná úprava zohledňující ortodoxii (430–436) 1,138–140 F 1,30–35 (433) Abk 3,6 (437) „oni“ – podle Bu Gf tomuto verši předchází lakuna, v níž se nacházel podnět věty („anděl“). (439–445) 8,264–268 1K 15,47 (439) Text je porušen a příliš dlouhý hexametru podle Gf svědčí o předchozí lakuně; navržené konjekturny při vší rozmanitosti počítají s jediným smyslem: Boží Syn byl ještě před stvořením spojen s Otcem. (440) „soudce“ – ΦΨ □□□□□□□□. Alex Rz Ge čtou □□□□□□□□ „tvůrce“, patrně ve (zbytečné) snaze o harmonizaci a

sjednocení kontextu. V překladu ponecháváme úmyslně neodpovězenou otázku (stejně jako v předloze), je-li „stvořitelem“ a/nebo „soudcem“ míněn Otec a/nebo Syn. Srv. podobné různočtení v 8,256.269. (442) „učinme“ – 8,265 Gn 1,26 (449) 3,20–23 (450) ΦΨ (□□□□□□ □□□□□□) □□□□□□ „hory“ s následující metrickou nejasností. Překlad rozšířen podle Alex. Gf navrhuje □□□□□□□□□□□□□□ „(i tančící hvězdy), co nebesa brázdí“. (455 Ψ) „Všechno sis podřídil sám, vše podřídils velení svému.“

[NAROZENÍ PÁNĚ]

V posledních časech pak proměnil zemi a jakmile přišel
z lůna Marie panny, novému světlu dal vzejít.
Ačkoli přišel z nebe, podobu lidskou přijal.
Nejprv však zřetelně zjevil se Gabriel, archanděl svatý,
460 na dosah přistoupil k dívce a jasnými promluvil slovy:
„Přijmi, ó panno, Boha do svého čistého klína.“
Jen co to pověděl, vdechl Bůh milost té, co již věčně
zůstane pannou... Ta, jak to slyšela, užasla celá,
stála a třásla se hrůzou, v duši jí zavládl zmatek,
465 divoce srdce jí tlouklo – jak zvláštní byly to věci!
Potom však klid se jí vrátil, ta slova jí přinesla pokoj,
po tváři rozlil se úsměv, ruměncem líce jí pokrýl.
Radostí cudnou překypovala ve svém nitru,
dobré nabyla mysli. Slovo v ní vstoupilo v život,
470 časem stalo se tělem a v životě jejím rostlo,
získalo tvářnost smrtelných lidí, až konečně chlapec
z panny se zrodil – veliký zázrak pro smrtelníky,
ale ne pro Boha Otce ani pro Boha Syna!
Zavýskla země, když dítě se zrodilo na tváři její,
475 radostí oděl se nebeský trůn a celý svět jásal.
Mágové před hvězdou klekli, co nová nad obzorem vyšla,
tak, jak Bůh slíbil – tu spatřili dítě ve žlabu, v plenkách,
pastevci dobytka, ovcí a koz, a poslušní Boha:
Tak si Bůh vyvolil Betlém, aby byl rodištěm Slova.

(459) L 1,26 (463) „věčně zůstane pannou“ – ΦΨ □□□□□□□□□□□□ □□□□□□. Rz □□□□□□
□□□□□□□□ „(milost) líbezná panně“ (470) J 1,14 (476) Mt 2,2 (477–478) L 2,7n (479) Mi
5,1

[VÝZVA K DUCHOVNÍ BOHOSLUŽBĚ]

480 ... pokorně v srdci smýšlet a vyhnout se trpkým koncům,
nade vše milovat bližního, tak jako samého sebe,
celou svou duší milovat Boha, jemu jen sloužit.
Proto i my jsme vštípeni v Kristovo nebeské plémě,
šlechtnou jeho krví spojeni ve jméno bratří,
485 pokoj a radost při Božích službách v paměti máme.

[POVZDECH ZNAVENÉHO PÍSAŘE]

485a Sláva Bohu svatému,
485b že dal nám dojít skončení
485c Sibyllina věštění!

486 Čistě a počestně po cestě bezpečné kráčíme k pravdě.
 Nesmíme nikdy do chrámů chodit na místa skrytá,
 úlitbou uctívat modly a slavnostní sliby jim dávat,
 zdobit je květy, co lahodně voní, a pochodně pálit,
 490 světla jim rozžínat a k nohám vršit posvátné dary,
 obláčky kadidla a vonných látek oltáře krášlit,
 porážet býka a prolévat krev, co z beránka prýští,
 radostně přinášet smířcí oběť za pekelné tresty,
 z ohňů, co šírají maso i s tukem a odporně páchnou,
 495 vypouštět k jasnému nebi oblaka špinavých sazí.
 Nikoli! Úkolem naším je zachovat čisté srdce,
 plnýma rukama dávat, radostně, štědře a s láskou,
 krásnými žalmy a zpěvy, jež samému Bohu se líbí,
 oslavit tebe, jenž na věky dlíš a lži v tobě není,
 500 Boha, jenž otcem je všeho a jasného rozumu (?) ...

500a
 500b

502 veršů
 Z první knihy

(481–482) Mk 12,29nn par (485a–c) Přípisek podle Φ (rkp. PS). Následující verše 486–500 jsou dochovány pouze v Ψ. (487–495) 2,82 atd. (498) 8,335 atd. (500) zkomolený text (500a) Přípisek je dochován v Ψ a jeho autor patrně počítal jako samostatné verše i nadpisy dvou pasáží: 8,217–250 (akrostich) a 8,429–500. (500b) V rukopisech skupiny Ψ je kniha 8 zařazena jako první a knihy 1–7 následují za ní; proto se zde nachází nadpis knihy 1.

2. Otázky Bartolomějovy

Rukopisy

Ze spisu se dochovaly různé pasáže, a to v několika rukopisech v různých jazycích. Proto je editovaný text kombinací pramenů řeckých (GH), latinských (LC) a staroslověnských (PV). Pouze jeden latinský rukopis (C) nabízí text v úplnosti, i ten je však na řadě míst zkomolen a především v závěru spisu rozšířen o pozdější dodatky.

Edice

A. Wilmart – E. Tisserant, „Fragments grecs et latins de l’Évangile de Barthélemy“, *RB* 10 (1913), s. 161–190; 321–368 [LH].

U. Moricca, „Un nuovo testo dell’Evangelo di Bartolomeo“, *RB* 30 (1921), s. 481–516; 31 (1922), s. 20–30 [C].

Poznámky

Základem našeho překladu je řecký text rukopisu H (pro pasáž 1,1–4,32) a latinský text rkp. C (pro zbývající pasáž 4,32–5,11). Další prameny užíváme výběrově k překlenutí lakun a v případě pozoruhodných různočtení. Z rozsáhlých pozdějších dodatků v rkp. C uvádíme na několika místech jen sumář (viz 4,45.49.51.59.62.65; 5,5.6 a příslušné poznámky pod čarou).

Podrobnější údaje o pramenech, edicích a překladech se nacházejí v bibliografickém oddílu E.2.2 na s. 138.

2.1 Překlad (J. A. Dus)

OTÁZKY BARTOLOMĚJOVY

Počínají se otázky, jež Pánu Ježíši Kristu kladl blažený apoštol Bartoloměj i další apoštolové

[ÚVOD]

I

¹Poté, co náš Pán Ježíš Kristus vstal z mrtvých, předstoupil Bartoloměj před Pána a požádal: „Zjev mi, Pane, tajemství nebes.“ ²Ježíš mu odpověděl: „Až odložím tělesné tělo, nebudu ti moci odpovědět.“ [³Avšak poté, co zemřel a vstal z mrtvých, nikdo se ho neodvážil zeptat, protože nebylo možné naň vzhlednout pro velebnost jeho božství.]¹²⁵ ⁴Bartoloměj tedy přistoupil k Pánu a pravil: „Rád bych tě, Pane, oslovil.“ ⁵Ježíš mu řekl: „Vím, co chceš říci; řekni, co chceš; zeptej se, a já ti odpovím.“

¹²⁵ § 3 doplněn podle rkp. P.

[JEŽÍŠŮV SESTUP DO PODSVĚTÍ]

6Bartoloměj pravil: „Pane, když jsi odešel, abys byl pověšen na kříž, *zdálky* jsem tě *následoval* [a všichni apoštolové couvli, ale já jsem tě následoval]¹²⁶ a viděl jsem tě viset na kříži. Tu jsem spatřil, jak *z nebe sestupují andělé*¹²⁷ a klaní se ti. A když se setmělo, 7zpozoroval jsem, že už tě není na kříži vidět, a slyšel jsem jenom hlas v hlubinách země, a náhle se ozval veliký pláč a skřípění zubů. Pověz mi, Pane, kam jsi odešel s kříže?“

8Ježíš odpověděl: „Blaze ti, můj milovaný Bartoloměji, že jsi zhlédl to tajemství. Nyní ti povím všechno, na co se zeptáš. 9Když jsem nebyl vidět na kříži, bylo to proto, že jsem sestoupil¹²⁸ do Hádu,¹²⁹ abych vyvedl Adama a všechny, kdo tam byli s ním, na přímlovu archanděla Michaela.“

10Bartoloměj se zeptal: „Pane, co to bylo za hlas?“ 11Ježíš odpověděl: „To Hádés řekl Beliarovi:¹³⁰ ‚Hle, co to vidím, přišel sem Bůh!‘

[11Když jsem se svými anděly sestoupil do Tartaru, abych rozrazil pevné závory a vyvrátil železné brány, řekl Tartar d'áblovi: ‚Hle, co to vidím, jako by na zem přišel Bůh!‘ A andělé zvolali na mocné: ‚*Zvedněte brány, představení, nechť se zvednou věčné brány, neboť král slávy přichází na zem!*‘ 12A Tartar řekl: ‚*Kdo je ten král slávy,*¹³¹ který k nám přichází?‘ 13A když jsem sestoupil pět set schodů, Tartar se znepokojil a pravil: ‚Myslím, že je to Bůh, kdo sestoupil na zem, vždyť slyším *hlas Nejvyššího*¹³² a nemůžu to vydržet.‘ 14Dábel však pravil: ‚Nevzdávej se, Tartare, a seber síly, Bůh přece neseštopil na zem!‘

15Když jsem však sestoupil dalších pět set schodů a andělé i mocnosti volali: ‚*Zvedněte brány vašeho krále, pozvedněte brány věčné, hle, již vchází král slávy,*‘ Tartar znovu promluvil: ‚Ach, běda mi, už slyším Boha, jak oddechuje – a ty, d'áble, říkáš, že Bůh neseštopil na zem?!‘ 16Dábel však znovu namítal: ‚Proč mě znepokojuješ, Tartare, je to jen prorok, který se Bohu podobá. Už ho máme, už ho vedeme k těm, kteří si myslí, že vystupuje do nebe.‘ 17Tartar se ho však zeptal: ‚Ale který prorok? To mi vysvětli! Je

¹²⁶ Označená slova přidává pouze rkp. C. – Srv. Mk 14,50nn (mladík); 14,54 par (Petr); J 18,15nn (jiný učedník).

¹²⁷ Srv. § 23; J 1,51.

¹²⁸ Následující líčení srv. s druhou částí Nikodémova evangelia („Kristův sestup do pekel“).

¹²⁹ Rkp. C: *in infernum*. „Hádés“ je zosobněné Peklo.

¹³⁰ Beliar (ve SZ Beliál v neosobním významu „nízký, zvrácený“ ap.), v židovských apokalypsách ztotožněn s d'blem, Satanem, v křesťanských se objevuje méně často. Srv. rkp. C: *O beelzebub, o sathanas* (srv. 2Kr 1 Baal-zebúb „Pán much“, bůh pelištejského města Ekrónu; srv. dále Mt 10,25 Belzebub, odvozeno z Baal-zebúb „Pán podsvětí“). Srv. rkp. PV: *diabolus*.

¹³¹ K oběma citacím srv. Ž 24,7–10 (23,7–10 vg).

¹³² Ž 18,14 (17,14 vg).

to snad Henoch, ten navýsost pravdomluvný písmák? Tomu přece Bůh nedovolil sestoupit na zem, dokud se nedovrší šest tisíc let. Anebo říkáš, že je to Elijáš, ten mstitel? Ten přece nesešoupí na zem, dokud se nepřiblíží konec. Co si počnu? To je konec, to je moje zkáza! Kolik let mi zbývá – na prstech bych je mohl spočítat!¹³³¹³⁴

^{16–17}Beliar však řekl Hádovi: „Jen se dobře podívej, kdo to [přichází]! Zdá se mi, že je to Elijáš, nebo Henoch nebo některý z proroků.“ Hádés Smrti odpověděl: „Ale šest tisíc let se ještě nenaplnilo. A odkud by přišli, Beliare? Vždyť vlastníma rukama držím záznam o (jejich) počtu.“¹³⁵

¹⁸[Beliar však řekl Hádovi:] „Nelekej se, pořádně zavři vrata a přidej na ně závory! Věř mi, Bůh nepřichází na zem!“ ¹⁹Hádés mu odpověděl: „Ty tvé krásné řeči se nedají poslouchat, dělá se mi špatně, obrací se mi žaludek: nejinak než Bůh sám to přichází! Běda mi, *kam uteču před obličejem*¹³⁶ toho velkého a mocného krále? Pusť mě, vejdu do tebe, však jsem byl stvořen dřív než ty!“¹³⁷

²⁰[Tehdy se rozlomily kovové brány a železné závory.]¹³⁸ A tak jsem vešel, zbičoval jsem ho a spoutal okovy, jež nikdo nerozbije, vyvedl jsem všechny praotce a vrátil jsem se na kříž.“

[PRAOTEC ADAM]

²¹Bartoloměj ho požádal: „[Pane, viděl jsem, jak znovu visíš na kříži a všichni *mrtví povstali*¹³⁹ a klaněli se ti a zase vstoupili do hrobů.]¹⁴⁰ Pověz mi, Pane, kdo byl ten obrovský člověk, kterého drželi andělé za ruce a nesli ho vzhůru?“¹⁴¹ ²²Ježíš mu odpověděl: „To byl Adam, onen první stvořený, kvůli němuž jsem sestoupil z nebe na zem. Řekl jsem mu: „Pro tebe a tvé děti jsem se nechal pověsit na kříž.“ A on, když to slyšel, vzdychal a říkal: „Tak se ti, Pane, zalíbilo!““

¹³³ Volně přeloženo z lat. *habemus numerum annorum in manu mea* „máme počet let ve své dlani“ (?), srv. pozn. 135.

¹³⁴ §§ 11–17 podle rkp. V.

¹³⁵ Volně přeloženo z řec. ἕξ χίλια ἔτη ἔτι μὴ πληροῦνται. καὶ ἀπόθεν ἔσονται οἱ βελιάρηδες; ἢ ἕξ χίλια ἔτη τῆς πόλεως; („nadpis počtu mám ve svých rukách“). Jedná se o počet zbývajících let ze šesti tisíc? Nebo o počet obyvatel pekla?

¹³⁶ Ž 139,7 (138,7 LXX).

¹³⁷ Poslední věta rozhovoru pekla s ďáblem vyvolává neřešitelné otázky: Jak by mohlo peklo vstoupit do d'ábla, a jak by mohlo být starší než ďábel, o němž se v 4,28 říká, že byl stvořen jako první z andělů? Podivné je i znění rkp. C: *...quia a te plasmatus sum* „...však jsem byl tebou stvořen (tj. peklo d'áblem)““. Scheidweiler („Bartholomäusevangelium“, s. 426) se domnívá, že větu říká Ježíš před pekelnými branami, a že právě tento hlas Bartoloměj slyšel, když pozoroval prázdný kříž (viz výše § 7).

¹³⁸ Věta doplněna podle rkp. C, podobně rkp. PV.

¹³⁹ Srv. Mt 27,52n.

¹⁴⁰ Označená věta doplněna podle rkp. C, podobně rkp. PV. Slova „a zase vstoupili do hrobů“ jsou pouze v rkp. C a ve fragmentu rkp. L (který na tomto místě začíná).

¹⁴¹ Rkp. C přidává: „A co jsi mu říkal, že tak vzdychal?“

[ANDĚL POMSTY]

23A Bartoloměj znovu promluvil: „Viděl jsem, Pane, také anděly, jak vystupují před Adamem a zpívají. 24Ale jeden anděl, který byl větší než ostatní, nechtěl vystoupit. V ruce držel ohnivý meč a kynul s ním jen tobě.

[25A všichni andělé mu domlouvali, aby s nimi vystoupil, ale on nechtěl. A když ty jsi mu přikázal vystoupit, spatřil jsem, jak z jeho rukou vychází plamen až do města Jeruzaléma.“ 26A Ježíš řekl: „To byl jeden z andělů pomsty, kteří stojí před trůnem Božím,¹⁴² 27a přednášel mi svou prosbu. A ten plamen, který jsi viděl vycházet z jeho rukou, zasáhl budovu židovské synagogy, aby jim o mně vydal svědectví, protože mě ukřižovali.“

[DUŠE SPRAVEDLIVÝCH]

28A potom Ježíš řekl: „Počkejte tu na mě, protože dnes se v ráji přináší oběť a já tam půjdu, abych ji přijal.“¹⁴³

29A on pravil: „Pane, co je to za oběť v ráji?“ A Ježíš řekl: „Duše spravedlivých, které vyšly [z těla],¹⁴⁴ vcházejí do ráje, ale nebudou-li přítomen, nemohou do ráje vejít.“¹⁴⁵

30Bartoloměj se nato zeptal: „Pane, kolik duší odchází denně ze světa?“ Ježíš odpověděl: „Třicet tisíc.“¹⁴⁶

31A Bartoloměj se znovu zeptal: „Pane, přijímal jsi tyto oběti v ráji i tehdy, když jsi s námi vyučoval slovo?“ Ježíš odpověděl: „Amen, pravím ti, můj milovaný, že jsem s vámi vyučoval slovo, a přitom jsem seděl vedle svého Otce [v ráji a každý den přijímal tyto oběti].“¹⁴⁷

¹⁴² Rkp. PV přidávají: „Tohoto anděla poslal tedy ke mně.“ Jedná se o Michaela (Scheidweiler; Erbeta) nebo o anděla, který pomáhá Ježíšovi podle L 22,43; J 12,28n (Starowieyski)?

¹⁴³ §§ 25–28, které v rkp. H chybí, jsou doplněny podle rkp. L, podobně rkp. PV. Kromě toho jsou slova z § 28 „a já tam půjdu, abych ji přijal“ doplněna podle rkp. G (který zde začíná).

¹⁴⁴ Doplněno podle rkp. GC.

¹⁴⁵ Srv. L 23,43 „dnes budeš se mnou v ráji“. Podle Kaestliho/Cherixe (*L'évangile de Barthélemy*, s. 47) byl původně celý oddíl 1,28–33 motivován Ježíšovým zaslíbením kajícímu zločinci. Apokryfní fantazie k této postavě ovšem připojuje i další biblické hrdiny, jejichž odchod ze světa byl záhadný, tj. Henocha a Elijáše (srv. NikEv 25–26). Tím se vysvětluje počet „tří spravedlivých duší“ (1,30G), které tlučou na nebeskou bránu již v den ukřižování, a předbíhají tak Adama a další praotce vysvobozené z podsvětí. – Teprve dodatečně byla na tuto představu naroubována otázka, kolik duší denně odchází ze světa, a jaký je jejich další osud. O druhotnosti tohoto motivu svědčí nápadné rozdíly v dalších, vesměs vyšších číselných údajích.

¹⁴⁶ Rkp. PV: „tři tisíce“.

¹⁴⁷ Na tomto místě je rkp. H poškozen, překlad doplněn podle rkp. GPV.

32–33[„Pane, jestliže tři tisíce duší¹⁴⁸ odchází ze světa, kolik duší bude shledáno spravedlivých?“ Ježíš mu řekl: „Padesát.“¹⁴⁹

[29Bartoloměj se zeptal: „Pane, co je to za oběť v ráji?“ A Ježíš řekl: „Duše spravedlivých dnes vycházejí z těla a vcházejí do ráje.“¹⁵⁰

[29A Bartoloměj řekl Ježíšovi: „Pane, co je to za oběť, která se přináší v ráji?“ A Ježíš řekl: „Duše spravedlivých, které dnes vyšly z těla, jdou do ráje, ale nebudou-li přítomen, nemohou vejít dovnitř.“

31Bartoloměj na to: „Pane, přijímal jsi tyto oběti v ráji i tehdy, když jsi s námi vyučoval slovo?“ Ježíš odpověděl: „Nepřijímal jsem je.“

30Bartoloměj se nato zeptal: „Pane, kolik duší denně vchází do ráje?“ Ježíš mu odpověděl: „Tři.“

32Bartoloměj se ho zeptal: „Pane, kolik duší denně opouští tělo?“ Ježíš mu odpověděl: „Amen, pravím tobě, můj milovaný Bartoloměji: denně opouští tělo šest tisíc sedmdesát čtyři duši.“¹⁵¹

31Bartoloměj se zeptal: „Pane, přijímal jsi tyto oběti v ráji i tehdy, když jsi s námi vyučoval slovo?“ Ježíš odpověděl: „Amen, pravím ti, můj milovaný, že jsem s vámi vyučoval slovo, a přitom jsem seděl bez přestání vedle Otce v ráji a každý den přijímal tyto oběti.“

30A Bartoloměj: „Pane, kolik duší denně vchází do ráje?“ Ježíš mu řekl: „Pouze tři.“

32Bartoloměj se zeptal: „Pane, copak ze světa odcházejí jen tři duše denně?“ Ježíš mu odpověděl: „Nanejvýš padesát tři, můj milovaný.“

33Bartoloměj pravil: „Pane, proč jen tři vcházejí do ráje?“ Ježíš mu řekl: „Do ráje jich sice vchází padesát tři, ale jen tři spočívají (*repausantur*) v lůně Abrahamově, a ostatní jsou na místě spočinutí (*in loco repausationis*), protože nejsou takové jako ony tři spravedlivé duše.“¹⁵²

33Bartoloměj se znovu zeptal: „A jak to, že jen tři vejdou do ráje?“ Ježíš mu řekl: „Do ráje jich sice vejde padesát tři, ale (jen tři) se usadí v lůně Abrahamově, a ostatní budou na místě (kde budou očekávat) vzkříšení.¹⁵³ Ty tři totiž nejsou takové jako těch padesát.“¹⁵⁴

¹⁴⁸ Porušený text doplněn podle rkp. PV (v rkp. H patrně stálo „třicet tisíc“ jako ve v. 30).

¹⁴⁹ Rkp. PV: „Stěží osm.“ Srv. ZAbrA 11,11n: mezi sedmi tisíci zesnulými se stěží najde jedna spravedlivá duše.

¹⁵⁰ Rkp. L: „Duše spravedlivých dnes vcházejí mezi spravedlivé.“

¹⁵¹ Rkp. L: „dvanáct tisíc osm set sedmdesát tři“ (zde končí první fragment rkp. L).

¹⁵² §§ 29–33C v pořadí 29.31.32.30.33.

¹⁵³ Řec. □□□□□□ □□□□ □□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□□. Slova v závorce doplnil Scheidweiler, „Bartholomäus-evangelium“, s. 429, pozn. 10.

¹⁵⁴ §§ 29–33G.

³⁴Bartoloměj se zeptal: „Pane, kolik duší se denně ve světě narodí?“ Ježíš mu odpověděl: „Jen o jednu více, než kolik jich odchází ze světa.“¹⁵⁵ ³⁵A když to pověděl, dal jim (pozdravení) pokoje a zmizel jim z očí.

[OTÁZKY PRO MARIÍ]

II

¹Apoštolové byli na místě Chéltúra. ²Bartoloměj přistoupil k Petrovi, Ondřejovi a Janovi a pravil: „Vyptejme se *milostiplné*,¹⁵⁶ jak počala Pána a jak ho porodila – jak mohla nosit tak těžké břímě!“ Oni se však rozpakovali jí zeptat. ³Bartoloměj řekl Petrovi: „Ty jsi náčelník, tys můj učitel – běž a zeptej se jí!“ Ale Petr se obrátil na Jana: „Ty jsi panic a bezúhonný, tys miláček (Páně) – ty běž a zeptej se jí!“ ⁴A zatímco se rozpakovali a hádali mezi sebou, Bartoloměj k ní s jasnou tváří přistoupil a pravil: „Bud' pozdraven, stánku Nejvyššího! My všichni apoštolové se tě chceme zeptat,

jak jsi počala [toho, jehož nelze obsáhnout,
jak jsi mohla nosit tak těžké břímě,
jak jsi porodila toho, kdo byl tak obrovský?

⁵Maria odpověděla: „Na tohle tajemství se mě neptejte! Jen co bych o něm začala mluvit, vyšel by oheň z mých úst, a ten by spálil celý svět.“ ⁶Ale když se apoštolové ptali dál a naléhali ještě víc, nechtěla je oslyšet a pravila: „Povstaňme k modlitbě.“

[MARIINA MODLITBA]

⁷Apoštolové se postavili za Marii. Ona však řekla Petrovi: „Petře, tys náčelník a největší *sloup*,¹⁵⁷ jak to, že ses postavil za mě? Cožpak Pán neřekl, že *Kristus je hlavou muže a hlavou ženy muž*?¹⁵⁸ Nuže, jen se postavte přede mě a modlete se!“ ⁸Ale oni namítali: „Sám Pán si v tobě založil svůj příbytek, v tobě se mu zalíbilo bydlet, a proto se teď právě ty musíš ujmout vedení modlitby!“ ⁹Maria však řekla: „Vy jste zářivé hvězdy, jak pravil prorok: *zvedl jsem oči své k horám, odkud mi přijde pomoc*.¹⁵⁹ Nuže,

¹⁵⁵ Podobně rkp. GPV. Rkp. C naopak: „Denně odchází jen o jednu duši více, než kolik se jich ve světě rodí.“

¹⁵⁶ L 1,28.

¹⁵⁷ Srv. Ga 2,9 (Pavel ironicky o Petrovi).

¹⁵⁸ Slova „a hlavou ženy muž“ doplněna podle rkp. CP. Srv. 1K 11,3 (kde se ovšem jedná o výrok Pavlův).

¹⁵⁹ Ž 121,1 (120,1 LXX).

vy jste ty hory, vy se musíte modlit přede mnou!“¹⁶⁰ ¹⁰A oni zas: „Ty se musíš modlit, vždyť jsi matka nebeského krále!“ ¹¹Maria pravila: „Jako váš obraz stvořil Bůh vrabčáky a vyslal je do čtyř světových stran.“¹⁶¹ ¹²A oni zas: „Tomu, jehož sedmera nebesa nemohla pojmout, se zalíbilo v tobě.“¹⁶²

¹³Tu se Maria postavila před apoštoly, vztáhla ruce k nebi a pravila: „Elfúza ... olóth. kai mia thessai. liso adonai rerúnbaubelth. barbúr. tharasú. erúra. edeth. errose ... thesthea. krnenioth. aneb..as. euargth. marmarige. eoffos. thyriamúch. eusbar... p ... en té ... –

Ó Bože veliký a nade vše moudrý,
králi věků, jehož nelze popsat ani vyslovit,
který jsi svým slovem uspořádal nebeské mocnosti,
nejvyšší bod nebes jsi založil v dokonalé harmonii,
mrákotu noci jsi oddělil od světla,
základy vod jsi uložil na jediné místo,
zemi jsi založil [a nedovolil jsi, aby zahynula],¹⁶³
sedmera nebesa tě stěží pojala,
a přece se ti ve mně zalíbilo [bez bolesti přebývat],¹⁶⁴
který jsi dokonalým slovem,
dej, Pane, ať je oslaveno tvé všemocné jméno,
a dovol [mi promluvit před tvými svatými apoštoly].“¹⁶⁵

[MARIINO VYPRÁVĚNÍ]

¹⁴Když se pomodlila, pravila: „Usedněme na zem! Pojd', Petře, náčelníku, usedni po mé pravici a levicí mě podrž v podpaždí. A ty, Ondřeji, mě zase přidrž z levé strany. Ty, Jane, panici, se přitiskni k mé hrudi, a ty, Bartoloměji, přiklekni ke mně zezadu a pevně svírej má ramena, jakmile začnu mluvit – jinak se mi rozklepou kosti v těle!“

¹⁵A když tak učinili, začala vyprávět: „Když jsem ještě byla v chrámu Páně a přijímala potravu z ruky anděla,¹⁶⁶ zjevil se mi jednoho dne kdosi, kdo sice vypadal jako anděl, ale jeho obličej se nedá popsat, a v rukou neměl chléb ani pohár jako anděl, který ke mně předtím přicházel. ¹⁶A náhle se roztrhla chrámová opona, země se zatřásla a já jsem padla tváří k zemi, protože jsem nemohla snést, jak se na mě díval.

¹⁶⁰ Slova „přede mnou“ doplněna podle rkp. PV.

¹⁶¹ Srv. PšTm 2,2–4 (malý Ježíš oživuje ptáčky z hlíny).

¹⁶² Porušený text pasáže §§ 5–12 doplněn podle rkp. G. „Ten, jehož sedmera nebesa nemohla pojmout“ – viz též 2,13; 4,17; 4,61.

¹⁶³ Lakuna doplněna podle rkp. G. Rkp. G dále přidává: „ale dal jsi všem potravu a zemi jsi napojil deštěm a požehnáním Otce“.

¹⁶⁴ Lakuna doplněna podle rkp. G.

¹⁶⁵ Lakuna doplněna podle rkp. G.

¹⁶⁶ Srv. JkEv 8,1; 13,2.

¹⁷Ale on natáhl ruku a zvedl mě, a já jsem vzhledla k nebi a [na mé tváře]¹⁶⁷ se snesl oblak rosy a pokropil mě od hlavy až k patě. A on mě osušil svým pláštěm ¹⁸a pravil: „*Bud' zdráva, milostiplná, nádobo vyvolená!*“¹⁶⁸

Potom udeřil do svého pláště pravicí a objevil se velmi veliký chléb, a on ho položil na chrámový oltář, pojedl z něho nejprve sám, a potom dal jíst i mně. ¹⁹Nato znovu udeřil do svého pláště levicí a objevil se velmi veliký pohár plný vína, a on se z něho napil nejprve sám, a potom dal i mně. A já jsem se podívala a hle: kalich byl zase plný a také chléb jako nedotčený. ²⁰A on povídá: „Až uplynou tři roky,¹⁶⁹ sešlu ti své slovo a počneš syna.“¹⁷⁰ V něm bude spaseno celé stvoření a ty budeš spásou světa. Mír s tebou, moje milovaná, můj pokoj tě stále bude provázet.“ ²¹A potom mi zmizel z očí a v chrámě zase bylo všechno jako dřív.“

²²A jak to dořekla, z úst jí vyšlehl oheň. A když už se zdálo, že bude konec světa, zjevil se Pán a povídá Marii: „Nevyslovuj to tajemství nebo ještě dnes nastane konec všemu stvoření!“ A apoštoly obešla hrůza a báli se, aby se na ně Pán nerozhněval.¹⁷¹

III

[POHLED DO PROPASTI]

¹A odešel s nimi na horu Maurei¹⁷² a posadil se v jejich středu. ²Oni se však báli, [a proto se ho rozpakovali na něco ptát].¹⁷³ ³Ježíš řekl: „Zeptejte se mě, na co chcete. Neboť ještě sedm dní, [a vystoupím vzhůru ke svému Otci a už se nebudu zjevovat]¹⁷⁴ v této podobě.“

⁴A oni [v rozpacích] řekli: „Pane, ukaž nám propast,¹⁷⁵ jak jsi slíbil.“¹⁷⁶

¹⁶⁷ Lakuna doplněna podle rkp. G.

¹⁶⁸ Srv. L 1,28 a Sk 9,15.

¹⁶⁹ Srv. časové údaje v JkEv 8,2 a 12,3.

¹⁷⁰ Srv. L 1,31.

¹⁷¹ Srv. pasáž 2,15–22 s životopisem Panny Marie od mnicha Epifania (8./9. stol.): „Odhálila jim hrozná tajemství, jež dosud zachovávala ve svém srdci: o tom, jak ji pozdravil anděl a viditelně se jí zjevil, a také o předchozím zjevení, jež viděla, když se modlila v Chrámu. Potom učinila závěť, jak praví svatý apoštol Bartoloměj.“ Epiph. Mon. Vita virginis (PG 120, 213 B–C).

¹⁷² Rkp. C: „Mambre“; Rkp. PV: „Mauria“. Hora, na níž Ježíš hovořil s učedníky, má různá jména i v rukopisech APil 14,1: „Mamilch / Mambre / Olivová hora“ aj. (srv. NZA I, s. 337, pozn. 453).

¹⁷³ Lakuna doplněna podle rkp. G.

¹⁷⁴ Lakuna doplněna podle rkp. G.

¹⁷⁵ Řec. □□□□□□□□ je v apokalyptické literatuře synonymem pekla – žaláře démonů, šelmy, satana (L 8,31; Zj 17,8; 20,1nn).

¹⁷⁶ Lakuna doplněna podle rkp. G.

⁵Ježíš na to: „Bylo by vám lépe, kdybyste se tam nedívali. Ale když chcete, pojd'te za mnou a uvidíte!“ ⁶Odvedl je na místo zvané Chairúdék, to jest místo pravdy, ⁷a pokynul andělům západu.¹⁷⁷ V tom se země svinula jako kniha a ukázala se propast. ⁸Apoštolové se podívali – a padli tváří k zemi. ⁹Pán je zvedl a pravil: „Copak jsem to neříkal, že pro vás není dobré dívat se do propasti?“¹⁷⁸

IV

[ROZHOVOR PETRA A MARIE]

¹A zase je vzal a vystoupil s nimi na Olivovou horu.

²Petr řekl Marii: „Požádej Pána, *milostiplná*,¹⁷⁹ ať nám odhalí nebeská tajemství!“
³Maria namítala: „Petře, *skálo* vyvolená!¹⁸⁰ Copak Pán neslíbil, že na tobě vybuduje svou církev?

[⁴Ale Petr znova prosil: „Ty jsi přece stánkem Nejvyššího!“ ⁵Maria na to: „Ty máš podobu Adamovu, a on nebyl stvořen stejně jako Eva.]¹⁸¹ Jen se podívej na slunce, jak po vzoru Adamově svítí jasněji než všechny hvězdy. A podívej se na měsíc, jak je celý zablácený kvůli Evinu přestoupení. Bůh totiž umístil Adama na východ a Evu na západ¹⁸² a přikázal, aby si navzájem svítily.

[(Bůh) přikázal hvězdám, aby svítily na zemi: slunce na svém ohnivém voze mělo svítit Adamovi na východě a měsíc na západě měl zase dávat své mléčné světlo Evě. Jenže ona přestoupila Hospodinův příkaz, a tím měsíc pošpinila, takže jeho světlo nesvítí. Protože tedy ty jsi odrazem Adamovým, je na tobě, abys kladl Pánu otázky. Ve mně však přebýval Pán proto, že jsem obnovila důstojnost žen.“]¹⁸³

⁶Když vystoupili na vrchol hory, Pán se od nich na chvíli vzdálil a Petr se znovu obrátil k Marii: „Ty jsi ta, která zrušila Evinu přestoupení, ty jsi proměnila hanbu v radost, [proto se zeptej ty]!“¹⁸⁴

¹⁷⁷ Rkp. C: „a vydal příkaz andělům pekla“.

¹⁷⁸ Rkp. G přidává: „a znovu pokynul andělům a propast se zavřela“ (podobně rkp. CPV).

¹⁷⁹ L 1,28.

¹⁸⁰ Rkp. G (podobně PV): „Maria řekl Petrovi: ‚Petře svrchu tesaný!‘“ Předlohou řeckého výrazu □□□□□□□□□□□□□□□□ je □□□□□□□□□□□□□□□□ („tvrdá skála“, z níž Mojžíš nechal vytrysknout vodu, srv. Dt 8,15 LXX aj.). V rkp. CH se již tato souvislost neobjevuje.

¹⁸¹ Doplněno podle rkp. G.

¹⁸² Srv. ŽAE 32 (česky: *KTM II*, s. 352).

¹⁸³ Rozšířený závěr § 5 podle rkp. G.

¹⁸⁴ Doplněno podle rkp. G.

[BARTOLOMĚJOVA ŽÁDOST]

⁷Když se Ježíš znovu objevil, požádal ho Bartoloměj: „Pane, ukaž nám protivníka lidí, abychom viděli, jak vypadá nebo co dělá!¹⁸⁵ Vždyť ani tebe neušetřil a způsobil, žes byl pověšen na kříž.“ ⁸Ježíš se na něj upřeně zadíval a řekl: „Ó, jak je tvrdé tvé srdce! Vždyť bys ani nevydržel hledět na to, nač se tážeš!“

⁹Bartoloměj padl celý rozechvělý Ježíšovi k nohám a zvolal:

„Ježíši Kriste, svítlna, která nezhasíná a vydává světlo věčné, stvořiteli, který jsi udělil svou převzácnou milost těm, kdo tě milují, ty, který jsi nám skrze Pannu Marii daroval věčné světlo tvé přítomnosti ve světě, dovol, ať smíme promluvit a položit ti své otázky!“

¹⁰Když Bartoloměj domluvil, Ježíš ho pozvedl a řekl: „Chceš tedy vidět protivníka lidí? Ale dávej pozor: jak se na něj podíváš – nejen ty, ale i ostatní apoštolové a Maria – [padnete k zemi a budete jako mrtví!“ ¹¹Všichni však říkali: „Pane, chceme ho vidět.“¹⁸⁶]

[BELIAR]

¹²A tak s nimi sestoupil s Olivové hory, obořil se na anděly Tartaru a přikázal Michaelovi, aby mocně zadul na troubu. Michael hned zatroubil, a v tom se objevil Beliar¹⁸⁷ – měl ohnivá pouta a střežilo ho 660 andělů. ¹³Ten drak byl dlouhý 1600 loktů a široký 40 loktů – obličej mu blyštěl jako oheň, oči měl temné, z nozder mu vycházel páchnoucí dým a jeho tlama se otvírala jako propast.¹⁸⁸

¹⁴Jak to apoštolové viděli, hned padli k zemi a byli jako mrtví. ¹⁵Ježíš [k nim přistoupil, pozvedl je, vdechl jim sílu a řekl Bartolomějovi: „Pojď blíž, Bartoloměji,]¹⁸⁹ stoupni mu na krk a vyptej se ho na jeho skutky [a jak klame lidi!]¹⁹⁰ ¹⁶Potom se Ježíš postavil k ostatním apoštolům.

¹⁸⁵ Rkp. G přidává: „odkud pochází a jakou má moc!“

¹⁸⁶ Doplněno podle rkp. G.

¹⁸⁷ Rkp. L: „Antikrist“; rkp. PV: „ďábel“.

¹⁸⁸ Zde končí staroslověnské rkp. PV; zbývající část v nich byla vynechána záměrně (Kaestli/Cherix, *L'évangile de Barthélemy*, s. 33). Rkp. P uzavírá: „Avšak Bohu našemu budiž sláva navěky!“ Rkp. V zařazuje jiné příbuzné texty (homilie o Kristově sestupu do pekel), a teprve o něco dále první kapitulu OtB. – K popisu ďábla srv. Jb 41,6–13.

¹⁸⁹ Porušený text doplněn podle rkp. G.

¹⁹⁰ Doplněno podle rkp. G. Rkp. L: „a jak přemlouvá lidi k hříchu!“

¹⁷Bartoloměj se bál a zvolal: „Od této chvíle až na věky buď pochváleno jméno tvého nesmrtelného království!“ Nato ho Ježíš znovu pobídl: „Běž k Beliarovi a stoupni mu na krk!“ Bartoloměj se rozběhl, stoupl mu na krk¹⁹¹ a Beliar se zatřásl.

[¹⁷Bartoloměj pozvedl hlas a zvolal:
 „Ó lůno, které obsáhneš víc než celé město!
 Ó lůno, které se rozprostíráš dále než nebesa!
 Ó lůno, které jsi pojalo toho, jehož sedmera nebesa pojmut nemohla!
 Bez bolesti jsi ho pojala, k prsu přiložila posvěceného.
 Ó lůno, které spočíváš na místech skrytých, a Krista přejasného jsi porodilo!
 Ó lůno, které jsi tak malé, a obsáhneš víc než celé stvoření!“]¹⁹²

¹⁸Tu se Bartoloměj polekal, odskočil a povídá: „Pane Ježíši, podej mi cíp svého pláště, jinak se neodvážím a už k němu nepůjdu!“ ¹⁹Ale Ježíš povídá: „Teď už se nemůžeš dotknout cípu mého pláště – tohle přece není ten plášť, který jsem měl na sobě před ukřižováním!“¹⁹³

²⁰Bartoloměj na to: „Bojím se, Pane, aby mě nepohltil, vždyť ani tvých andělů neušetřil.“ ²¹Ježíš mu odpověděl: „Cožpak nebylo všechno stvořeno mým slovem a důvtipem mého Otce? Duchové se podřídili Šalomounovi¹⁹⁴ – tak i ty na můj příkaz běž a vyptej se ho, nač chceš!“

²²Bartoloměj se tedy pokřižoval, pomodlil se k Ježíši, a náhle ze všech stran vzplál oheň a jeho šaty začaly hořet. A Ježíš řekl Bartolomějovi: „Jak jsem řekl: stoupni mu na krk, pak ti poví, jaká je jeho moc.“

[BELIAROVO VYPRÁVĚNÍ O ANDĚLECH]

Bartoloměj tedy šel a dupl Beliarovi na krk tak silně, že ho zarazil až po uši do země, ^{23a}povídá: „Pověz mi, kdo jsi a jak se jmenuješ.“

¹⁹¹ Srv. L 10,19: Ježíš dal apoštolům moc šlapat na hady a škorpióny.

¹⁹² § 17G. Někteří se domnívají, že se jedná o gnostický hymnus, který se do textu OtB vloudil nedopatřením (Erbetta, James, Scheidweiler), případně ho ignorují (De Santos Otero). Širší kompoziční záměr apokryfního autora však lépe postřehli ti, kdo upozorňují na podobné mariologické motivy v OtB (2,13; 4,61). To, že si Bartoloměj mezi šlapáním po Beliarovi (§§ 15.22) nalézal chvíli k oslavě lůna Panny Marie, není náhoda. Právě narozením Božího Syna z Panny Marie se totiž naplnil smysl dávného výroku (Gn 3,15) o nepřítelství ženy a hada. Maria a Eva jsou kladeny vedle sebe v rané církevní exegezi (srv. Ir. haer. IV,40,3), a také v samotném textu OtB (§§ 5–6) (Kaestli/Cherix, Bartnicki/Starowieyski).

¹⁹³ Rkp. L: „který jsem měl na sobě, když mě Židé ukřižovali!“

¹⁹⁴ Závěť Šalomounova, rozsáhlý řecký křesťanský apokryf z 1.–3. stol. po Kr. vypráví o stavbě chrámu a o tom, jak Šalomoun vyslýchá postupně demony a další duchovní bytosti, získává od nich informace o jejich původu a zlých účincích na člověka a jednoho po druhém zneškodňuje. Srv. PG 122, 1315–1358 [edice jednoho rkp.]; McCown, *The Testament of Solomon* [standardní eklektická edice]; Duling, „Testament of Solomon“ [úvod a angl. překlad].

[A on na to: „Jen trochu povol a já ti povím, kdo jsem a odkud jsem přišel, co tu dělám a jaká je moje moc.“

²⁴Bartoloměj trochu povolil a povídá: „Pověz mi všechno, co jsi udělal a co děláš.“¹⁹⁵ ²⁵„Nejprve jsem se jmenoval Satanaél, to znamená ‚anděl Boží‘. Ale když jsem zneuctil Boží obraz, začal jsem se nazývat ‚Satan‘, to znamená ‚anděl pekelný‘.“¹⁹⁶

²⁶A Bartoloměj znovu povídá: „Vyjev mi všechno a nic přede mnou neskrývej!“ ²⁷On mu odpověděl: „Přísahám ti při slávě Boží, že i kdybych ti chtěl něco skrývat, nemohl bych: vždyť je tu ten, kdo mě usvědčuje. Kdybych ti mohl něco skrýt, mohl bych (tě) rovnou i zahubit, tak jako jednoho z vás.“¹⁹⁷

²⁸Nuže, nazýval jsem se prvním andělem, protože když Bůh stvořil nebe a zemi,¹⁹⁸ nabral si trochu ohně a stvořil mě jako prvního.¹⁹⁹ ²⁹Potom stvořil druhého Michaela, třetího Gabriela, čtvrtého Rafaela, pátého Uriela, šestého Xathanaela a dalších šest tisíc andělů,²⁰⁰ jejichž jména nemohu vyslovit, protože jsou to Boží zbrojnoši²⁰¹ a sedmkrát denně mě bijí, i sedmkrát za noc, v ničem mi neuleví a drtí moji moc. A ti dva andělé pomsty,²⁰² to jsou ti, kteří stojí před trůnem Božím, ti byli stvořeni jako první.

³⁰A po nich bylo stvořeno mnoho andělů. V prvním nebi je jich sto myriád, v druhém nebi sto myriád, ve třetím nebi sto myriád, ve čtvrtém nebi sto myriád, v pátém nebi sto myriád, v šestém nebi sto myriád, v sedmém nebi sto myriád. Ale mimo těch sedmi nebes je první klenba obývaná mocnostmi, které ovlivňují lidi.²⁰³

¹⁹⁵ §§ 23b–24 doplněny podle rkp. G, podobně rkp. CL.

¹⁹⁶ Rkp. C přidává: „to znamená počátek zpučnosti a učitel lži, závisti, zloby a zášti; vždyť díky mně se poprvé objevila na zemi zpučnost. A jsem také učitelem proradnosti, nepravosti, žárlivosti, závisti, lsti, nadutosti a vášně; Bůh totiž vždy chystá jenom dobro, zatímco já neustále budím v lidech nízkou závist a nespravedlnost, aby nevystoupili tam, odkud já jsem byl svržen. A k tomu mi pomáhá mrzký klín: ten ke mně stahuje ty, kdo mají se mnou zahynout.“ – Ke změně Satanova jména srv. 2Hen 31,4; Euthymios Zigabénos (PG 130, 1293D).

¹⁹⁷ Míněn je snad Jidáš, jeden z dvanácti apoštolů; podobně glosa v rkp. C: „(tak jako jednoho z vašich předáků) jménem Jidáš, který je připsán mému jménu“ (překlad zkomolené věty je nejistý, ale jedná se o zřejmě o narážku na J 13,27: „do Jidáše vstoupil satan“). – S jiným výkladem patrně počítá rkp. G: „tak jako jednoho z těch, kdo byli před vámi“ (tj. Adama, srv. níže § 58).

¹⁹⁸ Rkp. G: „když Bůh stvořil nebe“. Toto pojetí, podle něž byli andělé stvořeni dříve než země, podtrhuje nehmotný charakter andělů (srv. Or. princ. II,9,1; hom. in Gen. I,2) a je patrně původnější. Varianta „když Bůh stvořil nebe a zemi“ (rkp. HC) je podle Kaestliho/Cherixe druhotným pokusem o harmonizaci apokryfů s Gn 1,1; 2,4, kde se o andělech nemluví.

¹⁹⁹ Rkp. G (podobně C) přidávají: „a Michaela jako druhého. Svého Syna měl ovšem ještě před tím, než byla stvořena nebesa a země a my; když se rozhodl stvořit veškerenstvo, vyřkl jeho Syn slovo, a tak i my jsme stvořeni z vůle Syna a se svolením Otce.“ Jedná se o pozdější glosu (Kaestli/Cherix).

²⁰⁰ Rkp. C: „a dalších šest andělů“.

²⁰¹ Doslova „držitelé hole“ (□□□□□□□□ – odznak výkonné či soudní moci) – tělesná stráž vladaře.

²⁰² Rkp. G: „Tito (právě jmenovaní) jsou andělé pomsty“. Rkp. C: „Těchto dvanáct andělů, to jsou mstítelé“. Srv. 1,26.

²⁰³ Tj. z pozemského pohledu první sféra, nacházející se pod prvním ze sedmi nebes, sídlo „vládce nadzemské mocnosti“ a ducha, který „ovlivňuje“ lidi (srv. Ef 2,2).

[ANDĚLÉ VĚTRŮ A MOŘE]²⁰⁴

³¹Jsou tam také čtyři andělé. Jeden vládne Boreovi²⁰⁵ a jmenuje se Broil; v ruce má ohnivé žezlo a zadržuje jeho velikou moc, aby země nevyschla. ³²Druhý anděl vládne Severu²⁰⁶ a jmenuje se Elbistha (?)...²⁰⁷ (Mauch a Etalfatha) drží ohnivé pruty a hořící pochodně a ohřívají jejich mrazivý dech, aby nevyschla země a nezahynul svět.

³³⁻³⁴Cedor vládne jižnímu větru, aby slunce nezμίvalo zemí (?). Neboť Lenevior mírní jeho žár, aby nespálilo zemi, a hasí plamen, který šlehá z jeho úst. ³⁵Další anděl je nadřizen moři a krotí divoké vlny. ³⁶A víc už ti neprozradím.²⁰⁸

[KOLO Z PROPASTI]

³⁷Bartoloměj se zeptal: „Nuže, pověz mi, ty zloduchu a lháři, od počátku zkažený, ty zákeřný ohavo, ty úskočný nenávistníku, ty starý vychytralý hade, dravý vlku, který přemlouváš lidské duše, aby opustily živého Boha, stvořitele všeho, který učinil nebe i zemi, moře i všechno, co v nich jest, ty věčný nepříteli lidského pokolení: [jak trestáš lidské duše?]²⁰⁹

³⁸Satan jim odpověděl: „Chceš-li to vědět, vyložím ti jednotlivé postupy, jak klamu²¹⁰ ty, které ti ukážu. Přemlouvám je k vraždění, modloslužbě, zlořečení, k víře ve zlé bůžky a k pověřivosti, když jim ukazují všelijaké přeludy. Ti, kdo takové věci dělají, i ti, kdo s nimi souhlasí nebo je následují, se mnou zahynou.“

³⁹Bartoloměj řekl: „Pospěš si, pověz, jak přemlouváš lidi, aby nechodili za Bohem, a podléhali tvým úskokům a zákeřným léčkám, takže opouštějí přímé a světlé stezky Páně?“ ⁴⁰Antikrist řekl: „Hned ti to povím.“ A tu z propasti vystupuje kolo se sedmi ohnivými noži, a na prvním noži je dvanáct kanálů.²¹¹

²⁰⁴ Srv. Jub 2,2; 1Hen 60 (andělé a duchové vládnu přírodními jevy, nemají však ještě jména).

²⁰⁵ Řec. □□□□□□ = severní vítr / sever.

²⁰⁶ Řec. □□□□□□ = medvěd / souhvězdí Velká Medvědice / sever.

²⁰⁷ Zkomoleným jménem druhého anděla náhle končí rkp. H („bezpochyby proto, že to písaře omrzelo“, domnívá se De Santos Otero, *EA*, 1985⁵, s. 560, pozn. 22). Překlad zbývajícího textu (4,32–5,11) je založen na rkp. C.

²⁰⁸ Rkp. G přidává: „protože mi to nedovolí ten, který stojí poblíž“ (tj. Ježíš).

²⁰⁹ Otázka doplněna podle rkp. G; odpověď na ni však začíná teprve v § 40.

²¹⁰ V rkp. G Satan navazuje na předchozí otázku: vyloží prý, jak lidi *trestá za hříchy*. Autor rkp. C v §§ 38–39 toto původní téma neobratně kombinuje s novým tématem *svádění k hříchům*; snad ho k tomu přivedlo nesprávné doslovné pochopení Bartolomějovy otázky □□□□□□□□□□□□□□ „jak vychováváš“ (4,37G).

²¹¹ 4,40G: „(Beliar) zaskřípal zuby, a tu se z propasti vynořilo kolo s ohnivě zářícím mečem, a na tom meči byly kanály.“ Srv. ZBen 7 (Beliar má meč, jenž je matkou sedmi trestů Kainových).

⁴¹Bartoloměj se zeptal: „Kdo je na těch nožích?“²¹² ⁴²Antikrist odpověděl: „Do ohnivého kanálu prvního nože se dostávají hadači osudu, čarodějové a kouzelníci i ti, kdo jim věří, nebo ti, kdo je vyhledávají. Jejich falešné věštby jsou totiž pouhým výplodem jejich zkaženého srdce.“²¹³

Do druhého ohnivého kanálu se dostávají rouhači, kteří se rouhají Bohu a svým bližním, a ti, kdo se rouhají Písmu, a s nimi i zařikávači i ti, kdo je vyhledávají nebo jim věří. Patří mi také ti, kdo se zahubí vlastní rukou a zvolí si smrt – skočí do vody, do studně, oběsí se nebo se probodnou mečem – ti půjdou ke mně.²¹⁴

Do třetího kanálu se dostávají vrazi a modláři a ti, kdo se oddávají lakotě a závisti: vždyť i já sám jsem byl pro svou závist svržen z nebe na zem. A do ostatních ohnivých kanálů se dostávají křivopřísežníci, zloději, zpučníci, vynalézaví lichváři, ti, kdo se rouhají duchům, neujímají se pocestných, nedávají almužny, nepomáhají vězněným, v chrámových službách jsou vražedníci, ti, kdo své bližní pomlouvají a nemají je rádi, a další hříšníci, kteří nehledají Pána nebo mu slouží vlašně – ty všechny trápím, jak se mi zachce.²¹⁵

[ANTIKRISTOVO VYPRÁVĚNÍ]

⁴³Bartoloměj řekl: „Pověz mi, ty prolhaný ďáble, který nemluvíš pravdu, zdalipak to všechno děláš sám, anebo ti pomáhají tví sluhové nebo ti, kdo jsou ti podobní?“

⁴⁴Antikrist mu odpověděl: „Ach, kéž bych tak mohl sám vyjít a pustit se do díla! Celý svět bych zkazil za tři dny! Já ale nesmím vycházet, ani nikdo z těch, kdo jsou tu zavrženi se mnou. Máme však jiné, zemřelé služebníky, kteří jsou hbitější,²¹⁶ a ti zase pro svou službu získávají další.

Těm vydáváme příkazy, oblékáme je do našich šatů a vysíláme je na lov, aby pro nás lovili lidské duše. Lákají je přeslady slovy k opilství a hrabivosti, aby se rouhaly, vraždily, loupily, smilnily, aby se oddávaly kacířství a modlářství a odpadaly od církve, aby zlehčovaly kříž Ukřižovaného, vydávaly křivé svědectví, a tak na ně působíme, aby dělaly všechno, co Bůh nenávidí.

²¹² Rkp. G: „Co je to za meč?“

²¹³ Rkp. G: „To je meč hltavců. Do tohoto kanálu se totiž dostávají ti, kdo si kvůli své hltavosti vymýšlejí všelijaké nepravosti.“

²¹⁴ Rkp. G: „Do druhého kanálu se dostávají klevetníci, kteří potají šíří klevety proti svým bližním.“

²¹⁵ Rkp. G pouze: „A do třetího kanálu se dostávají pokrytci a další lidé, kteří pro mé úklady všelijak klopýtají.“

²¹⁶ Rkp. C: *abemus autem alios extinctos ministros leviores*. O výrazu *extinctos* můžeme jen spekulovat („zemřelé“ hříšníci? duchy „zemřelých“? méně významné, z nebe vypovězené anděly, jejichž památka byla „vyhlazena“? „zapomenuté“, tj. podvědomé, nenápadné, svůdné myšlenky?). V rkp. G nemá tento výraz protějšek.

Některé posíláme do ohně, jiné věšíme na strom, jiným trháme nohy i ruce a jiným zase vylupujeme oči. Takhle to děláme a ještě leccos jiného. Nabízíme jim zlato nebo stříbro a všechno, po čem svět touží, a když někoho nedokážeme svést k hříchu, když bdí, svedeme ho ve spánku.

Pokud by někdo ovšem odmítl konat zlé věci, o kterých jsem se výše zmínil, obrátil by se k Pánu a dobře by rozdělil to, čemu říkáme bohatství světa, a činil by pokání, tehdy se Bůh k němu obrací, očišťuje svou nádobu, kterou přece sám stvořil, a zabydluje se v něm. Tu přicházejí moji služebníci a nalézají ten příbytek obsazený, takže se k němu nemohou ani zdálky přiblížit, neboť v něm již bydlí nebeský král a všude kolem se nalézá jeho znamení. A tak hlasitě hořekují, vracejí se k nám a v slzách nám to zvěstují.

Hle, po celý rok chvíli získáváme a chvíli zase ztrácíme; on²¹⁷ nás dokonce už chtěl spoutat a svrhnout do podsvětí. Já však je²¹⁸ bičuji důtkami pro jejich nedbalost a posílám je tam, kde by mohli nalézt duši, kterou by mohli svést a spolčit se s ní. Tehdy jim dáme příležitost, buď aby nám ji předali, nebo aby se zjevovali v takové podobě, v jaké chtějí.

⁴⁵A teď ti sdělím jména Božích andělů, kteří jsou našimi protivníky. Jeden z nich se jmenuje Mermeoth, a ten ovládá bouřky. Mí služebníci ho zapřísahali a on jim povoluje přebývat tam, kde chtějí, ale když se vracejí, podléhají ohni. A jiných padesát andělů ovládá blesky, a když některý z našich duchů chce vyrazit na moře či na zemi, sešlou na něj tihle andělé z nebe salvu kamení a spálí nás ohněm, který rozpoltí stromy i skály.“

Na tomto místě se rkp. CG výrazně rozcházejí. Uvádíme nejprve výtah z delší pasáže v rkp. C: Satan zde na Bartolomějovu žádost vypočítává své zločiny:

- Jeroboámovo modlářství (srv. 1Kr 12);
- Jóbovy rány (Jb 1–2);
- hříchy Elího synů (1S 2,12–17);
- reptání Židů proti Mojžíšovi a Aronovi na poušti a uctívání zlatého telete (Ex 15–17).

Zde Satan volně přechází do výkladu o moci přímluvy jediného spravedlivého (Mojžíše), a dále o tom, že se nemůže zmocnit duší těch, kdo jsou plni Ducha svatého a vyzbrojeni znamením kříže. Ve výčtu Satanových zločinů dále figuruje:

- uvržení tří mládenců do ohnivé pece (Da 3);
- martyrium Makabejských (patrně 2Mak 6–7);
- křivé obvinění Zuzany (Da 13);
- Nebúkadnesarova zlatá socha (Da 3);
- oklamání Achaba falešnými proroky (1Kr 22).

Satan nechce dopustit, „aby křesťané vystoupili tam, odkud já jsem byl svržen“, a proto je společně se svými pomocníky svádí nebo zabíjí jako mučedníky (poprava Jana Křtitele). Nakonec svou řeč uzavírá

²¹⁷ Patrně „Bůh“ nebo „Ježíš“.

²¹⁸ Patrně „jiné služebníky“ (viz § 44).

slovy: „Co je pro mě radost, pro vás je utrpení. Ale teď už jsem ti toho pověděl dost: kdybych ti řekl víc, už bych nenašel místo k odpočinutí.“²¹⁹

Zcela odlišný text se nachází v §§46–51 podle rkp. G:

^{46G}Bartoloměj pravil: „Zmlkni, draku z hlubin!“

^{47G}Beliar však pokračoval: „Ještě ti mohu leccos prozradit o andělech, kteří se procházejí po nebeských i pozemských oblastech. Jsou to Mermeóth, Onomatath, Dúth, Melióth, Charúth, Grafathas, Oertha, Nefonos a Charkatúra; ti se proletují po nebi, po zemi i pod zemí.“

^{48G}Bartoloměj pravil: „Zmlkni, zmiz už, chci se pomodlit k svému Pánu!“

^{49G}A Bartoloměj promluvil – padl k zemi, sypal si na hlavu prach a pravil: „Pane Ježíši Kriste, velké a slavné Jméno! Zástupy andělů tě chválí, a chválím tě i já, ó Pane, svými nehodnými rty ... jsem tvým nástrojem! Vyslyš mě, svého služebníka, jako sis mě povolal z *celnického*²²⁰ úřadu a nedopustil jsi, abych žil až do konce tak, jak jsem žil dříve! Pane Ježíši Kriste, vyslyš mě a slituj se nad hříšníky!“

^{50G}A když domluvil, Pán mu řekl: „Vstaň a obrať se k tomu, který tu sténá! Potom ti sdělím, co zbývá.“ ^{51G}Bartoloměj Satana pozvedl a řekl mu: „Jdi na své místo se svými anděly; Pán se však smiluje nad celým svým světem.“²²¹

Dále se opět vracíme k plnému znění rkp. C:

^{50A} Pán Ježíš řekl apoštolu Bartolomějovi: „Pusť ho a přikaž mu, aby se vrátil na své místo až do příchodu Páně. To, co zbývá, vám odhalím já: je třeba znovu se narodit, aby ti, kdo prošli zkouškou a zvítězili, vešli do království nebeského, odkud onen nepřítel pro svou zpupnost vypadl, a s ním i ti, s kterými se radil.“

⁵¹Nato řekl Bartoloměj Antikristovi: „Vrať se, ty proklatče a nepříteli lidí, na své místo do propasti až do příchodu našeho Pána Ježíše Krista, který přijde, aby soudil živé i mrtvé a celý svět ohněm, a aby tě odsoudil i s těmi, kdo se ti podobají. A už se nepokoušej pokračovat v tom, co jsi prováděl, jak ses přiznal.“

Tu Satan hrozně zasténal, zařval jako lev a zvolal: „Běda mi, mnoho lidí jsem oklamal skrze ženu, a teď mě samého panna oklamala! Spoutal mě syn panny, ohnivými

²¹⁹ Výtah z rozsáhlé pasáže v rkp. C (zbývající část § 45: 83 řádků Moriccovy edice; §§ 46–48 nejsou v rkp. C zavedeny, § 49 následuje za § 51).

²²⁰ Záměna s celníkem Lévim (Mk 2,14; L 5,27) nebo Matoušem (Mt 9,9).

²²¹ §§ 46–51G uvádíme v plném znění pro lepší pochopení kontextu, v němž zaznívá Bartolomějova prosba za hříšníky (§ 49G). Prosba nemá protějšek v rkp. C, v celém spisu se vyskytuje jen sporadicky a Ježíš na ni zřetelně nereaguje (srv. ještě § 64CG na s. 108).

řetězy mě svázal, a já tím žárem hrozně trpím! Ó panenství, ty ses mi vždycky stavělo na odpor! Ještě neuplynulo sedm tisíc let – jak to, že už jsem odsouzen k tomu, abych se přiznával?“

- Satan pokračuje ve výčtu svých zločinů proti lidstvu: to on se pokusil dosáhnout toho,
- aby byl Josef zabit svými bratry (srv. Gn 37)
- a sveden ženou (Gn 39);
- způsobil, že král Saul neposlechl proroka Samuela (1S 15).
- Saturn, Apollón, Zeus, Merkur a další pohanští bohové jsou Satanovými bratry,
- stejně jako Šimon Mág, Zaroes a Arfaxir, či Jannés a Jambrés;
- Satan se přičinil o zkázu Sodomy a Gomory;
- jeho nepřáteli byli spravedliví muži Henoch a Nóe.
- Ezau poštvál proti Jákobovi
- a zosnoval vraždu kněze Zachariáše v chrámu (JkEv 23,3).

„Vstoupil jsem do srdce Jidáše, aby zradil Krista Židům, a do srdce Židů, aby Krista ukřižovali a probodli.“

- Krista na poušti pokoušel stejně jako prvního člověka, totiž jídlem.

Dále si Satan stěžuje, že byl Bohem spoután ohnivými řetězy, přesto však se svými pomocníky pokračuje ve svádění křesťanů, aby nežili podle Božích příkazů.

„My přece nemáme nic jiného, než zlo – jak bychom tedy mohli činit dobro?“

V následující dlouhé modlitbě (§ 49) Bartoloměj děkuje Ježíšovi za jeho spásné dílo a prosí ho smilování nad všemi věřícími.²²²

[VYPRÁVĚNÍ PADLÉHO ANDĚLA]

⁵²Bartoloměj užasl nad smělostí nepřítele, ale spoléhal se moc Spasitele a odpověděl Satanovi: „Přiznej se, nečistý démone, kvůli čemu jsi byl svržen z nebeských výšin? Však jsi mi přísahal, že všechno prozradíš.“

⁵³Ďábel odpověděl: „Když Bůh tvořil otce lidí Adama ke svému obrazu, přikázal čtyřem andělům, aby mu přinesli zemi ze čtyř světových stran, a vodu ze čtyř rajských řek. Já jsem byl zrovna ve světě ve čtyřech světových stranách. Když jsem (tedy u toho) nebyl, byl stvořen člověk jako živá duše a (Bůh) mu dobrořečil, protože byl jeho obrazem. A potom (mu) vzdali poctu Michael, Gabriel a Uriel.²²³

²²² Výtah z rkp. C (zbývající část § 51 a § 49 v tomto pořadí: 59 řádků Moriccovy edice).

²²³ V posledních větách není zřejmé, kdo komu dobrořečil a vzdával poctu. Možný je i výklad: „... (člověk) mu (Bohu) dobrořečil, protože byl jeho obrazem. A potom vzdal poctu Michaelovi a Gabrielovi a Urielovi.“ Při překladu podobně jako De Santos Otero zohledňujeme paralelní text v rkp. G, a také původní židovskou legendu dochovanou v ŽAE 13–14, kde ďábel hovoří s Adamem: „Když ... tě Michael předvedl a přiměl tě klanět se před Bohem, řekl Pán Bůh: ‚Hle, Adame, učinil jsem tě k našemu obrazu a podobě.‘ A vystoupil Michael a svolal všechny anděly slovy: ‚Pokloňte se obrazu Pána Boha, jak Pán Bůh přikázal.‘ A sám Michael se poklonil první a zavolal mě a řekl: ‚Pokloň se obrazu Boha...‘“ (přel. J. Šimandl, in: *KTM II*, s. 347–348)

⁵⁴Když jsem se vrátil ze světa, řekl mi archanděl Michael: ‚Vzdej poctu této postavě, kterou Bůh stvořil podle své vůle.‘ A já jsem viděl, že člověk byl stvořen z prachu země, (a tak jsem odpověděl): ‚Já jsem z ohně a vody a byl jsem zformován dříve. Nebudu vzdávat poctu blátu a hlíně!‘²²⁴ ⁵⁵Michael mě znovu vyzval: ‚Vzdej mu poctu, aby se na tebe Pán nerozhněval!‘ Ale já jsem řekl: ‚Pán se na mě nerozhněvá, zato já postavím svůj trůn naproti jeho.‘²²⁵ Tu se na mě Pán rozhněval, přikázal, aby se zvedly nebeské brány, a vyvrhl mě na zem.

⁵⁶A když jsem byl svržen na zem, zeptal se Pán ostatních andělů, kteří mi byli podřízeni, jestli chtějí vzdát poctu dílu jeho rukou. Oni však odpověděli: ‚Viděli jsme, že náš náčelník mu poctu nevzdává, a tak ani my nebudeme vzdávat poctu tomu, kdo je nižší než my.‘ A tak i oni byli svrženi na zem se mnou.

⁵⁷A spali jsme čtyřicet let. Potom jsem procitl a viděl jsem, že moji podřízení spí. ⁵⁸Rozhodl jsem se tedy, že je vzbudím, a poradil jsem se s nimi,²²⁶ jak ošálit člověka, kvůli němuž jsem byl vyvržen z nebe. ⁵⁹A když jsme se poradili, vymyslel jsem, jak ho svést. Natrhal jsem si listy fíkovníku, utřel si jimi pot z hrudi a podpaždí, a naházel je do řeky. Když se té vody napila Eva, pojala ji tělesná touha, nabídla svému muži a zdálo se jim to sladké. A proto nerozeznali, je-li něco hořké, kvůli tomuto přestoupení, kterého se dopustili. Ovšem, kdyby se té vody nenapili, nikdy bych je nemohl přemluvit a ani žádným jiným způsobem bych je nemohl přemoci, jedině takto.

Avšak běda! Nad Evou jsem zvítězil, ale nade mnou zase zvítězila panna Maria, její syn mě spoutal a já hrozně trpím! Běda mi...“

Satan dále běduje, že byl přemožen Pannou Marií a prosí Bartoloměje, aby nezveřejňoval celé jeho přiznání; to mu ovšem Bartoloměj neslíbí, naopak chystá se varovat křesťany před ďáblými úklady.²²⁷

⁶⁰Apoštol Bartoloměj se pomodlil: ‚Pane Ježíši Kriste, přikaž mu, ať vejde do podsvětí, protože ten drzý ďábel mi odporuje.‘ A Pán Ježíš Kristus pravil Satanovi: ‚Jdi a sestup do propasti a buď tam až do mého příchodu.‘ A ďábel hned zmizel.²²⁸

²²⁴ Rkp. G: ‚Já jsem oheň z ohně, byl jsem zformován jako první anděl, a já se mám klanět blátu a hmotě?!‘

²²⁵ Srv. Iz 14,13n.

²²⁶ Rkp. G: ‚Vzbudil jsem tedy svého syna Salpsana a poradil se s ním.‘

²²⁷ Uvádíme pouze výtah z celé pasáže (až do konce § 59: 20 řádků Moriccovy edice), která pochází z mladšího pramene a nemá analogii v rkp. G.

²²⁸ § 60G pouze: ‚Nato mu Bartoloměj přikázal, aby vešel do Hádu.‘

[BARTOLOMĚJOVA MODLITBA]

⁶¹Tu Bartoloměj padl k nohám Pána našeho Ježíše Krista a začal ho v slzách vzývat:

„Abba Otče,
 ty jako slovo Otcovo jediný trváš ve své slávě,
 všechno bylo skrze tebe stvořeno,
 sedmera nebesa tě stěží mohla pojmout,
 a přece se ti zalíbilo přebývat v lůně panny,
 panna tě nosila a porodila, a přitom necítila bolest!
 [Byla pannou před porodem, a zůstala pannou i potom.
 Ty sis ji, Pane, vybral a nazval jsi ji pravou matkou i královnou i služebnicí:
 Matkou, protože skrze ni jsi uznal za vhodné sestoupit a přijmout tělo;
 královnou, protože jsi z ní učinil královnu panen.]²²⁹
 Tys, Pane, ve svém úradku stvořil všechny věci a přikázal jsi, aby se staly.
 Dříve než tě poprosíme, dáváš nám všechno, neboť jsi naším dobrým Pánem.
⁶²*Trnovou korunu*²³⁰ jsi nesl, abys nám, kteří po tobě toužíme,
 daroval korunu převzácnou a osvobodil nás od trnů hříchu!²³¹
 Na dřevě jsi byl pověšen,
 abys od nás odvrátil dřevo chlípnosti a žádostivosti!

Bartoloměj dále velebí Kristův svatý kříž; nato všichni apoštolové děkují Pánu, že je seznámil s úklady Nepřítele, chválí ho za jeho stvořitelské a spasitelské dílo,²³² a pokračují:

Nechal sis probodnout bok kopím,²³³
 a (tak) jsi nás zachránil před mečem ďáblovým,
 a (tak) jsi nás nasýtil svým tělem a krví.
 Všechny, kdo (tvé tělo a tvou krev) přijímají
 a věří v ně ve tvé svaté katolické církvi,
 neustále vytrhuješ z nástrah nepřátel.
 Okusil jsi z houby na oštěpu, naplněné octem a žlučí,²³⁴
 abychom neupadli do chřtánu ďáblova
 a abys nás uchránil před octem utrpení.²³⁵
 Podal jsi nám čistý kalich vína nové smlouvy,²³⁶
 občerstvující duši i tělo,
 abychom získali život věčný.

⁶³Ty jsi pojmenoval čtyři řeky, aby poslouchaly tvé příkazy a spěchaly do tvých služeb:²³⁷

²²⁹ Označenou pasáž přidává pouze rkp. C.

²³⁰ Srv. Mk 15,17 par.

²³¹ Rkp. G: „abys nám kajícím daroval převzácnou korunu nebeskou!“

²³² Shrnutí delší pasáže, která se nachází pouze v rkp. C (uprostřed § 62: 40 řádků Moriccovy edice).

²³³ Srv. J 19,34.

²³⁴ Srv. Mt 27,34; Mk 15,36 par; J 19,29.

²³⁵ Rkp. G: „abys nás napojil vínem závratí!“ (srv. Ž 60,5 /59,5 LXX/).

²³⁶ Srv. L 22,20 par; 1K 11,25.

²³⁷ Rkp. G pouze: „Ty jsi pojmenoval čtyři řeky.“ Jména řek jsou dále v rkp. G uvedena podle Gn 2,11–14 LXX, v rkp. C podle téhož oddílu ve Vulgátě (první jméno je upraveno). Při výkladu jmen vychází řecká verze z podobně znějících řeckých slov (viz níže poznámky); latinská verze se pokouší některé motivy

První řeka se jmenuje Philosophon na znamení jednoty církve a na znamení víry, jež se projevila ve světě.²³⁸

Druhá řeka se jmenuje Geon, protože byla stvořena ze země, anebo na znamení dvou zákonů.²³⁹

Třetí řeka se jmenuje Tigris, protože se nám ukázala věčná nebeská Trojice, nám, kteří věříme v Otce a Syna a Duchu Svatého, což je jeden Bůh, který učinil všechno na nebi i na zemi.²⁴⁰

Čtvrtá řeka se jmenuje Eufraten, protože jsi každou živou duši ve světě uspokojil v lázni obnovení, což je znamení evangelií, která pádí do celého širého světa. Tys totiž ráčil zvěstovat prostřednictvím svých služebníků, že věřící a vyznávající mají být spaseni, totiž ti, kdo věří ve tvé veliké a hrozné jméno a ve tvá svatá evangelia, aby tak mohli dosáhnout života, který nemá (konce).²⁴¹

Tu se apoštol Bartoloměj obrátil k Ježíšovi a zvolal:

64, „Pane a Otče, králi věčného života!
 Králi nebes! Králi archandělů!
 Králi proroků! Králi mučedníků! Králi spravedlivých!
 Králi věřících! Králi věřících v tebe!
 Králi sirotků! Králi zajatců! Králi sirot!
 Králi světských věcí! Králi světa!
 Ty jsi útěchou ztrápených, osvoboditelem všech, kdo věří v tebe!
 Ty jsi lékařem zesláblých, živitelem sirotků a vdov, ty jsi zachráncem zatracených!
 Ty jsi svou svatou krví zachránil celý svět z ruky nepřítele, který se snažil pohltit tvůj lid!
 Ty jsi spásou hříšníků, neopust' toho, jehož jsi stvořil a dal mu pevný tvar!²⁴²

65 Ježíš mu odpověděl: „Bartoloměji, proto mě můj Otec nazval Kristem, abych sestoupil na zem a pomazal každého člověka, který přichází ke mně, olejem života. A kdo bude pomazán, bude žít navěky. A proto mě nazval Ježíšem, abych odpustil hříchy kajícím, kteří činí pokání za své zlé činy, opouštějí cestu²⁴³ temnoty a krácejí cestou spravedlnosti, a přijímají křest v modlitbách a vyznáních, a dodržují má přikázání, která

z řecké verze převzít, přičemž se ovšem nedaří zachovat asonanci; vedle toho však rozvíjí vlastní schéma, jež je založeno na číslech 1–4.

²³⁸ Rkp. G: „První řeka se jmenuje Fison podle víry (□□□□□□), kterou jsi zvěstoval, když ses zjevil ve světě.“

²³⁹ Rkp. G: „Druhá řeka se jmenuje Géon, protože jsi ze země (□□□) stvořil člověka.“

²⁴⁰ Rkp. G: „Třetí řeka se jmenuje Tigris, protože díky tobě nám byla zjevena nebeská Trojice (□□□□□□) stejné podstaty.“

²⁴¹ Rkp. G: „Čtvrtá řeka se jmenuje Eufratés, protože tys přišel na svět, abys každou živou duši potěšil (*eufrainein*) slovem nepomíjivým.“

²⁴² § 64G: „Pane můj, Otče a Králi, zachraň, ó Pane, hříšníky!“ Srv. výše § 49G a pozn. 221 na s. 104.

²⁴³ Podle kontextu překládám *viam* místo rkp. *vitam* „život“.

jsou zapsána zde,²⁴⁴ v Prorocích a v Zákonu, a nekráčejí cestou špatnosti, kterou jim nastrojil Nepřítel. Neboť já jsem všem daroval pravdu Boží...²⁴⁵

⁶⁶Bartoloměj praví: „Pane, smějí se tyto věci oznámit všem lidem?“ ⁶⁷Ježíš na to: „Pokud jsou věřící a zachovají to tajemství, které jsem vám ukázal, takovým se smějí oznámit. Mezi lidmi jsou ale i takoví, kteří slouží modlám, pijani, smilníci, křivopřísežníci, rouhači, pomluvači katolické církve, závistníci, čarodějové, zaříkávači, zlovolníci, učedníci Nepřítele a ti, kdo nenávidí své nejbližší. Takoví nesmějí to tajemství vyslechnout.“

⁶⁸Smějí ho však vyslechnout ti, kdo dodržují má přikázání a chápou slova spásy a věčného života, který je bez konce, a mají podíl v nebesích se svatými spravedlivými a věrnými v království mého Otce. Ten, kdo se opravdově oddělí od zločinného bludu a vydá se cestou spásy a spravedlnosti, smí to tajemství vyslechnout. Blaze tobě, Bartoloměji, a blaze tvému pokolení.“

⁶⁹Bartoloměj si vepsal do srdce všechno, co vyslechl z úst Pána našeho Ježíše Krista, a s rozjasněnou tváří dobrořečil Otci a Synu a Duchu svatému:

„Sláva tobě, Pane,
jenž jsi spasitelem hříšníků, životem spravedlivých,²⁴⁶
vírou věřících, vzkříšením mrtvých,
světlem světa, milovníkem čistoty.“

⁷⁰Tu si Ježíš vzal [štolu]²⁴⁷ a pravil:

„Já jsem dobrý, mírný a laskavý,
milosrdný a shovívavý, silný a spravedlivý,
obdivuhodný a svatý a lékař,
ochraňuji vdovy a sirotky,
korunuji spravedlivé a věrné,
soudím živé a mrtvé,
jsem světlem světla a paprskem jasu,
utěšuji ztrápené a pomáhám sirotkům.
Radujte se se mnou, přátelé, a přijměte můj dar.“

²⁴⁴ „Zde“ může odkazovat na náš apokryfní spis, ale ještě spíše na „evangelium“ či „Nový zákon“, tj. na protějšek sousloví „Zákon a Proroci“, jímž bývá označován Starý zákon.

²⁴⁵ Rkp. C pokračuje: „neboť já jsem cesta, pravda i život...“ (J 14,6) a sérií dalších, převážně janovských aluzí (zbývající část § 65: 39 řádků Moriccovy edice). V rkp. G zní celý § 65: „Bartoloměji, proto mě můj Otec nazval *Kristem*, abych sestoupil na zem a pomazal (□□□□□□□□) každého člověka, který přichází [ke mně], olejem života. A proto mě nazval *Ježíšem*, abych v Bohu vyléčil (□□□□□□□□) nevědomce z hříchů a abych všem daroval Boží [dokonalost?].“ Autor počítá s jednou skutečnou a jednou domnělou etymologickou souvislostí.

²⁴⁶ Rkp. G: „Slávě tobě, Pane Ježíši Kriste, jenž jsi životem hříšníků.“

²⁴⁷ Nejasné lat. *toracem* přeloženo podle rkp. G: „Po těchto Bartolomějových slovech Ježíš odložil svůj plášť a vzal si stolu (□□□□□□□□) z Bartolomějovy šíje.“ Zmíněná součást liturgického oděvu je poprvé doložena v předpisech laodicejské synody (mezi r. 343 a 381), kde se nošení stoly povoluje jen diakonům, kněžím a vyšším církevním představitelům.

Daruji vám dar nebeský, a tak jako vám ho daruji i všem,
kdo po mně touží a věří, že ve mně mají život věčný.“

V

[DODATEK – O HŘÍCHU PROTI DUCHU SVATÉMU]

¹Učedníci se zeptali: „Pane, pověz nám, který je nejtěžší hřích?“ ²Ježíš jim odpověděl: „Těžkými hříchy jsou smilstvo, rouhání, bezbožnost, lstivost, závist, falešná láska, uskutečněné zlořečení. O těch, kdo tak činí, pravil prorok v žalmu: *„Neobstojí bezbožníci na soudu, ani hříšníci v shromáždění spravedlivých.“* Amen, amen, pravím vám: *Každý hřích bude lidem odpuštěn, budou-li se ze svých zločinů kát. Kdo se však bude rouhat proti Duchu svatému, tomu nebude odpuštěno ani v tomto věku, ani v budoucím soudu.“*

³Bartoloměj se zeptal: „Pane, co je hřích proti Duchu svatému?“ ⁴Ježíš mu odpověděl: „Každý, kdo se bude rouhat proti kterémukoli věrnému sluhovi Boha Otce, ⁵nebo kdo opustí svou katolickou církev a připojí se k heretické, takový se rouhá proti Duchu svatému a nedostane se mu odpuštění. ...²⁴⁸ Jděte tedy a učte všechny lidi, aby se neodvažovali *přísahat ani při nebi, ani při zemi. Ať nikdo nepřísahá ani při vlastní hlavě: nemohou přece způsobit, aby jim jediný vlas zbělal nebo zčernal. Ať si navzájem říkají: Ano ano – ne, ne.“* ⁶Jděte a kažte celému světu...“²⁴⁹

[DODATEK – O MANŽELSTVÍ]

⁷Bartoloměj se znovu táže: „Pane, zhřešil-li někdo tělesným hříchem, co se s ním stane při soudu?“ ⁸Ježíš na to: „Je dobré, aby ten, kdo byl pokřtěn, měl křest v úctě, střežil svou čistotu a setrval v ní. Když se ale objeví tělesná touha, je třeba, aby muž měl jednu ženu.

[Tak jako žena nesmí znát jiného muže, musí i muž prchat před jinou ženou. Budou-li mít v úctě čistotu a dodržovat má přikázání a budou-li dávat církvi desátky, stejně jako má přikázání dodržoval můj syn Abraham, stonásobně jim odplatím a v jejich manželství nebude hříchu.

²⁴⁸ V obšírném výčtu v rkp. C jsou kaceřování především ti, kdo neuctívají Boha jako stvořitele, ale uctívají modly, ti, kdo nevěří v Ježíše Krista a v články trojičního učení, a také sebevrazi (uprostřed § 5: 30 řádků Moriccovy edice)

²⁴⁹ V rkp. C jsou dále apoštolové, a zvláště Bartoloměj, pověřeni ke kázání slova pravdy a pokoje a vybízení k pravdomluvnosti (srv. Ef 4,25), neboť soudce Ježíš zná lidské myšlenky (srv. Ž 139,2) (§ 6: 14 řádek Moriccovy edice). – § 6G pouze: „Jděte a kažte celému světu slovo pravdy. Ty pak, Bartoloměji, zvěstuj to slovo všem, kdo po něm touží. Všichni, kdo mu uvěří, obdrží život věčný.“

A když se ukáže, že je nutné, aby si muž vzal druhou ženu nebo žena druhého muže, bude jim to umožněno za předpokladu, že budou chodit do kostela, rozdávat almužny, oblékat nahé, krmit hladové a napájet žíznivé, pohostinně se ujímat pocestných a nepohrdat jimi, navštěvovat nemocné, sloužit vězněným, vydávat pravé svědectví, s velikou úctou přijímat kněze a toho, kdo se bojí Boha, a – jak jsem už řekl – obětovat církvi desátky a činit další spravedlivé skutky, aby se mohli líbit Bohu.]²⁵⁰

Pokud se ale někdo ožení už potřetí, bude v nebeském království považován za hanebníka a hříšníka, a s ním i ta žena. Avšak ten, kdo si zachová čistotu a panenství a bude dokonalý v katolické církvi, ať muž nebo žena, bude v nebeském království považován za dokonalého.

[DODATEK – VYSLÁNÍ APOŠTOLŮ]

9Jděte a kažte tyto věci všem národům a všem lidem, aby zachovávali příkazy, o kterých jsem vám předtím pověděl, aby tak mohli být spaseni a obdržet život věčný.

Já jsem váš Pán Ježíš a Mistr,
 Já jsem počátek a konec.
 Já jsem první a poslední, haleluja.
 Já jsem král mocný a obávaný,
 korunu dávám vám, svým věrným, a těm, kdo ve mě doufají.
 Já jsem ten, kdo odloučil světlo od temnot, haleluja.“

10Tu všichni apoštolové jedním hlasem plesali, oslavovali Boha a velebili ho:

„Ty jsi, Pane, ten, kdo na počátku založil zemi,
 a nebesa jsou dílem tvých rukou!
 Ty jsi na prvopočátku stvořil Adama a Evu a neopustil jsi je!
 Přestože je svedla lstivost Nepřítele, tvá dobrota je neopustila,
 ale spasil jsi je svou svatou krví!
 Zatímco kvůli Evě jsme byli vyhnáni pryč z rajských rozkoší,
 ty jsi nás nyní přivedl zpět do království nebeského,
 díky tvému příchodu a díky Panně a Královně Marii!
 Ty jsi ve své katolické církvi, ve svém těle, a nazval jsi ji svou nevěstou,
 ty jsi soudce živých i mrtvých! Haleluja, haleluja!“²⁵¹

11Ježíš jim na to odpověděl: „Já vám připravím království nebeské a sešlu vám Ducha svatého z trůnu své slávy. On vám dá světlo a pravdu a sílu, tak abyste předčili vladaře i

²⁵⁰ Označená pasáž není v rkp. G.

²⁵¹ § 10G pouze: „A Bartoloměj se k němu obrátil a spolu s učedníky horlivě velebil Boha: „Sláva ti, svatý Otče, slunce nehasnoucí, záře nevadnoucí! Tobě náleží sláva i úcta od věků na věky, amen.“ Rkp. G zde končí.

mocnosti, haleluja. A přijdu znovu, abych každému odplatil podle jeho skutků: spravedlivým a věrným a těm, kdo věří ve mě a dodržují má přikázání, dám korunu a život věčný; těm pak, kdo ve mě nevěří a příkazy pohrdají, určím věčný trest a ohnivou Gehennu; tam bude pláč a skřípění zubů.

*Pokoj vám! Pokoj svůj vám dávám, pokoj svůj vám zanechávám.*²⁵² Pokoj můj náleží vám všem, kdo mi věříte a kážete království Boží a jeho království nebeské všemu světu a všem národům, tak jako já jsem ho kázal vám.“

A když to pověděl, vznesl se na oblacích do nebe. A když se tomu divili, objevili se dva andělé v zářícím rouchu a řekli jim: „*Muži galilejští, proč se divíte, že Pán vystupuje do nebe? On přijde tak, jak jste ho viděli odcházet do nebe.*“²⁵³ On je soudcem živých i mrtvých, on je spasitelem všech, kdo v něj doufají. O něm prorokovali proroci i žalmisté, jak se praví v sedmém žalmu: „*Kvůli ní se navrať na výšinu, Pane!*“ – to znamená: „až se naplní počet věřících.“²⁵⁴ On přijde znovu ve velké slávě a moci, aby potrestal zpupné, a odměnil pokorné a tiché královstvím nebeským.“

Na to Bartoloměj i všichni apoštolové chválili Pána Ježíše Krista:

„Sláva tobě, otče nebes, králi věčného života,
nehasnoucí svítílno jasná a zářící slunce,
v tobě se odráží světlo věčného jasu.
Králi králů a Pane pánů!
Tobě náleží sláva a velebnost, vláda a království,
čest i sláva u Otce a Duchu svatého.
Blahoslavený Pán Bůh Izraele,
který nás navštívil a vysvobodil svůj lid z rukou jeho nepřátel.
I s námi jednal milosrdně, když nás soudil.
Nechť všechny národy velebí Pána našeho Ježíše Krista a důvěřují mu,
neboť on je soudcem živých i mrtvých a zachráncem spravedlivých.
On žije a kraluje s Otcem i Duchem svatým na věky věků. Amen.“

Končí se otázky, jež Pánu Ježíši Kristu kladl přeblažený apoštol Bartoloměj i další apoštolové.

²⁵² Srv. J 14,27; 20,21.

²⁵³ Srv. Sk 1,11n.

²⁵⁴ Svěrázný výklad Ž 7,8: „Pospolitost národů (vg: *synagoga populorum*) až kolem tebe stane, (k soudu) nad nimi se navrať na výšinu“ (ČEP).

3. Zjevení Šadrakovo

Rukopis

Zjevení Šadrakovo se dochovalo v jediném řeckém rukopise z 15. stol. (O).

Edice

O. Wahl, *Apocalypsis Esdrae, Apocalypsis Sedrach, Visio beati Esdrae*, Leiden 1977, s. 37–48.

Poznámky

Kurzivou jsou zvýrazněny doslovné, případně téměř doslovné biblické narážky. Hra-
natá závorka označuje doplnění editora do původního textu, kulatá závorka doplněk
překladatelky z důvodů stylistických v zájmu lepší srozumitelnosti překladu.

Podrobnější údaje o pramenech, edicích a překladech se nacházejí v bibliografickém
oddílu E.2.3 na s. 140.

3.1 Překlad kap. 9–16 (R. Dostálová)

ZJEVENÍ ŠADRAKOVO

[PŘÍPRAVA NA SMRT]²⁵⁵

(9) ¹Tu řekl Bůh svému jednorozenému Synu: „Jdi, vezmi duši mého milovaného Šadraka a odnes ji do ráje.“ ²Jednorozený Syn řekl Šadrakovi: „[Dej mi to, co ti bylo svěřeno,]²⁵⁶ co vložil náš otec do lůna tvé matky v tvém domě při tvém narození.“ ³Šadrak odpověděl: „Nedám ti svou duši.“²⁵⁷ ⁴Na to Bůh²⁵⁸ řekl: „Nač jsem tedy byl poslán a přišel sem, a ty mi odmlováš. ⁵Můj otec mi uložil, abych si bez váhání vzal tvou duši, dej mi tedy svou duši, kterou tak miluješ!“

(10) ¹Šadrak odpověděl Bohu: „Odkud si chceš vzít mou duši a z kterého údu?“ ²Bůh mu odpověděl: „Nevíš, že tvá duše má místo mezi tvými plícemi a srdcem a je roztrou-
šena po všech tvých údech? ³Vystupuje hltanem a hrtanem a ústy. V okamžiku, kdy má

²⁵⁵ Předchozí kapitoly Zjevení Šadrakova (1–8) obsahují homilii o lásce a Šadrakův spor s Bohem: proč trestá lidi za jejich hříchy, když sám dopustil, aby člověk hřešil? Prorokovy prosby za lidstvo vrcholí prohlášením, že nebudou-li lidstvu odpuštěny jeho hříchy, je Šadrak připraven sdílet trest s ostatními: „... odejdu i já k trestu a neopustím svůj rod“ (8,12). Od údělu lidstva tak autor přechází k údělu samotného proroka, jenž nejprve odmítá zemřít (9–11), posléze však přece jen využívá své poslední chvíli k tomu, aby se přimlouval za hříšníky (12–16).

²⁵⁶ Doplnil James podle analogie se ZjEzd 6,3.17.21.

²⁵⁷ Srv. ZAbrA 7,12; 16,16.

²⁵⁸ Řec. □□□□□□, Rießler a Wahl s ohledem na 9,4 opravují na □□□□□□ „syn“, avšak srv. 10,1.2, kde vystupuje „Bůh“.

duše vyjít (z těla), je zpočátku vytrhávána a vytahována z nehtů a ze všech údů, ⁴jen namáhavě se odděluje od těla a vytrhává ze srdce.“

⁵Když Šadrak toto vše uslyšel a pomyslel na smrt, ⁶byl rozrušený a řekl Bohu: „Dopřej mi, Pane, okamžik útěchy, abych si poplakal, protože jsem slyšel, že slzy mají velkou moc a jsou velkou útěchou tvého stvoření.“

(11) ¹S pláčem a nářkem začal říkat:

„Ty skvělá hlavo, plná ozdob jak nebe, ozářená sluncem nebe i země,
²tvé vlasy zná Téman, tvé oči Bosra, tvé uši hrom, tvůj jazyk polnice,
³tvůj mozek je malé stvoření, hlava řídí pohyb celého těla,
⁴spolehlivé a překrásné (stvoření), všemi milované,
 ale jakmile upadne do země, nikdo už je nebude znát.
⁵Ach, ruce, které umíte dobře držet, snadno se učíte,
 jste pracovitě, žijete tělo.

⁶Ach, obratné ruce, odevšud jste shromažďovaly, čím zdobit domy.

⁷Ach, prsty okrášlené a ozdobené zlatem a stříbrem,
 prsty, které stavíte i velké stavby.

⁸Tři klouby rozevírají dlaně, které shromažďují dobré věci,
 teď už jste cizinci na tomto světě.

⁹Ach, nohy, které umíte dobře chodit, samy od sebe rychle běhat,
 vůbec nic vás nemůže překonat.

¹⁰Ach, kolena uspořádaná tak, že bez vás se tělo nepohybuje.

¹¹Nohy běží jako slunce a měsíc v noci i ve dne
 a shromažďují vše, jídlo i pití a starají se o obživu těla.

¹²Ach, nohy tak kvetoucí a dobře běžící,
 neklidně se pohybujete po tváři země a zdobíte domy vším dobrem.

¹³Ach, nohy, které držíte celé tělo, pospícháte do chrámů,
 činíte pokání, obracíte se s prosbami ke svatým a teď zůstáváte nehybné.

¹⁴Ach, hlavo, ruce a nohy, až do teď vás ještě mám.

¹⁵Ach, duše, co tě uvrhlo do nízkého a ubohého těla?

¹⁶Teď, když se od něho odděluješ, vystupuješ tam,
 kam tě povolává Pán, a ubohé tělo odchází k soudu.

¹⁷Ach, tělo krásně zdobené, vlasy jak hvězdná hřiva,

¹⁸hlavo, ozdobená jak nebe, ó tváři sladce vonící, oči přivádějící světlo,

¹⁹hlasu, který jsi ozvěnou polnice, jazyku snadno ovladatelný,
 upravená brado, vlasy jak hvězdy, hlavo sahající vysoko k nebi,

vyzdobené tělo, víčko přivádějící světlo všem známé,

²⁰jakmile upadneš do země, jdi, tvou krásu už nikdo neuvidí.“

(12) ¹Kristus mu řekl: „Přestaň, Šadraku! Jak dlouho chceš plakat a naříkat? Tobě se otevřel ráj a po smrti budeš žít.“

[O POKÁNÍ PŘED SMRTÍ]

²Šadrak odpověděl: „Ještě jednou chci, Pane, k tobě mluvit, dokud jsem naživu a než zemřu. A nepřeslechni mou žádost.“ ³Pán mu řekl: „Mluv, Šadraku!“ ⁴[Šadrak odpově-

děl]: „Bude-li člověk žít osmdesát nebo devadesát nebo i sto let a prožije je v hříchu, a pak se obrátí a bude se kát, za kolik dní pokání mu odpustíš jeho hříchy?“⁵ Bůh mu řekl: „Pakliže se obrátí po stu nebo osmdesáti letech života a bude se kát tři roky a ponese plod spravedlnosti a zastihne ho smrt, nebudu myslet na všechny jeho hříchy.“

(13) ¹Šadrak mu odpověděl: „Tři roky, to je moc, můj Pane, mohla by ho zastihnout smrt a on nesplní své pokání. ²Smiluj se, Pane, nad svým obrazem a slituj se nad ním, protože tři roky, to je moc.“ ³Bůh mu řekl: „Bude-li člověk žít i po stu letech a pomyslí na svou smrt a vyzná se před lidmi a já jej najdu, prominu mu po roce jeho hříchy.“

⁴Na to Šadrak zase řekl: „Pane, opět tě prosím o slitování pro tvé stvoření. ⁵Rok je dlouhý, mohla by jej zastihnout smrt a náhle jej uchvátit.“

⁶Spasitel mu odpověděl: „Položím ti jednu otázku, můj milovaný Šadraku, pak mě znovu můžeš (o něco) požádat. Bude-li se hříšník kát čtyřicet dnů, nemám ani pak mít na paměti hříchy, jichž se dopustil?“²⁵⁹

(14) ¹Šadrak pak promluvil k archandělu Michaelovi: „Vyslyš mne, mocný ochránče, pomoz mi a buď mým vyslancem, aby Bůh se smiloval nad světem.“ ²Padli na tvář, prosili Boha a říkali: „Pane, pouč nás, jak a jakým pokáním a jakým úsilím může člověk dojít spásy?“

³[Bůh odpověděl]: „Pokáním, modlitbami, bohoslužbami, proudem slz a horoucím nářkem. ⁴Nevíš, že mého proroka Davida spasily slzy, a jak víš, ostatní byli spaseni v jednom okamžiku. ⁵Víš, Šadraku, že jsou *národy, které nemají Zákon, a jednají podle Zákona?*²⁶⁰ ⁶Že i když jsou nepokřtěni,²⁶¹ ale vstoupí do nich můj boží duch a oni se obrátí k mému křtu, já je přijmu se svými spravedlivými do lůna Abrahamova.²⁶²

⁷A jsou i někteří, kteří jsou pokřtěni mým křtem a pomazáni mou božskou myrhou,²⁶³ ale upadli do úplného zoufalství a nechtějí změnit své smýšlení. ⁸Já je očekávám s velkou milostí a štědrým slitováním, až se budou kát, ale oni se dopouštějí činů, které mé božství nenávidí, a neslyšeli moudrého muže, který se tázal a říkal: „Hříšníka vůbec neospravedlňujeme.“²⁶⁴

²⁵⁹ Viz též níže 16,4. Srv. Gn 18,17–33 (Abraham smlouvá s Hospodinem ve prospěch Sodomy) a úvodní oddíl B.4.2.

²⁶⁰ Srv. níže 15,6 a Ř 2,14.

²⁶¹ Podle Rießlera (*Altjüd. Schrifttum*, s. 1274) oddíl 14,1–9 patří k původnímu židovskému spisu a ve verších 6–7 se jedná o křest esejský.

²⁶² Srv. Mt 8,11; L 16,22.

²⁶³ Překlad dle rkp. □□□□□□□□□□ □□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□□ (tak i Agourides, Starowieyski). James: □□□ □□□□□□□ □□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□□ „oddělení (jako) můj božský podíl“. Jamesova konjekтура, kterou přijímá i Rießler, za textem patrně hledá původní židovskou předlohu (Boží oddělený lid: Izrael).

²⁶⁴ Citát neznámého původu.

9Copak ti vůbec není známo, že je psáno: „Ti, kteří činili pokání, neuvidí místo trestu.“²⁶⁵ 10Oni neslyšeli apoštoly ani mé slovo v evangeliích a zarmucují mé anděly, ve shromážděních 11a při bohoslužbách si nevšímají mého anděla, nestojí v mých svatých chrámech, 12ale stojí a neklaní se ve strachu a hrůze, ale mají mnoho řečí, které se nelíbí ani mně ani mým andělům.“

(15) 1Šadrak řekl Bohu: „Pane, jen ty jsi bez hříchu a jsi velmi milosrdný, slitováváš se nad hříšníky a naříkáš nad nimi, 2vždyť tvé božství pravilo: *„Nepřišel jsem pozvat spravedlivé, ale hříšníky k pokání.“*“²⁶⁶ 3Pán odpověděl Šadrakovi: „Šadraku, nevíš o tom lupičovi, jak byl spasen v okamžiku, kdy změnil svou mysl?²⁶⁷ 4Nevíš, že i moji apoštolové²⁶⁸ a evangelista²⁶⁹ byli spaseni v jediném okamžiku? 5[Hříšníci však nebudou spaseni,]²⁷⁰ protože jejich srdce jsou jako trouchnivějící kámen. Jsou to ti, kteří chodí po bezbožných cestách a záhuba je postihuje spolu s Antikristem.“

6Na to řekl Šadrak: „Můj Pane, ty jsi řekl: „Můj božský duch vstoupil do *národů, které, ač nemají zákon, jednají podle zákona,*“²⁷¹ 7stejně jako lupič, apoštol a evangelista²⁷² a ostatní, kteří se provinili²⁷³ proti tvému království, můj Pane, 8stejně odpusť i těm, kteří proti tobě hřešili v posledních dnech, Pane, protože život je plný námah a je tvrdý.“

(16) 1Pán řekl Šadrakovi: „Stvořil jsem člověka ve třech obdobích: 2Dokud je mladý, přehlížel jsem jeho poklesky pro jeho mládí. Když se stal mužem, střežil jsem jeho mysl, a když pak zestárl, dohlížím, aby činil pokání.“

3Šadrak odpověděl: „Pane, ty to vše víš a znáš, měj jen soucit s hříšníky.“ 4Pán mu řekl: „Šadraku, můj milovaný, slibuji, že budu mít slitování i za méně než čtyřicet dnů, i

²⁶⁵ Citát neznámého původu.

²⁶⁶ L 5,32 (na paralelním místě u Mk 2,17 a v části textové tradice Mt 9,13 chybí slova „k pokání“).

²⁶⁷ Srv. níže 15,7 a L 23,43 (epizodu o kajícím lupiči v pašijním příběhu podává pouze Lukáš).

²⁶⁸ James podle analogie s 15,7 opravuje na: „můj apoštol“. Srv. Sk 9,1–19 (jedná se patrně o narážku na apoštola Pavla, který pronásledoval církev).

²⁶⁹ Srv. 15,7. Jedná-li se jen o další označení téhož apoštola Pavla (tak Rießler, Starowieyski), lze překládat obecněji: „hlasatel evangelia“. Není však vyloučeno, že autor má na mysli další postavu, a potom přichází nejspíše v úvahu některý z autorů čtyř evangelií. Z kontextu se přímo nabízí evangelista Matouš, v církevní tradici ztotožněný s celníkem, jehož si Ježíš povolal přímo z jeho úřadu, považovaného tehdy za hříšné zaměstnání (právě v Matoušově evangeliu nese celník jméno „Matouš“ a jakožto „celník Matouš“ figuruje mezi Dvanácti; srv. Mt 9,9–13; 10,3; ke ztotožnění s autorem Mt tedy zbývá jen krůček; podle dalších evangelistů se celník jmenoval „Levi“; srv. L 5,27–32; Mk 2,13–17). Ve prospěch této identifikace hovoří také zde citovaný výrok „nepřišel jsem pozvat spravedlivé...“ (15,2), který se nalézá právě v perikopě o celníkovi a je jejím vyvrcholením.

²⁷⁰ Doplnil James.

²⁷¹ Ř 2,14; srv. výše 14,5.

²⁷² Srv. výše 15,3–4 a pozn. 267–269.

²⁷³ Řec. □□□□□□□□□□. James: □□□□□□□□□□□□□□□□ „(kteří nás) předstihli ve (tvém království)“. Srv. NikEv 26 aj. (kající lupič předstihl v ráji patriarchy, jež Kristus vyvedl z Hádu).

za dvacet dnů (pokání).²⁷⁴ ⁵A kdokoli si vzpomene na tvé jméno, ten nespátří místo trestu, ale bude pobývat se spravedlivými v místě osvěžení a odpočinku. ⁶A jestliže někdo opíše tuto podivuhodnou řeč, jeho hřích nebude započítáván na věky věků.“

⁷Šadrak mu odpověděl: „Pane, jestliže někdo osvítí tvého otroka,²⁷⁵ ochraň jej, Pane, před vším zlem.“ ⁸Pak sluha boží Šadrak řekl: „Teď, Pane, si vezmi mou duši.“ ⁹A Bůh jej vzal a postavil jej do ráje se všemi svatými.

¹⁰Jemu budiž sláva a moc na věky věků. Amen.

²⁷⁴ Viz výše 13,6.

²⁷⁵ Řec. ἡ ἀποκατάστασις lze chápat ve smyslu „(jestliže někdo vykoná) pohřební průvod s pochodněmi k počtě mučedníka“ (srv. Lampe, *Patristic Greek Lexicon*, s. 1507, a Starowieyski, *ANTLA*, s. 209).

4. Skutki Tomášovy

Prameny

Bonnetova edice řecké verze vychází z 21 rukopisů, jen jeden z nich (U) však nabízí celý text Tomášových skutků. Syrská verze, doložená 5 rukopisy, je výsledkem ortodoxního přepracování původní syrské verze, která se nedochovala.

Edice

M. Bonnet, „Acta Thomae“, in: Lipsius/Bonnet, *AAA II/2*, Leipzig 1903, s. 99–291 [standardní edice].

Poznámky

Podrobnější údaje o pramenech, edicích a překladech se nalézají v bibliografickém oddílu E.2.4 na s. 141.

Místa, na nichž se ve SkTm hovoří o eucharistii, se nacházejí v kap. 26–27; 29; 49–50; 51; 120–121; 132–133; 152; 157–158. Ukázky jsou převzaty z nového komentovaného českého překladu; kurzivy a biblické odkazy, jež se netýkají přímo eucharistie a dalších svátostí, byly odstraněny.

Svátostné úkony jsou ve SkTm provázány hymnickými pasážemi. Zde v úplnosti uvádíme jen dvě z nich, které přímo souvisí s eucharistií: Tomášovu modlitbu (kap. 50), obsahující gnostické či gnostizující prvky, a dále pašijový hymnus (kap. 158).

4.1 Překlad vybraných míst (J. Bartoň – J. A. Dus)

4.1.1 SkTm 26–27

Král Gundaforos a jeho bratr Gad žádají apoštola o „pečeť slova“.²⁷⁶ Apoštol souhlasí...

„Prosím vás, abyste tuhle pečeť přijali a abyste se spolu se mnou zúčastnili tohoto díkůvzdání²⁷⁷ a požehnané Pánovy hostiny,²⁷⁸ abyste tak získali dokonalost.“ ...

A vyzval je, aby přinesli olej, aby skrze olej přijali pečeť. Přinesli tedy olej a zapálili mnoho svící. Byla totiž noc.²⁷⁹ (27) Apoštol vstal a označil je.²⁸⁰ A zjevil se jim Pán v hlase, a řekl jim: „Pokoj vám, bratři.“ Oni slyšeli jenom jeho hlas, ale neviděli ho. Ještě totiž nepřijali plné označení pečeti.²⁸¹ Apoštol vzal olej, nalil jim ho na hlavu, potřel a

²⁷⁶ Řec. [transkripce] Rkp. C: [transkripce] („pečeť koupele“). Syr. „znamení“. Lat. *signaculum beatae crucis* „znamení blahoslaveného kříže“ (De miraculis beati Thomae apostoli, 26).

²⁷⁷ Řec. [transkripce] „eucharistie“.

²⁷⁸ Řec. [transkripce] „požehnaní“, v pozdější řečtině též „požehnaná hostie“.

²⁷⁹ Místo pasáže „A vyzval je ... noc“ má Syr: „A král přikázal zavřít lázeň, aby se v ní po sedm dnů nikdo nekoupal. Když uběhlo sedm dnů, osmého dne večer, vstoupili ti tři do lázně, v noci, aby je Juda pokřtil. A v lázni hořelo mnoho svící.“

²⁸⁰ Řec. [transkripce] „označil pečeti“. Místo této věty má Syr: „A když vstoupili do lázně, Juda šel před nimi.“

²⁸¹ Řec. [transkripce] Syr: „Nebyli totiž ještě pokřtěni.“

pomazal je a začal říkat: „Přijd', svaté Kristovo jméno, které je nad každé jméno! ... Přijd', Duchu svatý, a očisti jejich ledví i srdce a vtiskni jim plnou pečeť, ve jménu Otce i Syna i svatého Ducha.“

A jak jim byla pečeť vtisknuta,²⁸² zjevil se jim mladík se zapálenou pochodní ... A za úsvitu, když se začalo rozednívat, lámal apoštol chléb²⁸³ a přijal je do společenství Kristovy eucharistie. Oni se radovali a jásali. ...

4.1.2 SkTm 29

Po dlouhém kázání posluchači Tomášovi připomínají, že je třeba se najíst...

Požehnal jim, vzal chléb, olej, zeleninu a sůl, požehnal a rozdal jim to.²⁸⁴ Sám ale setrval ve svém půstu, protože se blížil úsvit dne Páně.²⁸⁵

4.1.3 SkTm 29

Také další společné stolování se koná v úzké souvislosti s misijním pověřením...

Následující noc, když spal, přišel k němu Pán, postavil se u jeho hlavy a řekl mu: „Tomáši, až ráno vstaneš, požehnej všem a po modlitbě a bohoslužbě se vydej po východní cestě, jdi dvě míle a já tam na tobě zjevím svoji slávu. ...“ Když se probudil, řekl bratřím, kteří byli s ním: „Mé děti, mí bratři! Pán chce dnes skrze mne něco vykonat. ...“ Domluvil, vztáhl nad ně ruce a požehnal jim. Lámal chléb díkyvzdání a podal jim ho se slovy: „Ať vám toto díkyvzdání přinese soucit a slitování, ne odsouzení²⁸⁶ a odplatu.“ A oni odpověděli: „Amen.“

4.1.4 SkTm 49

Žena, ze které Tomáš vyhnal démona, prosí o pečeť, aby se k ní démon nemohl vrátit...

On ji nechal přijít přímo až před sebe, položil na ni ruce a udělil jí pečeť²⁸⁷ ve jménu Otce i Syna i svatého Ducha. Také mnoho dalších lidí přijalo pečeť spolu s ní.

²⁸² Řec. □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□. Syr: „A když vystoupili z vody“.

²⁸³ Mk 14,22 par.

²⁸⁴ Místo věty „Požehnal ... rozdal jim to“ má Syr: „Požehnal chlebu a olivám a rozdal jim je.“

²⁸⁵ Syr: „A sám pojedl, protože se blížil úsvit dne Páně.“ Úprava oslabující asketický charakter textu.

²⁸⁶ Srv. 1K 11,29.

²⁸⁷ Syr: „On šel k řece, která tam byla blízko, a pokřtil ji“.

Apoštol pak přikázal svému služebníkov, aby přistavil nějaký stůl. Přinesli tedy nějakou lavici, kterou tam poblíž našli. On na ní rozprostřel lněné plátno a na ně položil chléb požehnání. Potom se u té lavice postavil a řekl: „Ježíši, ty jsi nás uznal za vhodné, abychom se účastnili eucharistie tvého svatého těla a krve. Hle, odvažujeme se přistoupit ke tvé eucharistii a vzýváme tvé svaté jméno.²⁸⁸ Přijď a buď tu s námi!“ (50) Potom pronesl tato slova: „Přijď, dokonalá slitovnosti! Přijď, společnice muže! Přijď, ty, která znáš tajemství Vyvoleného! Přijď, ty, která máš podíl na všech zápoleních udatného zápasníka! Přijď, tichosti, která odhaluješ veliké skutky dokonalé Vznešenosti! Přijď, ty, která ukazuješ věci skryté, a vyjevuješ věci nevyslovitelné, svatá holubice, ploditelko dvojčat!²⁸⁹ Přijď, matko skrytá!²⁹⁰ Přijď, ty, která se zjevuješ ve svých skutcích a dáváš radost i pokoj těm, kdo jsou s tebou spojeni!²⁹¹ Přijď a měj s námi podíl na této eucharistii, kterou slavíme v tvém jménu, i na hostině lásky,²⁹² ke které jsme se shromáždili na tvoje pozvání.“ Když to řekl, vykrojil v chlebu kříž, chléb rozlámal a začal rozdávat. Nejdříve podal té ženě se slovy: „Ať ti to poslouží k odpuštění hříchů a provinění věčných!“ A podal také všem ostatním, kteří přijali pečeť.

4.1.5 SkTm 51

Při jiné eucharistii je hříšník usvědčen ze zločinu...

Byl jeden mladík, který se dopustil zločinu. Přistoupil a okusil ústy z eucharistie a uschly mu obě ruce, takže je nemohl znovu pozdvihnout k ústům. Ti, kdo tam byli, když ho viděli, oznámili apoštolovi, co se stalo. Apoštol si ho zavolal a řekl mu: „Řekni mi, mé dítě, nestyď se: čeho ses dopustil a proč jsi sem přišel? Eucharistie Páně tě usvědčila – tenhle milostivý dar²⁹³ přece u většiny lidí, hlavně u těch, kdo přistupují s důvěrou a láskou, působí hojivě, tebe ale ochromila! A to se nemohlo stát jen tak.“²⁹⁴ ... (nato mladík vyznává, že zavraždil svou milenku, a apoštol mu uděluje sílu,²⁹⁵ aby ženu vzkřísil; z obou se pak stávají jeho učedníci).

²⁸⁸ Syr přidává: „jež bylo zvěstováno proroky podle tvé božské vůle.“

²⁸⁹ Syr nemá slova „svatá holubice, ploditelko dvojčat“.

²⁹⁰ Syr nemá slova „přijď, matko skrytá“.

²⁹¹ Rkp. V nemá slova „svatá holubice ... s tebou spojeni“.

²⁹² Řec. □□□□□□□□□□□□.

²⁹³ Řec. □□□□□□□□□□□□.

²⁹⁴ Srv. celý odstavec s 1K 11,27–30.

²⁹⁵ Tj. označuje ho „pečetí“ (podle Syr „křížem“).

4.1.6 SkTm 120–121

Tomáš v Indii získá Mygdonii, ženu významného velmože Charisia, pro sexuálně zdrženlivý život. Charisios ho za to nechá uvěznit a chystá se ho zničit. Mygdonia apoštola tajně navštíví...

Mygdonia řekla: „Uděl mi pečeť Ježíše Krista, abych ji měla jako dar z tvých rukou, dřív než odejdeš z tohoto života.“ Vzala ho s sebou do paláce, vzbudila svoji starou chůvu ... a řekla jí: „Bud' mou společnicí pro věčný život, abys mi tentokrát mohla poskytnout dokonalou krmí!²⁹⁶ Vezmi chléb a přines mi ho, a také pohár²⁹⁷ vody, a ber ohled na to, že jsem svobodného²⁹⁸ rodu.“

Chůva řekla: „Splním tvé přání, a přinesu mnoho chlebů a místo vody džbány²⁹⁹ s vínem.“ Ona ale řekla chůvě: „Nepotřebuji džbány, ani mnoho chlebů. Přines jen tohle: pohár vody, jeden chléb a olej.“³⁰⁰

(121) Markia to přinesla. Mygdonia pak stála před apoštolem s obnaženou hlavou, a on vzal olej a vylil jí ho na hlavu se slovy: „Svatý oleji, který jsi nám byl dán k posvěcení ... uzdrav Mygdonii tímto pomazáním.“³⁰¹

Když byla polita olejem, apoštol vyzval chůvu, aby ji svlékla a oděla ji do plátěné košile. Poblíž tam byl pramen vody. Apoštol k němu přistoupil a pokřtil Mygdonii ve jménu Otce i Syna i svatého Ducha. Když byla pokřtěna a oblékla se, rozlomil chléb, vzal kalich s vodou³⁰² a dal jí účast na Kristově těle a na kalichu Syna Božího a řekl: „Přijala jsi svoji pečeť, máš život věčný.“ A najednou se ozval shůry hlas: „Ano, amen!“ Jak ten hlas uslyšela Markia, užasla a požádala apoštola, aby i ona mohla přijmout pečeť. Apoštol jí vyhověl a řekl: „Ať se Pán stará o tebe i o ostatní!“

²⁹⁶ Syr: „dokonalou výchovu“. Každá varianta reflektuje jinou stránku chůvina úkolu. Vzhledem k bezprostředně následujícímu kontextu se řecká verze zdá původnější.

²⁹⁷ Zde a v následujícím Mygdoniině pokynu přeloženo podle Bonnetovy konjektury $\square\square\square\square\square\square$. Rkp. UP mají $\square\square\square\square\square\square$ („směs“, ale správně přízvukováno by bylo $\square\square\square\square\square$). V nové řečtině $\square\square\square\square\square\square$ znamená „víno“. Zde i v následující kapitole se však hovoří výslovně o vodě.

²⁹⁸ Tím se patrně míní čerstvě získaná svoboda duchovní.

²⁹⁹ Řec. $\square\square\square\square\square\square$. Jeden metrét („míra“) = 39 litrů. Srv. J 2,6.

³⁰⁰ Mygdonia při přípravě svátostného obřadu prosazuje užívání vody a odmítá víno; a aby v tom nebylo mýlky, odmítá chůvin návrh, že přinese víno místo vody. Z hlediska pozdějšího liturgického vývoje se tím Skutky Tomášovy ocitly v podezření heterodoxie, v blízkosti těch, kdo při eucharistii přijímali pouze vodu (*aquarii*). Proto syrský redaktor přesunul důraz z otázky vína/vody na otázku nadbytku/skrovnosti: „Mygdonia řekla: „... Vezmi potají kus chleba a přines mi ho, a ještě trochu míšeného vína. ...“ Chůva řekla: „Spoustu chleba ti přinesu, a mnoho džbánů vína, a tak splním tvé přání.“ Ale Mygdonia jí řekla: „Nepotřebuji mnoho džbánů, jenom trochu míšeného (vína) v poháru a jeden celý chléb, a taky přines trochu oleje, třeba jen (co se vejde) do jedné lampy.““

³⁰¹ Překlad podle Bonnetovy konjektury $\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$. Rkp. U: $\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$ „svobodou“. Rkp. P: „Ať přijde tvá moc, ať se na tvé služebnici Mygdonii usídí tato svoboda“.

³⁰² Syr nemá slova „s vodou“.

4.1.7 SkTm 132–133

Důstojník Sifór, z jehož ženy a dcery Tomáš již dříve vyhnal demony, vyvádí apoštola z vězení, zve ho k sobě domů, aby tam kázal, a žádá ho o pečeť...

(132) (Apoštol) začal hovořit o křtu: „Tento křest je hříchů odpuštění. ...“ Potom jim polil hlavy olejem a řekl: „Sláva tobě, láskou soucitná! Sláva tobě, Kristovo jméno! Sláva tobě, sílo zakotvená v Kristu!“ Nechal přinést kád' a pokřtil je ve jménu Otce, Syna a svatého Ducha.

(133) Když byli pokřtěni a oblékli se, položil na stůl chléb,³⁰³ požehnal ho a řekl: „Chlebe života, kdo tebe jedí, setrvávají v neporušenosti! Chlebe, který sytíš hladové duše jeho³⁰⁴ blahoslavenstvím! Ty jsi ten, díky kterému smíme přijmout dar, a tak se staneš naším odpuštěním hříchů, a ti, kdo tebe budou pojídat, budou nesmrtelní. Vzýváme nad tebou jméno Matky, nevyslovitelného tajemství skrytých Mocností a Sil! Vzýváme nad tebou jméno Ježíšovo!³⁰⁵ Dále řekl: „Ať přijde síla požehnání a usídli se v tomto chlebu, aby všechny duše, které z něho dostanou svůj díl, byly obmyty ze svých hříchů.“ Nalámal chléb a podal Siforovi i jeho ženě a dceři.

4.1.8 SkTm 152

Výjimečně se zmínka o eucharistii ocitá v ústech apoštolova nepřítele, a to v referátu z druhé ruky. Tertia, žena krále Misdaia, se nechá přesvědčit svou přítelkyní Mygdonií a stala se apoštolovou žákyní. Navštíví apoštola ve vězení a prozrazuje mu slova svého rozzlobeného manžela...

„Král Misdaios si pro mne poslal a řekl mi: „Ještě tě úplně neovládl ten čaroděj! Jak jsem slyšel, očarovává lidi pomocí oleje, vody a chleba, a tebe ještě nezačaroval. To mi ale věř: tebe zavřu a budu tě deptat, ale jeho zabiju. Víím, že když ti ještě nepodal olej, vodu a chléb, nemohl tě úplně ovládnout.“

Já jsem mu řekla: „Máš moc nad mým tělem, tak dělej, co chceš. Ale nedopustím, aby má duše zahynula spolu s tebou.“ ... Tak nám dej rychle pečeť, ať se zmaří to, v co doufá a co hodlá udělat Misdaios!“

³⁰³ Syr (B.M.): „chléb a víno“. Syr (Sinai): „chléb“.

³⁰⁴ Tj. Ježíšovým? Syr: „svým“.

³⁰⁵ Pouze rkp. U má pasáž „Vzýváme nad tebou jméno Matky ... jméno Ježíšovo!“ Syr: „Vzýváme nad tebou jméno Otce; vzýváme nad tebou jméno Syna; vzýváme nad tebou jméno Ducha, vznešené jméno, jež je přede všemi skryto!“

4.1.9 SkTm 157–158

Apoštol získává pro své učení nejen Misdaiovu ženu Tertii, ale i jeho syna Uazana s manželkou Mnésarou. Celý obřad – pomazání olejem, křest a eucharistie – se odehrává ve Uazanově domě.

Juda vzal olej v stříbrném kalichu a pronášel nad ním tato slova: „Ó nejpůvabnější z plodů ...“ Po těchto slovech vylil olej na hlavu nejprve Uazanovi a potom i ženám, a přitom říkal: „Ve tvém jménu, Ježíši Kriste, ať jsou tyto duše zachráněny, Nepřítel poražen, a jejich hříchy odpuštěny.“ Mygdonii přikázal, aby pomazala ženy, a sám pomazal Uazana. Potom je všechny zavedl do vody³⁰⁶ ve jménu Otce a Syna a svatého Ducha.

(158) Když vystoupili z vody ven, *vzal chléb a kalich,*³⁰⁷ požehnal a řekl: „Jíme tvé svaté tělo, které za nás bylo ukřižováno, a pijeme tvoji krev, která byla pro naši spásu prolita. Tvé tělo tedy ať se stane naší spásou a tvá krev ať nám přinese odpuštění hříchů.“³⁰⁸

Pro tu žluč, kterou jsi kvůli nám musel pít,
ať jsme ušetřeni d'áblova hněvu.
Pro ten ocet, který jsi kvůli nám vypil,
ať naše slabost načerpá novou sílu.
Pro tu slinu, kterou na tebe kvůli nám naplivali,
kéž na nás padne rosa tvé dobrotivosti.
Pro tu rákosovou třtinu, kterou tě kvůli nám zbili,
kéž nakonec dostaneme příbytek dokonalý.
Tobě kvůli nám dali věnec z trní, a my, kteří jsme si tě zamilovali,
kéž se můžeme ozdobit věncem, který nikdy neuvadne.
Pro to plátno, do kterého tě zavinuli,
ať i my se můžeme opásat tvou silou, kterou nikdo nepřemůže.
Pro ten nový hrob a pro tvůj pohřeb,
kéž se dočkáme obnovení duše i těla.
Ty jsi vstal z mrtvých a začal jsi zase žít,
kéž i my zase ožijeme, kéž žijeme a jednou smíme
stát před tebou, až nás budeš spravedlivě soudit.“

Nalámal eucharistii a podal Uazanovi, Tertii, Mnésarě i Siforově ženě a dceři. Pak řekl: „Ať je vám tato eucharistie ke spasení, k radosti a k uzdravení vašich duší!“ Oni řekli: „Amen.“ A tu se ozval hlas, který řekl: „Amen. Nemějte strach, jenom věřte!“

³⁰⁶ Rkp. P přidává slova „a pokřtil je“.

³⁰⁷ Syr (B.M.): „chléb a kalich smíšeného (vína s vodou)“. Syr (Sinai): „chléb a kalich“.

³⁰⁸ Celý odstavec srv. Mk 14,22nn par.

5. Zjevení Petrovo

Rukopisy

Původní řecká verze Zjevení Petrova se dochovala jen ve dvou zlomcích (BR) a v etiopském překladu (E, rkp. PT). Řecký text dochovaný na Achmímském zlomku (A) je výsledkem pozdějšího přepracování spisu.

Edice

D. D. Buchholz, *Your eyes will be opened. A Study of the Greek (Ethiopic) Apocalypse of Peter*, SBL.DS 97, Atlanta 1988 [EBR; angl. překlad; použil tradiční rozdělení etiopského textu na 17 kapitol a rozvedl je dále do veršů].

A. Harnack, *Bruchstücke des Evangeliums und der Apokalypse des Petrus*, TU 9/2, Leipzig 1893² [A; něm. překlad; zavedl dělení řeckého textu na 34 §§].

T. J. Kraus – T. Nicklas, *Das Petrusevangelium und die Petrusapokalypse. Die griechischen Fragmente mit deutscher und englischer Übersetzung*, GCS.NF 11, Berlin – New York 2004, s. 101–130 [BRA].

Poznámka

Podrobnější údaje o pramenech, edicích a překladech se nacházejí v bibliografickém oddílu E.2.5 na s. 144.

5.1 Překlad etiopské verze, kap. 1 a 13–17 (R. Fialová)

[NADPIS A PROLOG]

Druhý příchod Krista a vzkříšení zemřelých, jež vyjevil Petrovi o těch, kteří umírají pro své hříchy, protože nezachovávali příkázání Boha, svého stvořitele. A on (Petr) přemítal o tom, jak by mohl pochopit tajemství Syna božího, milosrdného a milujícího slitování.³⁰⁹

[ZNAMENÍ PŘÍCHODU PÁNĚ A KONCE SVĚTA]

(1) ¹Když seděl na Olivové hoře, přistoupili k němu jeho učedníci.³¹⁰ A skláněli jsme se před ním a každý zvlášť jsme ho úpěnlivě prosili ²a žádali jsme ho: „Pověz nám, jaká

³⁰⁹ Jiný možný překlad: „A on přemítal o tom, jak by mohl pochopit jejich tajemství. Synu božímu, milosrdnému a milujícímu slitování.“ O jaké tajemství se jedná? Podle dosl. znění E: „jejich tajemství Syna božího“, ovšem napětí mezi sg. a pl. může být nevýznamné a v etiopských textech není neobvyklé, takže správné čtení zůstává nejisté. Podle Buchholze (*Your eyes*, s. 267) prolog patří k celé následující sbírce pseudoklementinských spisů dochovaných společně se ZjPt ve stejném rukopise, jejichž tématem je spíše tajemství spásy hříšníků než tajemství Syna božího. Petr tedy přemítá o „tajemství (tj. o skrytém posmrtném osudu) hříšníků“, zatímco zbylá část věty se formálně podobá dedikaci každé súry Koránu (srv. Zj 1,5n).

³¹⁰ Mk 13,3 par. ZjPt začíná jako „malá apokalypsa“ synoptických evangelií (Mk 13,3–37 par; srv. J 7,53–8,2).

budou *znamení tvého příchodu a konce věku*,³¹¹ abychom poznali a pochopili čas tvého příchodu a poučili ty, kteří přijdou po nás, *z* jimž budeme kázat slovo tvého evangelia a jež budeme uvádět do tvé církve, aby se, až to uslyší, měli na pozoru a pochopili čas tvého příchodu.“

4A náš Pán nám odvětil těmito slovy: „*Mějte se na pozoru, aby vás někdo nesvedl*“³¹² a aby se z vás nestali pochybovači a abyste nesloužili jiným bohům. *5Mnozí přijdou v mém jménu a budou říkat: „Já jsem Mesiáš.“*³¹³ *Nevěřte jim a nechodte za nimi.*³¹⁴ *6Neboť příchod Syna božího nenastane zjevně, nýbrž jako blesk zářící od východu až na západ,*³¹⁵ a *já přijdu v nebeském oblaku s velkou mocí ve své slávě*³¹⁶ a můj kříž půjde před mou tvář³¹⁷ a *já přijdu ve své slávě. Budu zářit sedmkrát jasněji než slunce a přijdu ve své slávě se všemi svými svatými, svými anděly,*³¹⁸ až mi můj Otec vloží na hlavu korunu, abych *soudil živé a mrtvé*³¹⁹ a *splatil každému podle jeho skutků.*³²⁰ ...

[HŘÍŠNÍCI VEDLE SPRAVEDLIVÝCH]

(13) *1*Nato přinesou andělé mé vyvolené a mé spravedlivé, kteří jsou dokonalí ve vší spravedlnosti, nesou je přitom na rukou a oni se oděli do šatu nebeského života.³²¹ *2*A *spatří ty, kteří jej*³²² *proklínali,*³²³ zatímco on je trestá. *3*Trest je každému navěky podle jeho skutků.

4A všichni, kdo podstupují trest, budou říkat jednohlasně: „Smiluj se nad námi, neboť nyní jsme poznali soud boží, který nám předtím hlásal, a my jsme nevěřili.“ *5*A přijde anděl Tatirokos a bude je trestat ještě větší trýzní a řekne jim: „Teď litujete, když už na lítost není čas a ze života nic nezůstalo!“ *6*A všichni budou říkat: „Spravedlivý je soud

³¹¹ Mk 13,4 par.

³¹² Mk 13,5 par. Následuje varování před idolatrií, jedno z témat ZjPt.

³¹³ Mt 24,5.

³¹⁴ Srv. Mk 13,21 par; L 17,23.

³¹⁵ Mt 24,27; srv. L 17,20.

³¹⁶ Srv. Mt 24,30b.

³¹⁷ Zde a níže 2,9 jsou jediné zmínky v ZjPt o Ježíšově ukřižování (Buchholz, *Your eyes*, s. 274n). Srv. Mt 24,30a; PtEv X/39.42 (kříž vycházející z hrobu).

³¹⁸ Srv. Mk 8,38b par.

³¹⁹ Kristus jako soudce živých a mrtvých srv. Sk 10,42; 1Pt 4,5; 2Tm 4,1.

³²⁰ Mt 16,27; Ž 62,13 (61,13 LXX). Odplata každému podle jeho skutků je vlastním tématem ZjPt (viz též níže 6,3; 13,6). V citovaném žalmu je naznačeno dilema boží milosti a spravedlivosti („dvojitá věc jsem slyšel: Bohu patří moc i milosrdenství ... ty každému splatíš ...“), i když ještě ne v eschatologickém smyslu (Buchholz, *Your eyes*, s. 338n).

³²¹ „Šat“ jako nové duchovní tělo vedle starého fyzického (nebo místo něj); viz níže 15,3 „zářivá roucha“ a dále srv. 1K 15,53n; 2K 5,4; Niz 8–11.

³²² Tj. nebeský život.

³²³ Ž 59,11 (58,11 LXX): žalmista spatří (pád) těch, kdo ho proklínají.

boží; neboť jsme slyšeli a poznali, že *dobrý je jeho soud*,³²⁴ neboť my jsme splatili každý podle svých skutků.⁶

[ZÁCHRANA SPRAVEDLIVÝCH]³²⁵

... Mezi své povolané a vyvolené uvedu každého, kterého si oni vyžádají z místa trestu, a poskytnu jim krásný křest ve spáse Acherúsijského jezera, o němž se říká, že je na Élysijském poli, i podíl na spravedlnosti s mými svatými. A já spolu se svými vyvolenými odejdu do svého věčného království, budu se radovat s patriarchy a splním sliby, které jsem jim dal já a můj Otec na nebesích.

(14) ¹Pak dám svým vyvoleným a svým spravedlivým křest a spásu, o kterou mě žádají, na poli Akrósjá,³²⁶ které je zváno Anésleslejá.³²⁷ ²A dám podíl spravedlivým a půjdu se nyní potěšit s patriarchy do svého věčného království. ³A prokážu jim, co jsem jim slíbil, já a můj nebeský Otec.

[PETROVO POSLÁNÍ V ŘÍMĚ]

Hle, objasnil jsem ti, Petře, a vyložil všechno. Jdi do města, které vládne Západu, a vypij z rukou syna toho, který je v Hádu,³²⁸ kalich,³²⁹ jež jsem ti zvěstoval, tak, aby to byl začátek jeho zkázy a aby tys mohl vzít na sebe (splnění) příslibu ...⁶

Hovořil jsem k tobě, Petře,³³⁰ a tobě zvěstoval. ⁴Vyjdi tedy a jdi do města (na) západě a napij se vína,³³¹ o němž jsem ti řekl, z rukou mého syna, který je bez hříchu, aby jeho dílo zkázy mohlo začít.³³² ⁵Avšak ty jsi vyvolen podle slibu, který jsem ti dal. Šiř tedy po celém světě mé poselství v pokoji. ⁶Neboť se zaradoval pramen mého Slova nad příslibem života, a náhle byl svět uchvácen (?).⁶³³³

³²⁴ Srv. Ž 19,10 (18,10 LXX).

³²⁵ Kap. 14 je nejhůře zachovanou částí verze E. Naštěstí ji lze z velké části rekonstruovat s pomocí řeckého zlomku R (viz zde v levém paralelním sloupci). K motivu přímluvy spravedlivých za hříšníky srv. výše oddíl B.6.2 na s. 41.

³²⁶ Tj. řec. *Acherúsia* (viz R). Překladatel do etiopštiny zřejmě nebyl obeznámen s řeckými představami a nepochopil, že se jedná o jezero (vhodné místo ke křtu).

³²⁷ Tj. řec. *Élysion* (viz R).

³²⁸ Tj. z rukou císaře Nerona („syna ďáblova“), za jehož vlády byl Petr ukřižován; srv. 2Te 2,3 (syn zatracení). Starší výklad: „z rukou Syna, který je v Hádu“, tj. narážka na Ježíšův sestup do Hádu (Wessely, „Les plus anciens monuments“, s. 258n; Prümm, „De genuino apocalypsis Petri textu“, s. 79n, cit. podle: Buchholz, *Your eyes*, s. 360).

³²⁹ Srv. Mk 10,39 par (kalich jako znak mučednictví).

³³⁰ Důraz na zvláštní vyvolení Petra je spojen s předpovědí jeho smrti, podobně jako v J 21,15–19.

³³¹ Napij se vína znamená podstoupit mučednickou smrt jako Ježíš. Jedná se pravděpodobně o nejstarší jednoznačnou zmínku o Petrově smrti v Římě. Srv. Peterson, *Martyrium des hl. Petrus*.

³³² Dokládá ranou představu, že Petrova smrt nastane před tím, než bude moci začít zničení satana nebo než bude satan moci započít své dílo zkázy (srv. 2Te 2,6nn). V obou případech je Petrova smrt znamením konce; tato představa tedy nemohla vzniknout dlouho po Petrově smrti. Buchholz, *Your eyes*, s. 360.

³³³ Text je zkomolen; Buchholz (*Your eyes*, s. 361n) navrhuje výklad: Bůh Otec (pramen Logu) se zaradoval, když Ježíš vyrval svět z ruky ďáblu.

[ZJEVENÍ NA HOŘE]³³⁴

(15) ¹A pravil ke mně můj Pán Ježíš Kristus, náš král: „Pojďme na svatou horu.“ A jeho učedníci šli s ním *a modlili se*.³³⁵ ²A hle, (byli tu) *dva muži*, a my jsme jim nemohli pohlédnout do tváře, neboť z jednoho z nich vycházelo světlo, jež *svítí víc než slunce*,³³⁶ ³a rovněž jejich *roucha byla zářivá*³³⁷ a nelze je popsat a na tomto světě není nic, co by se jim vyrovnalo. ⁴A není úst, která by dokázala (ve) své laskavosti vypovědět krásu jejich tvaru. Jejich vzhled je totiž podivuhodný a nádherný. ⁵A druhý, velký, jak říkám, září ve svém zjevu víc než kroupy (křišťál). Květy růže (jsou) obrazem barvy jeho vzhledu a jeho těla. ⁶A vlasy na jeho hlavě a z jeho ramenou (?) a na jejich čele (je) věnec z nardu, uvitý z krásných květin. Jako duha na nebi jsou jeho vlasy. Takový je půvab jeho tváře a ozdoben všemi ozdobami. A když jsme je náhle spatřili, užasli jsme.

(16) ¹A já jsem přistoupil k Bohu Ježíši Kristu a řekl jsem mu: „Můj Pane, kdo je to?“ A on mi odpověděl: „To je *Mojžíš a Eliáš*.“³³⁸ A já jsem mu řekl: „(Kde jsou) Abraham a Izák a Jákob a ostatní spravedliví otcové?“ ²A on nám ukázal velkou (a) otevřenou *zahradu* s krásným *stromem* a plnou požehnaného *ovoce*,³³⁹ plnou libých vůní. Její vůně byla nádherná ³a nesla se až k nám. A já jsem v ní viděl zázrak: (byly tam) četné plody. ⁴A řekl mi můj Pán a Bůh Ježíš Kristus: „Viděl jsi patriarchy, a takové je jejich odpočinutí. ⁵A já jsem se zaradoval a uvěřil, že taková (bude) čest a sláva těch, kteří jsou *pronásledováni pro mou spravedlnost*.“³⁴⁰ ⁶A pochopil jsem, co je psáno v knize³⁴¹ mého Pána Ježíše Krista.

[ZJEVENÍ NA HOŘE – POKRAČOVÁNÍ]

⁷A řekl jsem mu: „Můj Pane, *chceš, abych tu udělal tři stany, jeden tobě, jeden Mojžíšovi a jeden Eliášovi*?“³⁴² ⁸A on mi řekl ve hněvu: „*Satan* proti tobě vede válku a zahalil *tvou mysl*³⁴³ a příbytek tohoto světa nad tebou vítězí. ⁹Tvé oči budou odkryty a tvé uši otevřeny, že (tam je) jeden stan, který nezhotovila lidská ruka, který zhotovil můj nebeský Otec pro mě a pro mé vyvolené.“ A my jsme to spatřili a zaradovali jsme se.

³³⁴ Srv. celou pasáž kap. 15–17 s Mk 9,2–8 par; 2Pt 1,18.

³³⁵ Pouze Lukáš (9,28) uvádí „modlitbu“ jako účel výstupu na horu.

³³⁶ Pouze Matouš (17,2) přirovnává obličej (ovšem Ježíšův) ke slunci.

³³⁷ Srv. Mk 9,3 par (Ježíšův šat), a výše 13,1 (šat nebeského života) s dalšími odkazy.

³³⁸ Mk 9,4 par. – Ve verzi A nejsou jména uvedena, jedná se o „bratry“.

³³⁹ Gn 2,8nn; Zj 22,2.

³⁴⁰ Mt 5,10; srv. 1Pt 3,14.

³⁴¹ „Knihou“ se zřejmě míní evangelium podle Matouše, z něhož autor právě citoval.

³⁴² Mt 17,4 par.

³⁴³ Mt 16,23 par.

(17) ¹A hle, najednou přišel *hlas z nebe* řka: „*Toto je můj milovaný Syn, ve kterém mám zalíbení.*“³⁴⁴ ²A nad našimi hlavami přešel tak velký a nadmíru *světlý oblak a odnesl našeho Pána*³⁴⁵ a Mojžíše a Elijáše, a já jsem se zachvěl a zděsil jsem se. ³A pohlédli jsme vzhůru a toto nebe se otevřelo³⁴⁶ a spatřili jsme lidi v těle, a ti přicházeli přivítat našeho Pána a Mojžíše a Elijáše a šli do druhého nebe. ⁴A naplnilo se slovo Písma: „*Toto pokolení ho hledá a hledá tvář Boha Jákobova.*“³⁴⁷ ⁵A v nebi nastala velká bázeň a velký úžas. Andělé se seřadili, aby se naplnilo slovo Písma, jež zní: „*Otevřte brány, vy bohatýři!*“³⁴⁸ ⁶Pak bylo nebe, které bylo otevřeno, opět uzavřeno. ⁷A my jsme se modlili a *sestoupili jsme z hory a chválili jsme Boha,*³⁴⁹ který *jména spravedlivých zapsal do knihy života v nebi.*³⁵⁰

5.2 Překlad Rainerova zlomku (R. Dostálová)

Viz výše v oddílu 5.1 – paralelní text k ZjPt^E 14 – na s. 126.

5.3 Překlad Achmímského zlomku, §§ 1–20 (R. Dostálová)

[ZÁVĚR ŘEČI PÁNĚ]³⁵¹

... ¹Mnozí z nich budou lžiproroky a budou učit různým cestám a názorům zkázy. ²Oni se stanou syny zkázy. ³Tehdy přijde Bůh k mým věrným, kteří hladovějí a žízní, trápí se a už v tomto životě podrobují své duše zkoušce, a bude soudit syny nespravedlnosti.“

[ZJEVENÍ NA HOŘE]³⁵²

⁴Pán pak pokračoval a řekl: „*Pojďme na horu a pomodleme se tam.*“³⁵³ ⁵My, dvanáct učedníků, jsme odešli s ním a poprosili jsme ho, aby nám ukázal jednoho z našich bratří

³⁴⁴ Mt 17,5 par; 2Pt 1,17. Srv. též Mk 1,11 par (hlas z nebe při Ježíšově křtu).

³⁴⁵ Srv. Mk 9,7 par; Sk 1,9.

³⁴⁶ Podle Kählera (*Studien zum Te Deum und zur Geschichte des 24. Psalms in der Alten Kirche*, s. 53–55) je pasáž 17,3–5 nejstarší christologickou adaptací Žalmu 24 (23 LXX): vypravěč a jeho společníci „hledící vzhůru“ (tj. podle žalmu pokolení hledající Boha) jsou věřící, kteří za svého pozemského života chovají naději v nebe. Spravedliví „lidé v těle“ (tj. poutníci) smejí po své smrti vystoupit do „tohoto (prvního) nebe“ (tj. na Hospodinovu horu), aby tam uvítali Krista. Společně s ním (tj. branami, jež se zvednou před Pánem) potom vystupují do „druhého nebe“.

³⁴⁷ Ž 24,6 (23,6 LXX).

³⁴⁸ Ž 24,7.9 (23,7.9 LXX). Hebr. výraz pro „nadpraží“ (ČEP) je v LXX přeložen jako □□□□□□□□□□ „předáci, bohatýři“. Ti jsou zde ztotožněni s anděly, zaskočenými Ježíšovým triumfálním výstupem skrze nebesa (srv. gnostický mýtus o Ježíšově výstupu skrze jednotlivé „mocnosti“).

³⁴⁹ Mk 9,9 par; L 24,52n.

³⁵⁰ Da 12,1; Zj 17,8 aj.

³⁵¹ Text ZjPt v Achmímském zlomku nemá vlastní nadpis. V §§ 1–3 končí řeč „Páně“ (srv. § 4), jejíž počátek neznáme.

³⁵² Srv. Mk 9,2–8 par; 2Pt 1,18.

ze spravedlivých, kteří už odešli z (tohoto) světa, abychom viděli, jakou teď mají podobu, abychom nabyli odvahy a mohli ji dodávat i lidem, kteří nám naslouchají.

⁶Zatímco jsme se modlili, objevili se náhle dva muži a stáli před Pánem ... nedokázali jsme se na ně dívat, ⁷z jejich tváře totiž vycházel paprsek jako paprsek slunce a jejich šat zářil tak, jak to ještě lidské oko neshlédlo. Ani ústa nemohou vypovědět, ani srdce si nemůže představit nádheru, v níž byli oděni, ani krásu jejich vzhledu. ⁸Užasli jsme při pohledu na ně. Jejich těla byla bělejší než kterýkoli sníh a červenější než kterákoli růže. ⁹Jejich červeň se mísila s bělostí, prostě nemohu vůbec popsat jejich krásu. ¹⁰Jejich vlas byl kučeravý, voněl a hodil se k jejich tváři a ramenům jako věnec uvitý z květů nardu i z jiných květin nebo jako duha v ovzduší. Takový byl jejich půvab. ¹¹Když jsme spatřili jejich krásu, užasli jsme, protože se objevili tak náhle.

¹²Přistoupil jsem k Pánu a řekl jsem: „Kdo jsou ti zde?“ ¹³On mi odpověděl: „Jsou to vaši bratři, spravedliví, jejichž podobu jste chtěli vidět.“ ¹⁴A já jsem mu řekl: „Kde jsou všichni spravedliví nebo jaký je to věk, v němž se nacházejí v takové nádhře?“

¹⁵A Pán mi ukázal prostorné místo mimo tento svět bohatě ozářené světlem, zářivé světlo tam vysílaly sluneční paprsky, země byla pokryta nevadnoucími květy, byla plná vůní krásně kvetoucích a nevadnoucích rostlin, nesoucích požehnané plody. ¹⁶Bylo tam tolik květů, že se (jejich vůně) nesla až k nám.

¹⁷Obyvatelé onoho místa byli oblečeni do roucha zářících andělů, jejich šat odpovídal místu, kde pobývali. ¹⁸Kolem nich se vznášeli andělé. ¹⁹Všichni, kteří tam pobývali, se těšili stejné nádhře³⁵⁴ a jedním hlasem střídavě radostně oslavovali Boha. ²⁰Pán nám říká: „Toto je místo vašich velekněží, spravedlivých lidí.“

³⁵³ Srv. L 9,28.

³⁵⁴ Nebo: „stejně slávě“.

D. Závěr

Vydání novozákonních apokryfů v českém překladu v rámci třísvazkového projektu Centra biblických studií (2001, 2003, 2007, srv. příloha E4) je příležitostí k reflexi nad zvláštnostmi apokryfní literatury, zvláště pak nad problémy spojenými s jejím překladem (A). Tak jako charakter biblického překladu vždycky bude výrazně spoluurčován existencí různých církevních společenství a náboženských přesvědčení všech zúčastněných (autorů, překladatelů, čtenářů), podobně i překlad apokryfních spisů bude vždy neodmyslitelně spojen s existencí biblického kánonu; názory všech zúčastněných na kánon, a potažmo i na existenci a význam spisů nekanonických, budou spoluurčovat i charakter překladu apokryfů.

Diskuse o přejmenování „novozákonních“ apokryfů na „křesťanské“ na tom nic nezmění. Proto je podle našeho názoru lépe setrvat u zavedeného názvosloví včetně klasifikace podle novozákonních „žánrů“ (evangelia – skutky – listy – apokalypsy), což má vedle zřejmého efektu praktického i další výhodu v tom, že novozákonníci jsou již samotnou existencí čehosi, co je i není „novozákonní“, vyrušováni z klidu a podněcováni k aplikaci biblistických metod i na další památky rané křesťanské literatury. Na druhé straně může zkoumání rozvolněné apokryfní látky zpětně ovlivnit i jejich pohled na vlastní biblickou látku. Konstatování podobností mezi apokryfní a biblickou literaturou vede totiž k poznání, že ani biblické spisy nejsou nadčasovým monolitem, ale útvary s vnitřní historií.

Úvahy rozvinuté v jednotlivých oddílech následující části (B) vedou ke společnému závěru, že prameny apokryfních spisů si zaslouží objektivní a pečlivé zpracování, a to bez ohledu na podezření, že se jedná o spisy teologicky a literárně nekvalitní. Při detailním pozorování se takové podezření dokonce nejednou prokáže jako liché. Zejména u obtížně srozumitelných míst je na místě zásada *in dubio pro reo*: pokusme se nejprve rozumět textu tak, jak před námi stojí, v případě nejasností s pomocí nejbližšího kontextu, a hledejme za problematickým místem nejprve smysl – a teprve potom neobratnost autora či chybu písaře.

Uvedenou zásadu lze aplikovat nejen ve vztahu k jednotlivým veršům či krátkým pasážím (B.1), ale i větším textovým jednotkám, jež zvláště v případě apokryfů vstupují do složitých kompozičních celků. Zatímco novodobé badatelé tato skutečnost provokuje k tomu, aby dochovaný celek postupně analyzovali na stále menší „starší“ a „původní“ prvky (přičemž míra spekulativnosti jejich vývodů jen roste), editoři a překladatelé by

měli více usilovat o znovunalezení jednotícího pohledu, pochopení záměru redaktora či posledního autora (B.2); přitom jim leckdy mohou být inspirací i zdánlivě zastaralé práce badatelů z 19. století (Alexandre, *Oracula Sibyllina*).

Společným motivem dalších oddílů je problém evidence a hodnocení biblických aluzí nebo přímých citací. Je bible pro apokryfní autory zásobníkem bonmotů (B.3), nebo zdrojem plodného, myšlenkového napětí a zápasu o nové vyjádření víry (B.4)? V apokryfních spisech – jak se dalo čekat – jsme našli obojí. Z malého počtu ukázek nelze pochopitelně ani odhadnout, který motiv v apokryfní tvorbě převažuje; navíc jsme zjistili z vlastní zkušenosti, že už i evidence a hodnocení základních dat (tj. textových paralel) – a tím spíše formulace rámcovějších závěrů – je do jisté míry ovlivněna subjektivním přístupem badatele. Jedině s touto rezervou se můžeme odvážit opatrného závěru, že dokladů prvního přístupu (tj. bible jako zásobník „vhodných“ veršů) jsme zatím (ve třech svazcích *Novozákonních apokryfů*) našli mnohem více. Tím více si ale můžeme vážit případů, kdy nás biblické aluze třeba bezděčně informují o něčem daleko závažnějším, než je sečtěllost autorova: o proměnách církevního života v prvních stáletích (například v oblasti liturgie a svátostné praxe: B.5), a především o drobných stopách velikých změn a posunů v uvažování první církve nad různými teologickými tématy – ať už je to například pokání před smrtí (B.4) nebo přímluva za zemřelé (B.6).

E. Bibliografie

1. Sbírký apokryfních spisů

- Bovon, F. – Geoltrain, P., *Écrits apocryphes chrétiens I*, Paris: Gallimard 1998 (= *EAC I*) (*EAC II* viz Geoltrain).
- Dus, J. A. – Pokorný, P., *Neznámá evangelia. Novozákonní apokryfy I*, Praha: Vyšehrad 2001 (= *NZA I*).
- Dus, J. A., *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II*, Praha: Vyšehrad 2003 (= *NZA II*).
- Dus, J. A., *Proroctví a apokalypsy. Novozákonní apokryfy III*, Praha: Vyšehrad 2007 (= *NZA III*).
- Elliott, J. K., *The Apocryphal New Testament. A Collection of Apocryphal Christian Literature in an English Translation*, Oxford: Clarendon Press 1993 (reprint 1999) (= Elliott, *The Apocryphal NT*).
- Erbetta, M., *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento I–III*, Casale Monferrato: Marietti (I/1: 1975, I/2: 1981, 1992², II: 1966, 1978², III: 1969, reprint 1998) (= Erbetta, *Apocrifi del NT*).
- Fabricius, J. A., *Codex Apocryphus Novi Testamenti I–II*, Hamburg: Schiller 1703, 1719².
- Geerard, M., *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, Turnhout: Brepols 1992 (= *Clavis ANT*).
- Geoltrain, P. – Kaestli, J.-D., *Écrits apocryphes chrétiens II*, Paris: Gallimard 2005 (= *EAC II*) (*EAC I* viz Bovon).
- Hennecke, E., *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) 1904; 1924² (= *NTA*).
- Hennecke, E. – Schneemelcher, W., *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung I–II*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) 1959³–1964³ = 1968⁴–1971⁴ (5. a 6. vyd. viz Schneemelcher) (= *NTA I–II*).
- Charles, R. H., *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament I–II*, Oxford 1913 (= Charles, *APOT*).
- Charlesworth, J. H., *The Old Testament Pseudepigrapha I. Apocalyptic Literature & Testaments*, New York etc.: Doubleday 1983 (= *OTP I*).
- Charlesworth, J. H., *The Old Testament Pseudepigrapha II. Expansions of the „Old Testament“ and Legends, Wisdom and Philosophical Literature, Prayers, Psalms and Odes, Fragments of Lost Judeo-Hellenistic Works*, New York etc.: Doubleday 1985 (= *OTP II*).
- Ittig, T., *De pseudepigraphis Christi, Mariae et Apostolorum*, Leipzig 1696.
- James, M. R., *The Apocryphal New Testament: Being the Apocryphal Gospels, Acts, Epistles, and Apocalypses with Other Narratives and Fragments*, Oxford: Oxford University Press 1924 (reprinty 1926, 1945, 1950, opravené vyd. 1953) (= James, *ANT*).

- Kautzsch, E., *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments II*, Tübingen 1900 (reprint Darmstadt 1994).
- Lipsius, R. A. – Bonnet, M. (eds.), *Acta apostolorum apocrypha I*, Leipzig 1891; 1903² (reprint Hildesheim 1959) (= Lipsius/Bonnet, *AAA I*).
- Lipsius, R. A. – Bonnet, M. (eds.), *Acta apostolorum apocrypha II/1–2*, Leipzig 1898–1903 (reprint Hildesheim 1959) (= Lipsius/Bonnet, *AAA II/1–2*).
- Mánek, J., *Výbor z novozákonních apokryfů. Evangelia a Skutky apoštolů*, Praha 1958 (= Mánek, *Výbor*).
- Moraldi, L., *Apocrifi del Nuovo Testamento I–II, Classici delle Religioni*, sez. 5, Torino: 1971.
- Rießler, P., *Altjüdisches Schrifttum außerhalb der Bibel*, Augsburg: Dr. Benno Filser Verlag 1928 (reprint Heidelberg 1966, Darmstadt 1966) (= Rießler, *Altjüd. Schrifttum*).
- de Santos Otero, A., *Los Evangelios Apócrifos*, Madrid 1956, 1963², 1975³, 1984⁴, 1985⁵, 1993⁸ [španělský překlad, lat. a řec. texty] (= De Santos, *EA*).
- Schneemelcher, W., *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung I–II*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) 1987⁵–1989⁵; 1990⁶–1997⁶, reprint 1999 (předch. vyd. viz Hennecke) (= *NTA*).
- Schneemelcher, W. – Wilson, R. McL., *The New Testament Apocrypha I–II*, Cambridge: James Clarke & Co. 1991 (angl. překlad 5. vyd. něm. sbírky, viz Schneemelcher, *NTA*) (= Schneemelcher/Wilson, *NTA*).
- Soušek, Z., *Knihy tajemství a moudrosti. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy I–III*, Praha: Vyšehrad 1995–1999 (= *KTM*).
- Starowieyski, M., *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2003.
- Starowieyski, M., *Apokryfy Nowego Testamentu. Listy i apokalipsy chrześcijańskie*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2001 (= Starowieyski, *ANTLA*).

- C. Alexandre, *Oracula Sibyllina, editio altera ex priore ampliore contracta*, Paris 1869.
- A. Rzach, *Oracula Sibyllina*, Pragae – Vindobonae – Lipsiae: Tempsky & Freytag 1891.
- J. Geffcken, *Die Oracula Sibyllina*, GCS 8, Leipzig: Hinrichs 1902 (reprint 1967) [standardní edice].
- A. Kurfess, *Sibyllinische Weissagungen. Urtext und Übersetzung*, Berlin: Heimeran 1951 [řecko-německé vydání knih 1–8 a 11].
- V. Nikiprowetzky, *La troisième Sibylle*, *Études juives* 9, Paris 1970 [řecko-francouzské vydání knihy 3].
- J. D. Gauger, *Sibyllinische Weissagungen*, Düsseldorf: Artemis & Winkler 1998 [řecko-německé vydání knih 1–8 a 11; vychází z Kurfessovy edice (1951)].
- J.-M. Roessli, *Oracula Sibyllina*, CCSA [připravuje se].

Překlady (viz též výše v přehledu edic)

Anglické překlady

- H. N. Bate, *The Sibylline Oracles*, London 1918 [překlad knih 3–5].
- J. J. Collins, „Sibylline Oracles“, in: *OTP I*, 1983, s. 317–472 [kompletní překlad].
- H. C. O. Lanchester, „The Sibylline Oracles“, in: Charles, *APOT*, 1913, s. 368–406 [knihy 3–5; starší bibliografie].
- M. S. Terry, *The Sibylline Oracles. Translated from the Greek into English Blank Verse*, New York 1890 [kompletní překlad; k dispozici na internetu; odlišné číslování veršů].

Český překlad

- P. Pokorný, „Sibylliny věštby“, in: *KTMI*, 1995, s. 290–356 [překlad knih 3–5].

Francouzské překlady

- A. Bouché-Leclercq, „Oracles sibyllins. Avant-propos et Livre Premier“, *RHR* 4/7 (1883), s. 236–248; „Livre II et Livre III (1e partie)“, *RHR* 4/8 (1883), s. 619–634; „Livre III (2e partie)“, *RHR* 4/9 (1884), s. 220–233 [překlad knih 1–3].
- V. Nikiprowetzky, „Les Oracles sibyllins. Livres III–V et Fragments“, in: A. Dupont-Sommer – M. Philonenko (eds.), *La Bible. Écrits intertestamentaires*, Paris 1987, s. 1035–1140 [překlad knih 3–5 a fragmentů].
- J.-M. Roessli, „Oracles sibyllins“, in: *EAC II*, 2005, s. 1045–1083 [překlad knih 6–7; 8, 217–428].

Italský překlad

- M. Erbetta, „Oracoli sibillini cristiani“, in: Týž, *Apocrifi del NT III*, 1981, s. 486–540 [překlad pasáží 1,323–400; 2,34–55; 2,149–347; 6–8].

Německé překlady

- F. Blass, „Die Sibyllinischen Orakel“, in: E. Kautzsch (ed.), *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments II*, Tübingen 1900 (reprint Darmstadt 1994), s. 177–217 [vybrané pasáže; knihy 3–5].

J. H. Friedlieb, *Die sibyllinischen Weissagungen*, Leipzig 1852 [do r. 1998 jediný kompletní něm. překlad].

J. Geffcken, „Christliche Sibyllinen“, in: *NTA*, 1924², s. 399–422 [vybrané pasáže].

A. Kurfess, „Christliche Sibyllinen“, in: *NTA II*, 1964³, s. 498–528 [překlad pasáží 1,323–400; 2,34–55; 2,149–347; 6–8; není totožný s překladem v edici z r. 1951].

H. Merkel, *Sibyllinen*, in: *JSHRZ V/8*, Gütersloh: Gerd Mohn 1998, s. 1041–1140 [překlad knih 3–5].

U. Treu, „Christliche Sibyllinen“, in: *NTA II*, 1989⁵, s. 591–619 [odlišný překlad stejných pasáží jako: Kurfess, 1964].

Polské překlady

A. Świderkówna – M. Appel – J. Czuj – W. Kornatowski, „Księgi sybilińskie (fragmenty)“, in: M. Starowieyski, *ANTLA*, 2001, s. 334–353 [překlad pasáží 2,187–338; 4,1–71; 8,459–675; 8,217–243 a dalších příbuzných textů].

Španělský překlad

E. Suárez de la Torre, „Oráculos sibilinos“, in: A. Piñero Sáenz (ed.), *Apócrifos del Antiguo Testamento III*, Madrid 2002, s. 329–612.

Edice a překlady Pseudo-Fókylidových naučení

J. Bernays, *Über das Phokylideische Gedicht. Ein Beitrag zur hellenistischen Literatur*, Berlin 1856, znovu in: Týž, *Gesammelte Abhandlungen*, Berlin 1885 (= reprint Hildesheim 1971), I, s. 192–261.

A.-M. Denis, „Pseudo-Phocylide“, in: *PsVTGr III/b*, Leiden 1970, s. 149–156 [řec. text].

P. Derron, *Pseudo-Phocylide: Sentences*, Paris 1986 [řec. text, franc. překlad, přehled řecko-latinských a žido-křesťanských paralel].

F. Dornseiff, *Echtheitsfragen antik-griechischer Literatur: Rettungen des Theognis, Phokylides, Hekataios, Choirilos*, Berlin 1939, s. 37–51 [poslední pokus o přiřčení PsF skutečnému Fókylidovi].

M. Goodman, in: G. Vermes – F. Millar – M. Goodman (eds.), *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ III/1*, Edinburgh 1986, s. 687–692 [bibliografie 1856–1980].

P. W. van der Horst, *The Sentence of Pseudo-Phocylides*, *SVTP* 4, Leiden 1978 [řec. text podle Youngovy edice, angl. překlad, bibliografie, konkordance].

P. W. van der Horst, „Pseudo-Phocylides“, in: *OTP II*, 1985, s. 565–582 [angl. překlad, = van der Horst, 1978].

P. W. van der Horst, „Pseudo-Phocylides revisited“, *JSP* 3 (1988), s. 3–30 [přehled bádání 1978–1987; evidence různocnění edicí Younga a Derronové].

A. Kurfess, „Das Mahngedicht des sogenannten Phokylides im zweiten Buch der Oracula Sibyllina“, *ZNW* 38 (1939), s. 171–181.

D. Young, *Theognis, Ps.-Pythagoras, Ps.-Phocylides, Chares, Anonymi aulodia, fragmentum teleiambicum*, Leipzig: Teubner 1971² [řec. text, u PsF totožný s prvním vydáním 1961].

N. Walter, „Pseudo-Phokylides“, in: *JSHRZ IV/3*, Gütersloh: Gerd Mohn 1983, s. 182–216 [něm. překlad].

Pseudo-Fókylidova naučení v Sibylliných věštbách

C. Alexandre, *Oracula Sibyllina I*, Paris 1841, s. 66–75 [řec. text, latin. parafráze].

C. Alexandre, *Oracula Sibyllina II*, Paris 1856, s. 401–409 [exkurz].

J. J. Collins, „Extract from Pseudo-Phocylides“, in: *OTP I*, 1983, s. 346–348 [angl. překlad Sib 2,56–148 v rámci kompletního překladu Sib].

J. Geffcken, *Die Oracula Sibyllina*, Leipzig 1902, s. 29–34 [řec. text].

J. Geffcken, „Der Kampf des Christen und seine Lebensregel (zum Teil nach jüdischem Vorgange)“, in: *NTA*, 1924², s. 417–418 [něm. překlad Sib 2,34–153 v rámci výběrového překladu Sib].

A. Rzach, *Oracula Sibyllina*, Pragae etc. 1891, s. 32–37 [řec. text].

M. S. Terry, *The Sibylline Oracles. Translated from the Greek into English Blank Verse*, New York 1890, s. 39–43 [angl. překlad; jiné číslování veršů!].

Další literatura

C. Alexandre, *Oracula Sibyllina II*, Paris: Firmin Didot 1856 [tématické exkurzy, rejstříky, starší bibliografie].

G. J. M. Bartelink, „Die ‚Oracula Sibyllina‘ in den frühchristlichen griechischen Schriften von Justin bis Origenes (150–250)“, in: J. den Boeft – A. Hilhorst (eds.), *Early Christian Poetry*, Leiden 1993, s. 23–33.

J. J. Collins, „The Development of the Sibylline Tradition“, in: *ANRW II/20,1*, Berlin – New York 1987, s. 421–459.

Jan A. Dus, „Sibyllino prorocství o Kristu (Oracula Sibyllina VIII, 217–250)“, in: T. Hanzlíková – O. Šoltys – J. Á. Víšek (eds.), *Studentská vědecká konference v Praze 26. a 27. 4. 2002*, Praha: Matfyzpress 2002, s. 14–23.

J. Geffcken, *Komposition und Entstehungszeit der Oracula Sibyllina*, *TU.NF* 8/1, Leipzig: Hinrichs 1902.

L. L. Kreitzer, „Sibylline Oracles 8, the Roman imperial ‚adventus‘ coinage of Hadrian and the Apocalypse of John“, *JSP* 4 (1989), s. 69–84.

J. Nováková, *Aurelius Augustinus: O Boží obci II*, Praha: Vyšehrad 1950, s. 307–308 [český překlad Augustinovy latinské verze akrostichu v osmé knize Sib].

H. W. Parke – B. C. McGing, *Sibyls and Sibylline Prophecy in Classical Antiquity*, London – New York: Routledge 1988.

A. Rzach, „Sibylle“, in: *Paulys RE II/2*, Stuttgart 1923, sl. 2103–2183.

2.2 Otázky Bartolomějovy

Řecké rukopisy

- G Vídeň, hist. gr. 67 (13. stol.) – obsahuje pasáž 1,28–5,11
 H Jeruzalém, Sabaiticus 13 (10./11. stol.) – 1,1–4,32

Latinské rukopisy

- L Vatikán, Regimensis 1050 (9.–10. stol.) – 1,21–30; 4,7–29; 4,51–54
 C Řím, Bibl. Casanatense 1880 (11. stol.) – 1–5

Staroslověnské rukopisy

- P Petrohrad, Bibl. publ. F. 573 (14. stol.) – 1,1–4,13
 V Vídeň, slav. 125 (16.–17. stol.) – 2,1–4,13; 1

Edice

- N. Tichonravov, in: *Pamjatniki otrečennoj russkoj literatury II*, Sankt Petěrburg 1863, s. 18–22 [P].
 A. Vassiliev, in: *Anecdota Graeco-byzantina I*, Mosquae 1893, s. 10–23 [G].
 N. Bonwetsch, „Die apokryphen Fragen des Bartholomäus“, in: *NGW zu Göttingen, Phil.-Hist. Klasse*, Göttingen 1897, s. 1–42 [GP (viz něm. překlad)].
 A. Wilmart – E. Tisserant, „Fragments grecs et latins de l'Évangile de Barthélémy“, *RB* 10 (1913), s. 161–190; 321–368 [LH].
 U. Moricca, „Un nuovo testo dell'Evangelo di Bartolomeo“, *RB* 30 (1921), s. 481–516; 31 (1922), s. 20–30 [C].
 De Santos Otero, in: *EA*, Madrid 1985⁵, s. 536–572 [HC (viz španělský překlad)].
 J.-D. Kaestli – B. Philonenko-Sayar – P. Cherix, *Quaestiones Bartholomaei. Liber resurrectionis Jesu Christi*, CCSA [připravuje se].

Překlady (viz též výše v přehledu edic)

Anglické překlady

- J. K. Elliott, in: Týž, *The Apocryphal NT*, 1999, s. 652–668 [= James (1924) s drobnými změnami].
 M. R. James, in: Týž, *ANT*, 1924, s. 166–181 [překlad eklektický].

Francouzské překlady

- J.-D. Kaestli – P. Cherix, *L'évangile de Barthélémy*, Turnhout 1993, s. 97–134 [podle rkp. C (1,1–27) a G (1,28–5,11)].
 J.-D. Kaestli, „Questions de Barthélémy“, in: *EAC I*, 1997, s. 255–295 [podle stejné kombinace pramenů jako Kaestli/Cherix (1993), ale s rozsáhlejším poznámkovým aparátem; k otázce, je-li samotný text překladu identický s textem jeho překladu z r. 1993, se autor nevyjadřuje].

Italský překlad

M. Erbetta, in: Týž, *Apocrifi del NT I/2*, 1981, s. 288–300 [překlad eklektický].

Německé překlady

N. Bonwetsch, „Die apokryphen Fragen des Bartholomäus“, in: *NGW Göttingen, Phil.-Hist. Klasse* 1897, s. 1–42 [podle rkp. G a PV].

F. Scheidweiler – W. Schneemelcher, „Bartholomäusevangelium“, in: *NTA I*, 1987⁵, s. 424–440 [překlad eklektický].

Polský překlad

R. Bartnicki – M. Starowieyski, in: M. Starowieyski (ed.), *Apokryfy Nowego Testamentu: Ewangelié apokryficzne, cz. 2*, Kraków 2003, s. 753–776, 895–896 [podle rkp. C (1,1–27) a G (1,28–5,11)].

Španělský překlad

A. de Santos Otero, in: Týž, *EA*, 1985⁵, s. 536–572 [podle rkp. H (1,1–4,32) a C (4,32–5,11)].

2.3 Zjevení Šadrakovo

Rukopis

O Oxford, Bibliotheca Bodleiana, Cod. Misc. Gr. 56 (Auct. E 4.11, olim 3060), ff. 92^a–100^b (15. stol.)

Edice

M. R. James, *Apocrypha anecdota*, T&S 2.3, Cambridge: Cambridge University Press 1893, s. 127–137.

O. Wahl, *Apocalypsis Esdrae, Apocalypsis Sedrach, Visio beati Esdrae*, Leiden 1977, s. 37–48.

S. Agourides, *Theologia* 49 (1978), s. 280–297.

Překlady

Anglické překlady

S. Agourides, „Apocalypse of Sedrach“, in: *OTP I*, 1983, s. 605–613.

A. Rutherford, „The Apocalypse of Sedrach“, in: *ANF 10*, 1872, s. 175–180.

Francouzský překlad

D. Ellul-Durand, „L'Apocalypse grecque d'Esdras“, in: *EAC I*, 1997, s. 575–591.

Německý překlad

P. Riebler, in: Týž, *Altjüd. Schrifttum*, 1928, s. 156–167, 1274.

Polský překlad

M. Starowieyski, „Apokalipsy związane z Ezdraszem“, in: Týž, *ANTLA*, 2001, s. 199–209.

Další literatura

R. A. Kraft, „Ezra' Materials in Judaism and Christianity“, in: *ANRW II/19,1*, 1979, s. 119–136.

U. B. Müller, „Die griechische Esra-Apokalypse“, in: *JSHRZ V/2*, Gütersloh: Gerd Mohn 1976, s. 85–102, zejm. 86–87, 91–102.

2.4 Skutky Tomášovy

Řecká verze

- A Paříž, gr. 881 (10. stol.)
- B Paříž, gr. 1468 (11. stol.)
- C Paříž, gr. 1454 (10. stol.)
- D Paříž, gr. 1176 (12./13. stol.)
- F Řím, Angelicanus B 2.2 (11. stol.)
- G Escorial, Y II 9 (11. stol.)
- H Escorial, Y II 6 (12. stol.)
- K Řím, Chisianus R VII 51 (12. stol.)
- L Paříž, gr. 764 (9. stol.)
- M Monako, gr. 262 (9. stol.)
- O Oxoniensis, Clarkianus 43 (11. stol.)
- P Paříž, gr. 1510 (11./12. stol.)
- Q Paříž, gr. 1485 (10./11. stol.)
- R Paříž, gr. 1551 (14. stol.)
- S Paříž, gr. 1613 (15. stol.)
- T Paříž, gr. 1540 (11. stol.)
- U Řím, Vallicellanus B 35 (11. stol.)
- V Vatikán, gr. 1190 (15. stol.)
- X Paříž, gr. 1173 A (12. stol.)
- Y Vatikán, gr. 797 (11. stol.)
- Z Petrohrad, Caesareus 94 (12. stol.)

Edice

M. Bonnet, „Acta Thomae“, in: Lipsius/Bonnet, *AAA II/2*, Leipzig 1903, s. 99–291 [standardní edice].

G. Garitte, in: *Muséon* 84 (1971), s. 158–195 [řec. text posledního oddílu: Martyria].

M. R. James, *Apocrypha Anecdota II*, T&S 5.1, Cambridge: Cambridge University Press 1897, s. 27–45 [řec. text druhotné zkrácené verze, dochované v rkp. Brit. Libr. Add. 10073 ze 16. stol.].

C. Thilo, *Acta S. Thomae Apostoli*, Leipzig 1823 [starší edice řec. textu s užitečným komentářem].

P.-H. Poirier – Y. Tissot, *Acta Thomae, CCSA* [připravuje se].

Syrská verze

Z pěti rukopisů uvádíme dva nejdůležitější:

B.M. British Museum Add. 14645 (r. 936)

Sinai Sinai 30 (5./6. stol)

Edice

W. Wright, *Apocryphal Acts of the Apostles*, London 1871, I, s. 171–333 [syr. text rkp. B.M.]; II, s. 146–298 [angl. překlad].

A. Smith-Lewis, *Horae Semiticae III–IV*, London 1903–1904 [syr. text rkp. Sinai a angl. překlad fragmentů].

Latinská verze

Ve velkém množství rukopisů (nejstarší jsou z 8. století) se dochovaly dva základní typy latinských Skutků Tomášových: „Passio“ (tj. základ pověsti zařazené ve 13. století do sbírky *Legenda aurea*) a „Miracula“.

Edice

K. Zelzer, *Die alten lateinischen Thomasakten*, TU 122, Berlin 1977, s. 1–42 [Passio sancti Thomae apostoli]; 43–77 [De miraculis beati Thomae apostoli].

Překlady (viz též výše v přehledu edic)

Anglické překlady

H. J. W. Drijvers, in: Schneemelcher/Wilson, *NTA II*, 1992.

J. K. Elliott, *The Apocryphal NT*, 1993, s. 439–511 [angl. překlad].

M. R. James, *ANT*, 1924, s. 364–438 [podle řecké verze].

A. F. J. Klijn, *The Acts of Thomas*, *NovT.S* 5, Leiden 1962 [podle syrské verze].

Český překlad

Mánek, *Výbor*, 1958, s. 173–253 [podle řecké verze, patrně závislý na něm. překladu].

Francouzské překlady

P.-H. Poirier – Y. Tissot, „Actes de Thomas“, in: *EAC I*, 1997, s. 1321–1470 [podle syrské verze],

A.-J. Festugière, „Les Actes apocryphes de Jean et de Thomas“, in: *Cahiers d'Orientalisme* 6, Genève 1983, s. 41–117 [podle řecké verze].

Italské překlady

M. Erbetta, *Apocrifi del NT II*, 1966, s. 305–374 [podle řecké verze; na některých ne vždy specifikovaných místech podle syrské verze].

L. Moraldi, *Apocrifi del NT II*, 1971, s. 1125–1350.

Německé překlady

G. Bornkamm, in: *NTA II*, 1964³, s. 297–372 [podle řecké verze; Píseň o perle podle syrské verze].

H. J. W. Drijvers, in: Schneemelcher, *NTA II*, 1989⁵, s. 289–367 [podle řecké verze; Píseň o perle podle syrské verze].

Nizozemský překlad

A. F. J. Klijn, *Apokriefen van het Nieuwe Testament II*, Kampen 1985, s. 56–160.

Další literatura

J. N. Bremmer (ed.), *The Apocryphal Acts of Thomas, SECA 6*, Leuven: Peeters 2001.

2.5 Zjevení Petrovo

Řecké zlomky

- B Oxford, Bodleian Library, Ms. Gr. theol. f. 4 [P] [odpovídá části kap. ZjPt^E 10]
 R Vídeň, P. Vindob. G 39756, ve sbírce arcivévody Rainera [odpovídá části kap. ZjPt^E 14]
 Oba zlomky pocházejí z téhož pergamenového kodexu (2. pol. 5. stol.).

Etiopská verze (E)

- P Paříž, Bibliothèque Nationale, č. 51 ve sbírce Antoina d'Abbadie (15./16. stol.?)
 T Tánásee, č. 35, rukopis se nachází na ostrově Kebrán ležícím v jezeře Táná (18. stol.?)

Mladší řecká verze

- A P. Cair. 10759, tzv. Achmímský zlomek (8./9. stol.) na 33 pergamenových foliích, nalezený francouzskou expedicí r. 1887 v hrobu křesťanského mnicha poblíž hornoegyptského Achmímu (starověká Panopolis). Úryvek Zjevení Petrova se nalézá na ff. 7r–10r a odpovídá přibližně kapitolám ZjPt^E 7–10; 15–16a. Zlomek dále obsahuje Petrovo evangelium a dva rozsáhlé fragmenty Prvního Henocha. Nyní je uložen v muzeu v Káhiře.

Edice

- U. Bouriant, „Fragments grecs du livre d'Énoch et de quelques écrits attribués à Saint Pierre“, in: *Mémoires publiées par les membres de la Mission Archéologique Française du Caire* 9/1, Paris 1892, s. 93–147 [A; franc. překlad].
 O. von Gebhardt, *Das Evangelium und die Apokalypse des Petrus. Die neuentdeckten Bruchstücke nach einer Photographie der Handschrift zu Gizeh*, Leipzig 1893 [A].
 A. Harnack, *Bruchstücke des Evangeliums und der Apokalypse des Petrus*, TU 9/2, Leipzig 1893² [A; něm. překlad; zavedl dělení na 34 §§].
 E. Klostermann, *Apocrypha I. Reste des Petrusevangeliums, der Petrusapokalypse und des Kerygma Petri, Kleine Texte* 3, Berlin 1903; 1908² = 1933³ [A; standardní edice].
 E. Preuschen, *Antilegomena: Die Reste der außerkanonischen Evangelien und urchristlichen Überlieferungen*, Gießen 1905² [A; něm. překlad].
 S. Grébaud, „Littérature éthiopienne ps. clémentine. La seconde venue du Christ et la résurrection des morts“, *ROC* 12 (1907), s. 139–151; 15 (1910), s. 198–214; 307–323; 425–439 [E; franc. překlad].
 M. R. James, „A New Text of the Apocalypse of Peter“, *JThS* 12 (1911), s. 157, 367–369 [B; angl. překlad].
 H. Duensing, „Ein Stücke der urchristlichen Petrusapokalypse erhaltender Traktat der äthiopischen pseudoclementinischen Literatur“, *ZNW* 14 (1913), s. 65–78 [E podle Grébaudovy edice; něm. překlad].
 C. Wessely, *Les plus anciens monuments du christianisme écrits sur papyrus II*, in: *PO* 18/3, Paris 1924, s. 345–511 [zejm. 482–483: R jako domnělá součást apokryfních Skutků Petrových].

K. Prümm, „De genuino apocalypsis Petri textu, examen testium iam notorum et novi fragmenti Raineriani“, *Biblica* 10 (1929), s. 62–80 [R; lat. překlad; identifikoval R jako součást ZjPt].

M. R. James, „The Rainer Fragment of the Apocalypse of Peter“, *JThS* 32 (1931), s. 270–278 [R; angl. překlad].

E. Hammerschmidt, „Äthiopische Handschriften vom Tanasee 1“, in: *Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland* 21/1, Wiesbaden 1973 [fotografie rkp. T a jeho popis].

D. D. Buchholz, *Your eyes will be opened. A Study of the Greek (Ethiopic) Apocalypse of Peter*, *SBL.DS* 97, Atlanta: Scholars Press 1988 [vlastní edice E, zohledňující rkp. PT a Grébautovu edici; zlomky BR podle Jamesových edicí (1911, 1931); angl. překlad EBR] (= Buchholz, Your eyes).

P. Marrassini, „L'Apocalisse di Pietro“, in: Y. Beyne e. a. (eds.), *Etiopia e oltre*, Napoli 1994, s. 171–232 [E; italský překlad EBRA].

T. J. Kraus – T. Nicklas, *Das Petrusevangelium und die Petrusapokalypse. Die griechischen Fragmente mit deutscher und englischer Übersetzung*, *GCS.NF* 11, Berlin – New York: Walter de Gruyter 2004, s. 101–130 [BRA].

R. Bauckham – P. Marrassini, *Apocalypsis Petri*, *CCSA* [připravuje se].

Překlady (viz též výše v přehledu edic)

Anglické překlady

D. D. Buchholz, *Your eyes will be opened*, Atlanta 1988, s. 163–244 [EBR].

J. K. Elliott, *The Apocryphal NT*, 1993, s. 593–612 [EBRA].

M. R. James, *ANT*, 1972¹¹, s. 505–524.

A. Rutherford, in: *ANF* 10, 1952, s. 141–147.

České překlady

J. L. Sýkora, „Evangelium a apokalypse sv. Petra“, *Časopis katolického duchovenstva* 35 (1894), s. 65–79 [úvod] a 154–165 [překlad PtEv a ZjPt^A].

J. Picke, *Apokalypsa Petrova. Apokryfní zlomek*, vytiskl a vydal J. Picke, dřevoryty a kresby Jana Konůpka, 33 výtisků, 1936 [A].

Francouzský překlad

R. Bauckham – P. Marrassini, in: *EAC* I, 1997, s. 747–774 [ER].

Italské překlady

M. Erbetta, *Apocrifi del NT III*, 1981, s. 209–233 [EBRA].

L. Moraldi, *Apocrifi del NT II*, 1971, s. 1803–1848.

Německé překlady

Ch. Maurer – H. Duensing, in: *NTA* II, 1964³ (reprint 1971⁴), s. 468–483 [EA].

W. Michaelis, *Die apokryphen Schriften zum Neuen Testament, Sammlung Diederich* 129, Bremen 1962³, s. 469–481 [A].

C. D. G. Müller, in: *NTA II*, 1997⁶, s. 562–578 [EA].

M. Weinel, in: *NTA*, 1924², s. 314–327 [EBA].

Polské překlady

S. Kur – M. Starowieyski – A. Świderkówna, *WST* 2 (1984), s. 48–65 [EA].

S. Kur, in: Starowieyski, *ANTLA*, 2001, s. 227–241 [E; překlad z r. 1984 přepracován podle Marrassiniho edice].

M. Starowieyski, in: Týž, *ANTLA*, 2001, s. 225–241 [A].

Další literatura

R. Bauckham, „The Apocalypse of Peter: An Account of Research“, in: *ANRW II/25,6*, 1988, s. 4712–4750.

R. Bauckham, „The Apocalypse of Peter: A Jewish Christian Apocalypse from the Time of Bar Kochba“, *Apocrypha* 5 (1994), s. 7–111; též in: Týž, *The Fate of the Dead*, Leiden 1998, s. 160–258.

K. Berger, „Unfehlbare Offenbarung. Petrus in der gnostischen und apokalyptischen Offenbarungsliteratur“, in: P. G. Müller – W. Stenger (eds.), *Kontinuität und Einheit: Für F. Mußner*, Freiburg 1981, s. 261–326.

J. N. Bremmer – I. Czachesz (eds.), *The Apocalypse of Peter*, *SECA* 7, Leuven: Peeters 2003.

J. N. Bremmer, „The Apocalypse of Peter: Greek or Jewish?“, in: Bremmer/Czachesz (eds.), *The Apocalypse of Peter*, *SECA* 7, Leuven: Peeters 2003, s. 1–14.

P. van Minnen, „The Greek Apocalypse of Peter“, in: Bremmer/Czachesz (eds.), *The Apocalypse of Peter*, *SECA* 7, Leuven: Peeters 2003, s. 15–39.

E. Peterson, „Das Martyrium des hl. Petrus nach der Petrus-Apokalypse“, in: *Miscellanea G. Belvederi*, Rome 1953, s. 181nn; též in: Týž, *Frühkirche, Judentum und Gnosis*, Freiburg 1959, s. 88–91.

3. Další literatura

- Beskow, P., *Strange Tales about Jesus*, Philadelphia 1983.
- Bovon, F., et al., *Les Actes apocryphes des Apôtres. Christianisme et monde païen, Publications de la Faculté de Théologie de l'Université de Genève 4*, Genève: Labor et Fides 1981 (= Bovon, *Actes*).
- Diehl, E., *Anthologia Lyrica Graeca I*, Leipzig 1954³.
- Duling, D. C., „Testament of Solomon“, in: *OTP I*, 1983, s. 935–987.
- Graffin, R. – Nau, F. (eds.), *Patrologia Orientalis*, Paris 1907–1979 (= *PO*).
- Charlesworth, J. H. (ed.), *Jesus and the The Dead Sea Scrolls*, New York etc.: Doubleday 1993 (česky: *Ježíš a svitky od Mrtvého moře*, Praha: Vyšehrad 2000).
- Junod, E., „Actes apocryphes et hérésie: le jugement de Photius“, in: Bovon, *Actes*, 1981, s. 11–24.
- Junod, E., „Apocryphes du NT ou Apocryphes chrétiens anciens? Remarques sur la designation d'un Corpus et indications bibliographiques sur les instruments de travail recents“, *ETHR* 58 (1983), s. 409–421.
- Junod, E., „Apocryphes du Nouveau Testament“. Une appellation erronée et une collection artificielle. Discussion de la nouvelle définition proposée par W. Schneemelcher“, *Apocrypha* 3 (1992), s. 17–46.
- Kaestli, J.-D., „Les écrits apocryphes chrétiens. Pour une approche qui valorise leur diversité et leurs attaches bibliques“, in: J.-D. Kaestli – D. Marguerat (eds.), *Le mystère apocryphe. Introduction à une littérature méconnue*, Genève 1995, s. 27–42.
- Kähler, E., *Studien zum Te Deum und zur Geschichte des 24. Psalms in der Alten Kirche*, Göttingen 1958.
- Lampe, G. W. H., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: Clarendon Press 1961.
- Markschies, Ch., „Neutestamentliche Apokryphen“: Bemerkungen zu Geschichte und Zukunft einer von Edgar Hennecke im Jahr 1904 begründeten Quellensammlung“, *Apocrypha* 9 (1998), s. 97–132.
- McCown, C. C., *The Testament of Solomon*, Leipzig: Hinrichs 1922.
- Migne, J.-P., *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, Paris 1857–1866 (= *PG*).
- Migne, J.-P., *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Paris 1841–1864 (= *PL*).
- Müller, C. D. G., „Die Himmelfahrt des Jesaja“, in: *NTA II*, 1989⁵, s. 547–562.
- Niebuhr, K.-W., *Gesetz und Paränese. Katechismusartige Weisungsreihen in der frühjüdischen Literatur*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) 1987.
- Nováková, J. (přel.), *Aurelius Augustinus: O Boží obci*, Praha: Vyšehrad 1950.
- Poupon, G., „Les Actes apocryphes des apôtres de Lefèvre à Fabricius“, in: Bovon, *Actes*, 1981, s. 25–47.
- Schlichting, G. (ed.), *Ein jüdisches Leben Jesu, WUNT 24*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) 1982.
- Starowieyski, M., *Barwny świat apokryfów*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1998.
- Šimandl, J., „Život Adama a Evy“, in: *KTM II*, 1998, s. 343–363.

4. České překlady apokryfních spisů ve sbírce NZA I–III

V přehledu evidujeme texty ze souboru *NZA I–III*,³⁵⁵ a to jen překlady (výjimečně sumáře) jednotlivých spisů a úvody k nim; nikoli tedy úvody širšího rozsahu nebo exkurzy. V první části přehledu se nacházejí spisy, jež jsou současně komentovány v příručce *Clavis ANT*, a to v pořadí stanoveném touto příručkou;³⁵⁶ v druhé části pak spisy, které v příručce *Clavis ANT* nejsou (v pořadí podle *NZA I–III*).

1 [Papyrus Oxyrhynchus 840]

Papyrus Oxyrhynchus 840, úvod a překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 55–59; 59–60.

2 [Papyrus Egerton 2]

Papyrus Egerton 2, úvod: P. Pokorný, *NZA I*, s. 63–65; překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 66–74.

3 [Papyrus Oxyrhynchus 1224]

Papyrus Oxyrhynchus 1224, úvod a překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 60–61; 62.

5 [Fragmentum Fajjumense]

Fajjúmský fragment, úvod a překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 154–155; 155.

7 [Papyrus Berolinensis 11710]

Papyrus Berolinensis 11710, úvod a překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 56.

10 [Evangelium Nazaraeorum]

Evangelium Nazorejců, úvod a překlady z řečtiny, latiny a syrštiny: J. Brož, *NZA I*, s. 177–182; 183–189.

11 [Evangelium secundum Hebraeos]

Evangelium Hebrejců, úvod a překlady z řečtiny a latiny: J. Brož, *NZA I*, s. 177–182; 189–193.

11 [Evangelium secundum Hebraeos]

Evangelium Hebrejců – koptský zlomek (z Řeči Kyrilla Jeruzalémského o Marii Bohorodičce), překlad z koptštiny: Z. Vlčková, *NZA I*, s. 200.

³⁵⁵ Jako výjimky z pravidla jsme zařadili i několik spisů (nebo jejich částí) přeložených nikoli v *NZA*, ale v *KTM*. Také ony jsou totiž komentovány v příručce *Clavis ANT* (viz položky 315, 318, 319).

³⁵⁶ Badatelům obecně srozumitelný (latinský) *Clavis ANT* je výrazem většinového konsensu ohledně klasifikace novozákonních apokryfů podle „žánrů“ (evangelia, skutky, listy, apokalypsy). Obsahuje i základní informace o jednotlivých pramenech.

- 12 [Evangelium Ebionitarum]
Evangelium Ebionitů, úvod a překlad z řečtiny: J. Brož, *NZA I*, s. 177–182; 193–196.
- 13 [Evangelium Petri]
Petrovo evangelium, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 227–229; 229–233.
- 14 [Evangelium secundum Aegyptios]
Evangelium Egyptanů, úvod: M. Havrda – M. Kratochvíl, *NZA I*, s. 224–225; překlad z řečtiny: M. Havrda, *NZA I*, s. 225–226.
- 15 [Evangelium arcanum secundum Marcum]
Fragment tzv. tajného Markova evangelia (po Mk 10,34), úvod a překlad z řečtiny: P. Pokorný, *NZA I*, s. 47–49; 50–51.
- 18 [Agrapha]
Agrafa, úvod: J. A. Dus, *NZA I*, s. 38–42.
- 18 [Agrapha]
Agrafon o práci v sobotu (L 6,4 D), úvod a překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 42–45; 45–46.
- 18 [Agrapha]
Kratší závěr Markova evangelia (po Mk 16,8, cod. Bobiensis), úvod: P. Pokorný, *NZA I*, s. 52; překlad z latiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 53–54.
- 19 [Evangelium Thomae (coptice)]
Tomášovo evangelium (NHC II/2), úvod a překlady z koptštiny a řečtiny: P. Pokorný, *NZA I*, s. 77–87; 87–154.
- 20 [Evangelium Philippi (coptice)]
Filipovo evangelium (NHC II/3), úvod a překlad z koptštiny: L. Kopecká – P. Pokorný, *NZA I*, s. 209–210; 210–224.
- 21 [Dialogus Iesu cum discipulis (Freer–Logion)]
Doplňek v závěru Markova evangelia (tzv. Freerovo logion po Mk 16,14), úvod: P. Pokorný, *NZA I*, s. 54–55; překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA I*, s. 55.

- 25 [Dialogus Salvatoris]
Rozhovor se Spasitelem (NHC III/5), úvod a překlad z koptštiny: P. Pokorný, *NZA I*, s. 167–169; 169–176.
- 30 [Evangelium Mariae (Magdalena)]
Mariino evangelium, úvod a překlady z koptštiny a řečtiny: Z. Vlčková, *NZA I*, s. 234–237; 238–244.
- 50 [Protevangeliium Iacobi]
Protoevangelium Jakubovo, úvod a překlad z řečtiny: P. Peňáz, *NZA I*, s. 253–257; 257–269.
- 51 [Liber de ortu beatae Mariae et infantia Salvatoris (Pseudo-Matthaei Evangelium)]
Pseudo-Matoušovo evangelium, úvod a překlad z latiny: D. Peňázová, *NZA I*, s. 286–288; 289–312.
- 57 [Evangelium Thomae de infantia Salvatoris (Ta paidika tú Kyriú)]
Pseudo-Tomášovo evangelium dětství, úvod a překlad z řečtiny: P. Peňáz, *NZA I*, s. 270–274; 275–286.
- 62 a. [Evangelium Nicodemi (Gesta Pilati)]³⁵⁷
Nikodémovo evangelium – Akta Pilátova, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 318–323; 324–343.
- 62 b. [Evangelium Nicodemi (Gesta Pilati) – Descensus ad inferos]
Nikodémovo evangelium – Kristův sestup do pekel, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 318–323; 344–351.
- 63 [Quaestiones Bartholomaei]
Otázky Bartolomějovy, úvod a překlady z řečtiny a latiny: J. A. Dus, *NZA III*, s. 93–99; 100–124.
- 64 [Epistula Pilati ad Claudium]
První list Pilátův, úvod a překlad z latiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 352; 352–353.

³⁵⁷ „Nikodémovo evangelium“ se skládá ze dvou částí: NikEv 1–16 = „Akta Pilátova“ [Acta Pilati], NikEv 17–27 (případně 17–29 v latinské verzi A) = „Kristův sestup do pekel“ [Descensus ad inferos]. V latinské verzi A je jako 29. kapitola NikEv zařazen „První list Pilátův“ = *Clavis ANT*: 64. Epistula Pilati ad Claudium). Srv. přehled rukopisů pilátovského cyklu in: *NZA I*, s. 320–323.

- 65.I [Anaphora Pilati (recensio B iuxta Tischendorf)]
Zpráva vladaře Piláta (verze B), úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 361–362; 362–367.
- 66.I [Anaphora Pilati (recensio A iuxta Tischendorf)]
Zpráva vladaře Piláta (verze A), úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 361–362; 362–367.
- 66.II [Paradosis Pilati]
Potrestání Piláta, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 368–369; 369–371.
- 68 [Epistula Pilati ad Tiberium (latine)]
Druhý list Pilátův, úvod a překlad z latiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 367; 368.
- 70 [Vindicta Salvatoris]
Pomsta Spasitele, úvod a výtah z latinského textu: J. A. Dus, *NZA I*, s. 374–375; 375–376.
- 71 [Mors Pilati]
Smrt Piláta, úvod a překlad z latiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 371–372; 372–374.
- 76 [Narratio Iosephi de Arimathaea]
Vyprávění Josefa Arimatejského, úvod a výtah z řeckého textu: J. A. Dus, *NZA I*, s. 316; 316–317.
- 88 [Epistula Abgari cum Christi responso]
Pověst o Abgarovi (Eusebios, Historia ecclesiastica I,13,5–22; II,1,6–7), úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 385–388; 388–391.
- 101 [Liber de dormitione, auctore Pseudo-Iohanne apostolo]
Vyprávění o zesnutí Panny Marie – Slovo Jana Teologa, úvod: J. A. Dus, *NZA II*, s. 447–453; překlad z řečtiny: D. Coufal – J. A. Dus, *NZA II*, s. 454–464.
- 116 [Liber de transitu, auctore Pseudo-Iosepho ab Arimathaea]
Vyprávění o zesnutí Panny Marie – Vyprávění Josefa Arimatejského, úvod a překlad z latiny: J. A. Dus, *NZA II*, s. 447–453; 464–469.

- 190.I [Acta Petri – Fragmentum copticum]
O dceři Petrově (P. Berol. 8502/4), překlad z koptštiny: L. Kopecká, *NZA II*, s. 115–117.
- 190.I (a) [Acta Petri – Fragmentum]
O dceři zahradníkově (Pseudo-Titova epištola), úvod a překlad z latiny: J. Roskovec, *NZA II*, s. 117.
- 190.III [Acta Petri – Actus Vercellenses]
Skutky Petrovy (Actus Vercellenses), úvod a překlad z latiny: R. Dostálová, *NZA II*, s. 105–114; 118–150.
- 190.IV [Acta Petri – Martyrium]
Skutky Petrovy – Mučednictví svatého apoštola Petra, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA II*, s. 105–114; 151–160.
- 207 [Acta Petri et XII apostolorum]
Skutky Petra a dvanácti apoštolů (NHC VI/1), úvod a překlad z koptštiny: P. Pokorný, *NZA II*, s. 85–89; 90–100.
- 211.I (1) [Acta Pauli – Papyrus Hamburg I]
Skutky Pavlovy (Papyrus Hamburg I), úvod a překlad z řečtiny: L. Kopecká, *NZA II*, s. 171–173; 207–213, 221–226.
- 211.III [Acta Pauli – Acta Pauli et Theclae]
Skutky Pavlovy – Skutky Pavla a Thekly, úvod a překlad z řečtiny: L. Kopecká, *NZA II*, s. 171–173; 185–197.
- 211.IV [Acta Pauli – Epistulae mutuae Corinthiorum et Pauli]
Skutky Pavlovy – Třetí list Korintským, úvod a překlady z řečtiny a koptštiny: L. Kopecká, *NZA II*, s. 171–173; 213–221.
- 211.V [Acta Pauli – Martyrium Pauli]
Skutky Pavlovy – Utrpení svatého apoštola Pavla, úvod a překlad z latiny: L. Kopecká, *NZA II*, s. 171–173; 228–231.

- 211.VI [Acta Pauli – Narratio de leone baptizato (Epistula Pelagiae)]
Skutky Pavlovy – O pokřtěném lvu (Dopis Pelagiin), úvod a sekundární překlad etiopského textu: L. Kopecká, *NZA II*, s. 171–173; 233–236.
- 215.I [Acta Iohannis – Acta]
Skutky Janovy, úvod a překlad z řečtiny: P. Peňáz, *NZA II*, s. 269–289; 290–327.
- 215.II [Acta Iohannis – Dormitio]
Skutky Janovy – Janova Metastáze, úvod: J. A. Dus, *NZA II*, s. 277–278; překlad z řečtiny: P. Peňáz, *NZA II*, s. 327–335.
- 225.III (1) [Acta Andreae – Papyrus copt. Utrecht I]
Skutky Ondřejovy – O uzdraveném vojákově (P. Cop. Utrecht I), překlad z koptštiny: L. Kopecká, *NZA II*, s. 245–248.
- 225.I (b) [Acta Andreae – Cod. Vatic. gr. 808]
Skutky Ondřejovy (Vat. gr. 808), úvod a překlad z řečtiny: J. Pavlík, *NZA II*, s. 239–245; 249–256.
- 227 [Acta Andreae – Martyrium Andreae prius]
Skutky Ondřejovy – Zpráva o umučení Ondřejově (Vat. gr. 807), úvod a překlad z řečtiny: J. Pavlík, *NZA II*, s. 239–245; 257–266.
- 245.II [Acta Thomae – Versio graeca]
Skutky Tomášovy, úvod: J. A. Dus, *NZA II*, s. 339–357; překlad z řečtiny: J. Bartoň – J. A. Dus, *NZA II*, s. 358–443.
- 249 [Acta Thomae – Carmen animae]
Skutky Tomášovy – Píseň o perle, úvod: J. A. Dus, *NZA II*, s. 341–344; překlad z řečtiny: J. Bartoň – J. A. Dus, *NZA II*, s. 412–416.
- 305 [Epistula Pauli ad Laodicenses]
List Laodikejským, úvod: P. Pokorný, *NZA II*, s. 496–499; překlad z latiny: J. A. Dus – P. Pokorný, *NZA II*, s. 500–501.
- 306 [Epistulae Senecae ad Paulum et Pauli ad Senecam]
Korespondence Seneky a Pavla, úvod a překlad z latiny: J. A. Dus, *NZA II*, s. 473–487; 488–495.

- 311 [Epistula e caelo missa de servanda dominica]
List o neděli, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA II*, s. 502–504; 504–508.
- 315 [Ascensio Isaiae – Versio aethiopica]
Mučednictví a vidění Izajášovo, úvod: M. Jeřábek – Z. Soušek, *KTM II*, s. 153–155; překlad z etiopštiny: M. Jeřábek, *KTM II*, s. 156–178.
- 317 (a) [Apocalypsis Petri – Fragmentum Akhmîmense]
Zjevení Petrovo (Achmímský zlomek), úvod: R. Dostálová – R. Fialová, *NZA III*, s. 321–332; překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA III*, s. 346–348.
- 317 (b) [Apocalypsis Petri – Versio aethiopica]
Zjevení Petrovo (etiopská verze), úvod: R. Dostálová – R. Fialová, *NZA III*, s. 321–332; sekundární překlad etiopského textu: R. Fialová, *NZA III*, s. 333–346.
- 317 (b) Apocalypsis Petri – fragmentum e cod. Bodleian. gr. th. f. 4 [P]
Zjevení Petrovo (Oxfordský zlomek), úvod: R. Dostálová – R. Fialová, *NZA III*, s. 321–332; překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA III*, s. 341.
- 317 (b) [Apocalypsis Petri – fragmentum e cod. P. Vindob. G 39756]
Zjevení Petrovo (Rainerův zlomek), úvod: R. Dostálová – R. Fialová, *NZA III*, s. 321–332; překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA III*, s. 343.
- 318 [Libri V et VI Esdrae]
Čtvrtá kniha Ezdrášova – kap. 1–2 a 15–16, úvod a překlad z latiny: Z. Soušek, *KTM II*, s. 208–209; 210–215, 256–263.
- 319 [Oracula Sibyllina]
Sibylliny věštby – knihy I–II, VI–VIII, úvod a překlad z řečtiny: J. A. Dus, *NZA III*, s. 351–362; 363–417.
- 319 [Oracula Sibyllina]
Sibylliny věštby – knihy III–V, úvod a překlad z řečtiny: P. Pokorný, *KTM I*, s. 290–295; 296–356.
- 322 [Elchasai]
Kontexty a zlomky knihy Élchasai, úvod a překlady z řečtiny: M. Havrda, *NZA III*, s. 125–133; 133–141.

- 323 [Apocalypsis Pauli (Nag Hammadi Codices, V, 2)]
Zjevení Pavlovo (NHC V/2), úvod a překlad z koptštiny: Z. Vítková, *NZA III*, s. 459–461; 475–478.
- 324 [Apocalypsis Petri (Nag Hammadi Codices, VII, 3)]
Zjevení Petrovo (NHC VII/3), úvod a překlad z koptštiny: L. Kopecká, *NZA III*, s. 469–471; 493–498.
- 325 [Apocalypsis Pauli]
Zjevení Pavlovo, úvod a překlad z latiny: L. Jiroušková, *NZA III*, s. 253–274; 275–305.
- 325 [Apocalypsis Pauli – Recensio mediaevalis]³⁵⁸
Vidění Pavlovo, úvod a překlad z latiny: L. Jiroušková, *NZA III*, s. 263–274; 306–313.
- 326 [Apocalypsis Thomae]
Zjevení Tomášovo (verze A a B), úvod a překlad z latiny: J. A. Dus, *NZA III*, s. 421–425; 426–434.
- 327 [Apocalypsis Mariae graeca]
Zjevení Mariino, úvod a překlad z řečtiny: J. Pavlík, *NZA III*, s. 235–239; 240–249.
- 331 [Apocalypsis Iohannis apocrypha]
První zjevení Janovo, úvod a překlad z řečtiny: J. Mrázek, *NZA III*, s. 193–198; 208–216.
- 340 [Apocalypsis Esdrae]
Zjevení Ezdrášovo, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA III*, s. 150–152; 163–171.
- 341 [Visio Esdrae]
Vidění Ezdrášovo, úvod a překlad z latiny: J. Pavlík, *NZA III*, s. 157–159; 181–185.

³⁵⁸ Podle L. Jirouškové „Vidění Pavlovo“ [Visio sancti Pauli] není středověkou verzí „Zjevení Pavlova“, ale samostatným spisem. Viz Jiroušková, in: *NZA III*, s. 256–257; 263–265.

- 341 [Visio Esdrae – Cod. Barberini lat. 2318]
Vidění Ezdrášovo (delší latinská verze), úvod a výtah z latinského textu: J. A. Dus, *NZA III*, s. 162; 185–186.
- 342 [Apocalypsis Sedrach]
Zjevení Šadrakovo, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA III*, s. 152–157; 172–180.
- Evangelium Spasitele*, úvod a překlad z koptštiny: Z. Vlčková, *NZA I*, s. 155–158; 159–166.
- Pilátovský cyklus – Svědectví Jana Malaly (Jan Malalas, Chronographia X, ed. Dindorf, výňatky ze s. 240–257)*, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 377; 377–381.
- Židokřesťanská apokryfní evangelia – Nepravé a nejisté texty*, úvod a překlady z řečtiny, latiny, koptštiny, irštiny: J. Brož, *NZA I*, s. 177–182; 196–205.
- Svědectví Josepha Flavia (Testimonium Flavianum)*, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA I*, s. 395; 396.
- Skutky Petrovy – Svědectví Obecného učení dvanácti apoštolů (VI,7–9)*, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA II*, s. 160–161; 161–164.
- Skutky Petrovy – Svědectví Jana Malaly (Chronographia X,32–35)*, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA II*, s. 163–164; 164–167.
- Apokryfní skutky apoštolů – Svědectví manichejského žaltáře (ed. Allberry, s. 141–143, 191–193) – Žalm o vytrvalosti, Žalm o deseti pannách*, úvod a sekundární překlady z koptštiny: J. A. Dus, *NZA II*, s. 35–36; 37–40.
- Apokryfní skutky apoštolů – Fótiovo svědectví (Bibliotheca, cod. 114)*, úvod a překlad z řečtiny: R. Dostálová, *NZA II*, s. 43; 43–45.
- Závěť Adamova*, úvod: J. A. Dus, *NZA III*, s. 73–79; překlad ze syrštiny: P. Tomášek, *NZA III*, s. 80–89.
- Otázky Janovy*, úvod a překlad z latiny: D. Zbiral, *NZA III*, s. 198–207; 217–229.

*Zósimovo vyprávění o životě Blažených (Zósimovo vyprávění o Rekábejcích),*³⁵⁹ úvod a překlad z řečtiny: J. Bartoň, *NZA III*, s. 437–444; 445–455.

První zjevení Jakubovo (NHC V/3), úvod a překlad z koptštiny: P. Ryneš, *NZA III*, s. 463–465; 479–484.

Druhé zjevení Jakubovo (NHC V/4), úvod a překlad z koptštiny: P. Pokorný, *NZA III*, s. 465–469; 485–492.

³⁵⁹ V tomto přehledu preferujeme názvovou variantu zvolenou J. Bartoněm podle rkp. B: „Zósimovo vyprávění o životě Blažených“. Redakční název ve sbírce *NZA III* „Zósimovo vyprávění o Rekábejcích“ je umělý alternativní název vytvořený ve snaze o vystižení obsahové rozmanitosti spisu, v jehož kompozici lze rozeznat několik původně samostatných částí („Rekábejci“ figurují pouze v kap. 8–10). K umělým názvům se uchylují i další badatelé, srv. Vassiliev: „Vita S. Zosimae narratur“ – Craigie: „The Narrative of Zosimus“ – Charlesworth: „The Story of Rechabites“ – McNeil: *Apocalypse of Zosimus*“. Srv. Bartoň, *NZA III*, s. 438; 441–444.

F. Rejstříky

V rejstřících nevidujeme vícenásobný výskyt téhož údaje na stránce, ani nerozlišujeme mezi výskytem v hlavním textu a v poznámce pod čarou.

1. Jmenný rejstřík

Tučně vytištěné číslo odkazuje na stránku, kde se nachází příslušný bibliografický údaj (srv. výše oddíly E.1 – E.2 – E.3).

Číslo vytištěné v kurzivě odkazuje na stránku, kde se nachází bibliografický údaj o (úvodu k) překladu apokryfního spisu, zařazeného do sbírky *NZA I–III* (srv. výše oddíl E.4).

Jména ve zkrácené podobě jsou rejstříkována zvlášť (týká se poznámek k Sibylliným věštbám).

Agourides, S.	115, 140
Alexandre, C.	30n, 43, 131, 134n , 137
Alexandre, C. (=Alex)	49, 52nn, 57n, 60n, 63, 69–72, 74–77, 79, 83n, 86
Appel, M.	136
Bartelink, G. J. M.	137
Bartnicki, R.	99, 139
Bartoň, J.	14, 118, <i>153</i> , <i>157</i>
Bate, H. N.	135
Bauckham, R.	145n
Berger, K.	146
Bernays, J.	28, 58, 60, 136
Beskow, P.	17, 147
Beyne, Y.	145
Birken, S. (Xystus Betuleius)	134
Blass, F.	29, 135
den Boeft, J.	137
Bogaert, P. M.	36
Bonnet, M.	118, 121, 133 , 141
Bonwetsch, N.	138n
Bornkamm, G.	142
Bouché-Leclercq, A.	135
Bouriant, U.	144
Bovon, F.	132 , 147

Bremmer, J. N.	143, 146
Brož, J.	<i>148n, 156</i>
Buchholz, D. D.	39n, 124nn, 145
Buresch, K.	43
Buresch (=Bu)	61, 74, 79, 82, 86
Cast, Castalio	viz Châteillon
Collins, J. J.	24, 30n, 43, 135, 137
Collins, J. J. (=Col)	46, 51, 60, 71n, 74n, 79, 86
Coufal, D.	<i>151</i>
Craigie, W. A.	157
Czachesz, I.	146
Czuj, J.	136
Denis, A.-M.	136
Derron, P.	136
Diehl, E.	28, 147
Dornseiff, F.	136
Dostálová, R.	14, 39, 113, 128, <i>149–152, 154nn</i>
Drijvers, H. J. W.	142n
Duensing, H.	144n
Duling, D. C.	99, 147
Dupont-Sommer, A.	135
Dus, J. A.	14, 25n, 36, 44, 89, 118, 132, 137, 148–151, 153–156
Elliott, J. K.	15, 30, 132, 138, 142, 145
Ellul-Durand, D.	140
Erbetta, M.	19, 31, 92, 99, 132, 135, 139, 142, 145
Fabricius, J. A.	15n, 18, 132, 142, 147
Fialová, R.	14, 39, 124, <i>154</i>
Friedlieb, J. H.	136
Garitte, G.	141
Gauger, J. D.	31, 43, 135
Gauger (=Gau)	75
von Gebhardt, O.	144
Geerard, M.	15, 132
Geffcken, J.	24–27, 31, 43, 135nn

Geffcken, J. (=Ge)	49, 52n, 58, 62n, 67, 71, 74, 76–86
Geffcken, J. (=Gf)	46, 48, 57, 60, 64, 72, 74, 76, 82n, 86
Geoltrain, P.	132
Goodman, M.	136
Graffin, R.	147
Grébaut, S.	39, 144 , 145
Hammerschmidt, E.	145
Hanzlíková, T.	137
Harnack, A.	124, 144
Havrda, M.	<i>149, 154</i>
Hennecke, E.	15, 132 , 133, 147
Hilhorst, A.	137
van der Horst, P. W.	28n, 31, 60, 136
Charles, R. H.	132 , 135
Charlesworth, J. H.	18, 132 , 147 , 157
Châteillon, S. (Sebastianus Castalio)	43, 134
Châteillon, S. (=Cast)	54, 62
Cherix, P.	92, 98nn, 138
Ittig, T.	15, 133
James, M. R.	15, 30, 39, 41, 99, 113, 115n, 132 , 138 , 140nn , 144n
Jeřábek, M.	<i>154</i>
Jiroušková, L.	<i>155</i>
Junod, E.	15, 17n, 147
Kaestli, J.-D.	15, 20, 92, 98nn, 132 , 138 , 147
Kähler, E.	128, 147
Kautzsch, E.	133 , 135
Klijn, A. F. J.	142n
Klostermann, E.	144
Kopecká, L.	<i>149, 152n, 155</i>
Kornatowski, W.	136
Kraft, R. A.	34, 140
Kratochvíl, M.	<i>149</i>
Kraus, T. J.	40, 124, 145
Kreitzer, L. L.	74, 137

Kur, S.	146
Kurfess, A.	24, 31, 43, 58, 135n
Kurfess, A. (=Ku)	70nn, 86
Lampe, G. W. H.	116, 147
Lanchester, H. C. O.	29, 135
Lefèvre d'Étaples, Jacques (Jacobus Faber Stapulensis)	17, 147
Lipsius, R.	118, 133 , 141
Luther, M.	18
Mai, A.	134
Mánek, J.	133 , 142
Marguerat, D.	147
Markschies, C.	15, 19, 147
Marrassini, P.	145 , 146
Maurer, Ch.	145
McCown, C. C.	99, 147
McNeil, B.	157
Mendelssohn, L.	43
Merkel, H.	29, 136
Migne, J.-P	147
Michaelis, W.	145
Millar, F.	136
Minnen, P. van	146
Moraldi, L.	19, 133 , 142 , 145
Moricca, U.	89, 103, 105nn, 110, 138
Mrázek, J.	155
Müller, C. D. G.	20, 146n
Müller, P. G.	146
Müller, U. B.	140
Nau, F.	147
Nicklas, T.	40, 124, 145
Niebuhr, K.-W.	28, 147
Nikiprowetzky, V.	24, 135
Notovič, N.	17
Nováková, J.	79, 137 , 147

Opsopoeus, J.	43
Opsopoeus, J. (=Ops)	72
Parke, H. W.	137
Pavlík, J.	<i>153, 155</i>
Peňáz, P.	<i>150, 153</i>
Peňázová, D.	<i>150</i>
Peterson, E.	126, 146
Philonenko, M.	135
Philonenko-Sayar, B.	138
Picke, J.	145
Piñero Sáenz, A.	136
Poirier, P. H.	141n
Pokorný, P.	24n, 29, 43, 132, 135, 148nn, 152nn, 157
Pokorný, P. (=Pok)	78
Poupon, G.	17, 147
Preuschen, E.	144
Prümm, K.	41, 126, 145
Rießler, P.	113, 115n, 133, 140
Roessli, J.-M.	135
Roskovec, J.	<i>152</i>
Rutherford, A.	140, 145
Ryneš, P.	<i>157</i>
Rzach, A.	24, 43, 135, 137
Rzach, A. (=Rz)	49, 53, 58, 61, 72, 79, 84–87
de Santos Otero, A.	99, 101, 105, 133, 138n
Scaliger, J.	29
Scheidweiler, F.	91nn, 99, 139
Schlichting, G.	20, 147
Schneemelcher, W.	15, 18nn, 132n, 139, 142, 147
Smith-Lewis, A.	142
Soušek, Z.	13, 133, 154
Starowieski, M.	15n, 19, 92, 99, 115n, 133, 136, 139n, 146n
Stenger, W.	146
Suárez de la Torre, E.	136
Świderkówna, A.	136, 146

Sýkora, J. L.	145
Šimandl, J.	105, 147
Šoltys, O.	137
Terry, M. S.	30, 135 , 137
Thilo, C.	141
Tichonravov, N.	138
Tisserant, E.	89, 138
Tissot, Y.	141n
Tomášek, P.	<i>156</i>
Treu, U.	43, 71, 74, 86, 136
van Minnen, P.	40n, 146
Vassiliev, A.	138 , 157
Vermes, G.	136
Víšek, J. Á.	137
Vítková, Z.	<i>155</i>
Vlčková, Z.	<i>148, 150, 156</i>
Volkman, R.	43
Wahl, O.	113, 140
Walter, N.	28, 58nn, 137
Weinel, M.	146
Wessely, C.	41, 126, 144
Wilamowitz-Möllendorf, U.	43
Wilamowitz-Möllendorf, U. (=Wilam)	49, 69
Wilmart, A.	89, 138
Wilson, R. McL.	133 , 142
Wright, W.	142
Young, D.	60, 136
Zbiral, D.	<i>156</i>
Zelzer, K.	142

2. Rejstřík biblických míst

STARÝ ZÁKON

Genesis

Gn 1,1	100
Gn 1,11–25	44
Gn 1,26n	45
Gn 1,26	45, 81, 85, 87
Gn 1,28	45, 51
Gn 2,4	100
Gn 2,8nn	127
Gn 2,8	45
Gn 2,11–14 LXX	107
Gn 2,15	45
Gn 2,18–25	45
Gn 2,21n	45
Gn 3,1–13	81
Gn 3,1–6	45
Gn 3,14n	45
Gn 3,15	99
Gn 3,19	45
Gn 6,9	47
Gn 6,14–16	47
Gn 6,18–21	49
Gn 7,1nn	49
Gn 7,8	51
Gn 7,17–24	50
Gn 7,17	51
Gn 8,1–14	51
Gn 8,4	51
Gn 8,15–17	51
Gn 8,21	52
Gn 9,1	51
Gn 9,11	52
Gn 11,1–9	73
Gn 18,17–33	115
Gn 37	105
Gn 39	105

Exodus

Ex 3,14	48
Ex 15–17	103
Ex 17,8–13	81
Ex 20–23	29
Ex 20,1–17	58
Ex 22,6–12	58

Leviticus

Lv 4–5	60
Lv 17–26	29
Lv 17,10	85
Lv 19	58

Deuteronomium

Dt 8,15 LXX	97
Dt 19,14	59
Dt 27	29
Dt 27,17	58

1. Samuelova

1S 2,12–17	103
1S 15	105

1. Královská

1Kr 12	103
1Kr 17,1	62
1Kr 22	103

2. Královská

2Kr 1	90
-------	----

Ezdráš

Ezdráš	34
--------	----

Nehemjáš

Nehemjáš	34
----------	----

Jób

Jb 1–2	103
Jb 1,21	76
Jb 3,20nn	65
Jb 38,8–11	52
Jb 41,6–13	98

Žalmy

Ž 2,9	80
Ž 7,8	112
Ž 18,14 (17,14 vg)	90
Ž 19,10 (18,10 LXX)	126
Ž 24 (23 LXX)	128
Ž 24,6 (23,6 LXX)	128
Ž 24,7–10 (23,7–10 vg)	90
Ž 33,6	44
Ž 24,7.9 (23,7.9 LXX)	128
Ž 59,11 (58,11 LXX)	125
Ž 60,5 (59,5 LXX)	107
Ž 62,13 (61,13 LXX)	41, 125
Ž 65,8	52
Ž 68,22 LXX	82
Ž 69,28n	63
Ž 89,18	80
Ž 89,25	80
Ž 121,1 (120,1 LXX)	94
Ž 137,1	75
Ž 137,9	75
Ž 139,2	110
Ž 139,7 (138,7 LXX)	91

Kazatel

Kaz 5,14	76
----------	----

Izajáš

Iz 1,11–17	58
Iz 2,18	80
Iz 6,9n	54
Iz 11,1	67
Iz 14,13n	106
Iz 14,13	52
Iz 28,16	53
Iz 34,4	79n
Iz 34,11–15	74

F.2. Rejstřík biblických míst

Iz 40,3	53	Mt 23,34 par	63
Iz 40,4	80	Mt 24,5	125
Iz 44,6	85	Mt 24,27	67, 125
Iz 44,9–20	85	Mt 24,30a	125
Iz 50,6	82	Mt 24,30b	125
Iz 53,2n	81	Mt 24,31	80
Iz 58,7	59	Mt 24,42–46 par	61
Iz 66,1	48	Mt 25,31	63
Ezechiel		Mt 25,32n	86
Ez 37,5–10	63	Mt 27,34 par	54, 107
Ez 39,10	77	Mt 27,52n	91
Daniel	34	Mt 28,19	81
Da 3	103	Marek	
Da 8,10	52	Mk 1,3 par	53
Da 12,1	128	Mk 1,9–11 par	67
Da 13	103	Mk 1,11 par	128
Ozeáš		Mk 1,23–27	53
Oz 2,10	85	Mk 1,34	53, 67
Oz 6,6	29, 59	Mk 2,13–17	116
Micheáš		Mk 2,14	104
Mi 5,1	87	Mk 2,17	116
Mi 7,2	76	Mk 4,12 par	54
Abakuk		Mk 6,22–28 par	53
Abk 3,6	86	Mk 6,30–44 par	53
Zacharjáš		Mk 6,45–51 par	53, 81
Za 9,9	83	Mk 7,21n	49
 		Mk 8,27–30	32
NOVÝ ZÁKON		Mk 8,38b par	125
 		Mk 9,2–8 par	127n
Matouš		Mk 9,3 par	127
Mt 2,2	57, 87	Mk 9,4 par	127
Mt 2,9n	57	Mk 9,7 par	128
Mt 2,11	53	Mk 9,9 par	128
Mt 2,15	53	Mk 10,39 par	126
Mt 3,7 par	73	Mk 11,24	41
Mt 5,10	127	Mk 12,29nn par	87
Mt 5,17	53	Mk 13,3–37	124
Mt 7,13	60	Mk 13,3 par	124
Mt 8,11	115	Mk 13,4 par	125
Mt 8,12	62	Mk 13,8 par	55, 57
Mt 9,9–13	116	Mk 13,17 par	62
Mt 9,9	104	Mk 13,21 par	125
Mt 9,13	59, 116	Mk 13,22 par	61
Mt 10,3	116	Mk 13,25 par	62
Mt 10,25	90	Mk 13,26 par	63
Mt 11,5 par	53, 79	Mk 13,33 par	61
Mt 11,7	82	Mk 14,22nn par	123
Mt 11,29	83	Mk 14,22 par	119
Mt 12,7	59	Mk 14,25 par	38
Mt 16,23 par	127	Mk 14,50nn	90
Mt 16,27	63, 125	Mk 14,54 par	90
Mt 17,2	127	Mk 15,17 par	54, 107
Mt 17,4 par	127	Mk 15,33 par	54
Mt 17,5 par	128	Mk 15,36 par	107
Mt 21,5	83	Mk 15,38 par	54, 82
		Lukáš	
		L 1,26	87
		L 5,32	116
		L 8,31	96

L 9,28	127, 129	1K 9,24–27	30
L 10,19	99	1K 9,24	57
L 12,42n	61	1K 11,3	94
L 12,53	59	1K 11,25	107
L 16,22	115	1K 11,27–30	120
L 17,20	125	1K 11,29	119
L 17,23	125	1K 15,20	83
L 22,20 par	107	1K 15,47	86
L 22,43	92	1K 15,52	80
L 23,43	92, 116	1K 15,53n	125
L 24,51	54	1K 15,55	86
L 24,52n	128		
Jan		2. Korintským	
J 1,1	70	2K 5,4	125
J 1,14	87	2K 6,15	61
J 1,23	53		
J 1,51	90	Galatským	
J 2,6	121	Ga 2,9	94
J 3,3	53, 83	Ga 5,7	57
J 3,7	53, 83	Ga 5,19nn	49
J 3,36	81		
J 4,2	81	Efezským	
J 7,53–8,2	124	Ef 2,2	100
J 12,15	83	Ef 4,25	110
J 12,28n	92	Ef 4,26	60
J 12,40	54	Ef 5,19	83
J 13,27	100		
J 14,6	109	Filipským	
J 14,14	41	Fp 2,16	57
J 14,27	112		
J 18,15nn	90	Koloským	
J 19,29	107	Ko 1,15nn	67
J 19,31–34	82	Ko 3,16	83
J 19,34	54, 107		
J 20,21	112	1. Tesalonickým	
J 20,27	83	1Te 1,10	73
J 21,15–19	126	1Te 4,16	80
Skutky apoštolské		2. Tesalonickým	
Sk 1,9n	54	2Te 2,3	126
Sk 1,9	128	2Te 2,6nn	126
Sk 1,11n	112		
Sk 9,1–19	116	1. Timoteovi	
Sk 9,15	83, 96	1Tm 2,14	45
Sk 10,42	125	1Tm 6,10	59
Sk 15,20	29, 59		
Sk 28,26	54	2. Timoteovi	
		2Tm 4,1	125
Římanům		2Tm 4,7n	30, 57
Ř 1,29nn	49	2Tm 4,8	57
Ř 2,14	35, 115n		
		Židům	
Ř 9,33	80	Žd 1,4–14	69
Ř 12,1	85	Žd 12,1	57
Ř 13,13	49	Žd 12,22	57
1. Korintským		Jakubova	
1K 1,24n	80	Jk 1,6	29
1K 5,10n	49	Jk 1,19	29
1K 6,9n	49	Jk 1,19n	29
		Jk 1,26	29
		Jk 5,4	29
		Jk 5,12	29
		1. Petrova	
		1Pt 2,4–8	53

F.2. Rejstřík biblických míst

1Pt 2,6nn	80	Zj 12,3	76
1Pt 3,14	127	Zj 12,4	52
1Pt 3,19	54	Zj 12,5	79
1Pt 3,20	49	Zj 12,25	80
1Pt 4,5	125	Zj 13,1	76
1Pt 4,6	54	Zj 13,18	48
2. Petrova		Zj 16,5	69
2Pt 1,17	128	Zj 17	79
2Pt 1,18	127n	Zj 17,8	96, 128
2Pt 2,4	46	Zj 17,16	76
2Pt 2,5	47n	Zj 18	30, 75
2Pt 3,12	62	Zj 18,22	76
Judova		Zj 19,15	80
Ju 6	46	Zj 19,20	76
Zjevení Janovo		Zj 20,1nn	96
Zj 1,5n	124	Zj 20,2n	79
Zj 2,10	57	Zj 20,10	76
Zj 2,27	80	Zj 21,8	49, 76
Zj 6,12nn	80	Zj 21,25	65
Zj 9,6	65	Zj 22,2	127
Zj 11,8	67		

3. Rejstřík vybraných míst z apokryfních spisů

2. Báruk		Pseudo-Fókylidova naučení	28n
2Bár 29,5–8	57	PsF 3–79	57–60
2Bár 31,5	74	PsF 97–108	57
Evangelium Ebionitů		PsF 112–113	76
Epiph. haer. 30,13	67	přehled paralel PsF – Jk	29
Evangelium Nazorejců		Pseudo-Klémentovy Homilie	20
Origenes, Commentarii in Matthaicum XV,14	20	Pseudo-Tomášovo evangelium dětství	
4. Ezdráš		PsTm 2,3–4	20
4Ezd 5,6	84	Sibyliny věštby	19
4Ezd 7,102–104	66	Sib 1,128–136	26
4Ezd 13,40	61	Sib 1,133	27
1. Henoch (etiopský)		Sib 1,150–181	26
1Hen 6–16	46	Sib 1,183–188	25
1Hen 10,18–19	57	Sib 2,0	30
1Hen 56,7	76	Sib 2,56–148	29
1Hen 60,12–2	69	Sib 2,82	29
2. Henoch (staroslověnský)		Sib 2,87	31
2Hen 31,4	100	Sib 2,96	29
Hermův Pastýř		Sib 2,104	31
Herm vis 3,3,3	70	Sib 2,190–338	30
Josef a Asenat		Sib 3,63–74	75
JosAs 29,3	59	Sib 3,402–405	25
Jubilea		Sib 3,573	27
Jub 2,2	101	Sib 3,823–829	47
Korespondence Seneky a Pavla	17	Sib 5,46–50	74
4. kniha Makabejská		Sib 6,26	27
4Mak 17,11–14	57	Sib 8,131–138	74
Nanebevzetí Izajášovo	19n	Sib 8,198	27
Nikodémovo evangelium	90	Sib 12,164–175	74
NikEv 25–26	92	SibF 1,16–17	86
NikEv 26	116	přehled odchylek českého překladu Sib od Geffckenyovy edice	25
Otázky Bartolomějovy	32	Sírachovec	
OtB 4,61–5,10	33	Sír 44,17	47
OtB 5,11	33	Skutky Janovy	
Petrovo evangelium	40	SkJ 97	82
PtEv III/9	82	Skutky Pavla a Thekly	
PtEv V/16	54	SkPaT 28–29	42
PtEv X/39	67, 125	Skutky Tomášovy	
PtEv X/42	125	SkTm 49	38
Pomsta Spasitele	20	SkTm 121	38
Potrestání Piláta	20	SkTm 158	38
Protoevangelium Jakubovo	20	Tajná kniha Janova	16
JkEv 8,1	95	Tomášovo evangelium	16
JkEv 8,2	96	TmEv 13	32
		Vidění Ezdrášovo	
		VidEzd 110–112	36

F.3 Rejstřík vybraných míst z apokryfních spisů

Závět' Abrahamova (verze A)		Zjevení Petrovo	30, 40
ZAbrA 7,12	113	ZjPt ^E 4	63
ZAbrA 11–12	63	ZjPt ^E 5–6	62
ZAbrA 11,11n	93	ZjPt ^E 8	64
Závět' Šalomounova	99	Rainerův fragment	41, 65
Zjevení Ezdrášovo		Zjevení Šadrakovo	34
ZjEzd 6	113	ZjŠadr 1–8	113
Zjevení Pavlovo		ZjŠadr 9–11	113
ZjPa 25–27	79	ZjŠadr 11	35
ZjPa 31	62	ZjŠadr 12–16	34n, 113
ZjPa 34–36	64	ZjŠadr 14,6–12	35
ZjPa 40	64	Život Adama a Evy	
ZjPa 50	49	13–14	105
		32	97

G. Seznam použitých zkratk

Zkratky biblických knih jsou převzaty z ČEP.

1. Zkratky apokryfních spisů

APil	Akta Pilátova (= první část NikEv)
2Bár	2. Báruk (syrská apokalypsa)
DesChr	Kristův sestup do pekel (Descensus Christi = druhá část NikEv)
4Ezd	Čtvrtý Ezdráš
5Ezd	Pátý Ezdráš
6Ezd	Šestý Ezdráš
2Hen	Druhý Henoch
Herm	Hermův Pastýř
JkEv	Protoevangelium Jakubovo
JosAs	Josef a Asenat
Jub	Kniha Jubileí
Mdr	Kniha Moudrosti
NikEv	Nikodémovo evangelium
NIz	Nanebevzetí Izajášovo
OtB	Otázky Bartolomějovy
PsF	Pseudo-Fókylidova naučení
PsTm	Pseudo-Tomášovo evangelium dětství
Sib	Sibylliny věštby
SibF	Sibylliny věštby (nezařazené fragmenty)
SkPaT	Skutky Pavla a Thekly
VidEzd	Vidění Ezdrášovo
ZAbrA	Závěť Abrahamova (recenze A)
ZBen	Závěť Benjamínova
ZjEzd	Zjevení Ezdrášovo
ZjPa	Zjevení Pavlovo
ZjPt	Zjevení Petrovo
ZjPt ^A	Zjevení Petrovo (Achmímský zlomek)
ZjPt ^E	Zjevení Petrovo (etiopská verze)
ZjŠadr	Zjevení Šadrakovo
ŽAE	Život Adama a Evy

2. Zkratky periodik a knižních řad

<i>ANF</i>	<i>Ante-Nicene Fathers</i>
<i>ANRW</i>	<i>Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt</i>
<i>CCSA</i>	<i>Corpus Christianorum. Series Apocryphorum</i>
<i>Clavis ANT</i>	<i>Clavis Apocryphorum Novi Testamenti</i> (viz E1: Geerard)
<i>EAC</i>	<i>Écrits apocryphes chrétiens</i> (viz E1: Bovon, Geoltrain)
<i>ETHR</i>	<i>Études théologiques et religieuses</i>
<i>GCS(.NF)</i>	<i>Griechische christliche Schriftsteller (Neue Folge)</i>
<i>JSHRZ</i>	<i>Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit</i>
<i>JSP</i>	<i>Journal for the Study of the Pseudepigrapha</i>
<i>JThS</i>	<i>Journal of Theological Studies</i>
<i>KTM</i>	<i>Knihy tajemství a moudrosti</i> (viz E1: Soušek)
<i>NGW</i>	<i>Nachrichten der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften</i>
<i>NovT.S</i>	<i>Novum Testamentum (Supplementum)</i>
<i>NTA</i>	<i>Neutestamentliche Apokryphen</i> (viz E1: Hennecke, Schneemelcher)
<i>NZA</i>	<i>Novozákonní apokryfy</i> (viz E1: Dus, Pokorný)
<i>Paulys RE</i>	<i>Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft</i>
<i>PG</i>	<i>Patrologia Graeca</i> (viz E3: Migne)
<i>PO</i>	<i>Patrologia Orientalis</i> (viz E3: Graffin, Nau)
<i>PsVTGr</i>	<i>Pseudepigrapha Veteris Testamenti Graece</i>
<i>PL</i>	<i>Patrologia Latina</i> (viz E3: Migne)
<i>RB</i>	<i>Revue Biblique</i>
<i>RHR</i>	<i>Revue de l'histoire des religions</i>
<i>ROC</i>	<i>Révue de l'Orient chrétien</i>
<i>SBL(.DS)</i>	<i>Society of Biblical Literature (Dissertation Series)</i>
<i>SECA</i>	<i>Studies on Early Christian Apocrypha</i>
<i>SVTP</i>	<i>Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha</i>
<i>TU</i>	<i>Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur</i>
<i>WUNT</i>	<i>Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament</i>
<i>ZNW</i>	<i>Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft</i>

3. Další zkratky

angl.	anglicky
ČEP	Český ekumenický překlad
franc.	francouzsky

kap.	kapitola
lat.	latinsky
LXX	Septuaginta
n	a následující verš/strana
NHC (V/3)	kodex z Nag Hammádí (třetí spis v pátém kodexu)
něm.	německy
nn	a dva/dvě následující verše/strany
rkp.	rukopis
řec.	řecky
s.	strana
srv.	srovnej
vg	Vulgáta
zkratky rkp.	viz úvodní pasáže k jednotlivým spisům (E.2)
[NÁZEV]	redakční název textového úseku
[text]	překlad podle ediční úpravy či textové varianty (podrobnosti v poznámce)
(text)	překladačský doplněk v textu překladu